

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**HÜKMEDİLMEYEN MEKANLAR VE AFRİKA'DAKİ SİLAHLI
GRUPLARIN VARLIK MÜCADELESİ: MALİ'DE İMEK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdoulaye IBRAHİM BACHİR

ANKARA-2019

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**HÜKMEDİLMİYEN MEKANLAR VE AFRİKA'DAKİ SİLAHLI
GRUPLARIN VARLIK MÜCADELESİ: MALİ'DE İMEK ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdoulaye IBRAHİM BACHİR

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

ANKARA-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**HÜKMEDİLMEYEN MEKANLAR VE AFRİKA'DAKİ SİLAHLI
GRUPLARIN VARLIK MÜCADELESİ: MALİ'DE İMEK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1-

2-

3-

Tez Savunması Tarihi

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YEŞİLYURT danışmanlığında hazırladığım “Hükmedilmeyen Mekanlar ve Afrika’daki Silahlı Grupların Varlık Mücadelesi: Mali’de İMEK Örneği (Ankara.2019)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Adı-Soyadı ve İmza

Abdoulaye IBRAHİM BACHIR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKMEDİLMİYEN MEKAN KAVRAMI

1. Kavramın Ortaya Çıkışı	6
2. Hükmedilmeyen Mekanlar ve Başarısız Devlet Kavramı	17
3. Hükmedilmeyen Mekan Kavramının Güvenlikleştirilmesi ve Terörizmle İlişkilendirilmesi	24
4. Hükmedilmeyen Mekan Kavramına Eleştirel Yaklaşımlar	30

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKMEDİLMİYEN MEKAN OLARAK KUZEY MALİ

1. Kuzey Mali Krizinin Tarihsel Kökeni	37
1.1. Tuareg Ayaklanmalarının Tarihsel Gelişim Süreci.....	37
1.2. 1990 İsyanları ve Devlet Reformlarının Başarısızlığı.....	41
2. Kuzey Mali Krizini Hızlandıran Faktörler.....	45
2.1. İklim Değişikliği ve Sosyo-ekonomik Durum	45
2.2. Cezayir İç Savaşı.....	50
2.3. Kuzey Mali’de Artan Sınır Ötesi Suç Örgütleri.....	52
2.4. 2012 Tuareg İsyanı.....	54
3. Kuzey Mali’nin Güvenlikleştirilmesi	60
3.1. Mali Krizine Uluslararası Müdahale ve Fransa’nın Rolü	60
3.2. Yeni Silahlı Grupların Ortaya Çıkışı ve Krize Çözüm Arayışları	64
3.3. Krizin Jeopolitik ve Jeoekonomik Boyutları.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY MALİ’DE İSLAMİ MAĞRİP EL KAİDESİ (İMEK)

1. İMEK’in Tarihsel Gelişimi	75
1.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Yapısal Dönüşümü	75
1.2. GIA’dan GSPC’ye Dönüşüm ve El-Kaide’nin Rolü	81
2. Bölgesel Örgüt Olarak İMEK	85

2.1. İMEK'in Yükselişi	85
2.2. Örgütsel Yapı	92
2.3. Örgütün Finansal Kaynakları	99
3. İMEK'in Varolma Mücadelesi ve Güvenli Alan Arayışı	103
3.1. İMEK'nin Kuzey Mali'ye Yerleşme Stratejisi	103
3.2. Mali'deki İMEK'e Bağlı Yerel Silahlı Gruplar	114
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	124
ÖZET	147
ABSTRACT	148

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADC	23 Mayıs Değişim İçin Demokratik İttifak
ADC	Demokratik Değişim İttifakı
AfB	Afrika Birliği
AFRICOM	Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AGOA	Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası
AIS	İslami Kurtuluş Ordusu
ARLA	Azavad Devrimci Kurtuluş Ordusu
ATNMC	Değişim için Kuzey Mali Tuaregleri Koalisyonu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
CMA	Azavad Hareketleri Koalisyonu
CM-FPR-2	Hareketler ve Yurtsever Direniş Cephesi Koordinasyonu
CNRDRE	Demokrasinin Restorasyonu ve Devletin Restorasyonu için Ulusal Komite
CPA	Azavad Halk Koalisyonu
CPA	Azavad Halk Koalisyonu
ECOWAS	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FIS	İslami Kurtuluş Cephesi
GATIA	Müttefikleri Savunma Grubu
GIA	Silahlı İslam Grup
GSPC	Selefi Davet ve Savaş Cemaati
HCUA	Azavad Birliği Yüksek Konseyi
HCUA	Azavad Birliği Yüksek Konseyi

İHA	İnsansız Hava Araçları
İMEK	İslami Mağrip El-Kaidesi
MAA	Azavad Arap Hareketi
MFUA	Azavad Birleşik Hareketler ve Cepheler Koordinasyonu
MINUSMA	Mali Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu
MISMA	Mali'ye Uluslararası Destek Misyonu
MNLA	Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi
MPA	Azavad Halk Hareketi
MPA	Azavad Kurtuluş Hareketi
MSA	Azavad Kurtuluş Hareketi
MUJAO	Batı Afrika'da Tevhit ve Cihat Hareketi
TSCTI	Trans-Sahra Bölgesi Terörle Mücadele
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
USAID	Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

GİRİŞ

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte dünyanın küresel bir köye dönüşmesi, yerel örgütlerin küresel örgütlere daha kolay evrilmesine olanak sağlamıştır. Bu teknolojik gelişmelerden yararlanan bazı devlet dışı silahlı örgütler, farklı coğrafyalarda varlık gösterdikleri gibi birbirleriyle etkileşime geçerek küresel bir ağ da oluşturabilmişlerdir. Bu bağlamda küreselleşmenin çarpıcı örneklerinden biri, 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan El-Kaide'nin dünya çapında küresel bir örgüte dönüşebilmesidir.

Dünyanın muhtelif coğrafyalarında yerel nitelik taşıyan bazı örgütler, El-Kaide'nin ağına katılarak eylem ve söylemlerini küresel düzeye taşımışlardır. İslami Mağrip El-Kaidesi (İMEK)'nin dönüşümü bu çerçevede gerçekleşmiştir. İMEK, Cezayir'de yerel silahlı örgütken El-Kaide ağına katılarak önce Mağrip coğrafyasına sonra ise Sahel Bölgesi'ne kaymak suretiyle hedefinde köklü bir değişim gerçekleştirmiştir. Örgütün kendi içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşüm bölgenin iç ve dış dinamiklerine bağlı olarak gerçekleşmiştir.

Devlet dışı silahlı örgütler, devlet gibi rasyonel ve pragmatik hareket edebilmektedir. Bu açıdan devlet dışı silahlı örgütler de varlıklarını korumak için gerekirse dönüşmeyi tercih eder ve hedeflerini gerçekleştirmek için her stratejiyi denemekten kaçınmazlar. Ayrıca örgütler finansal kaynaklarını sağlamak için gerekirse amaçlarının dışına çıkabilmektedir. Örgütler, geçirdikleri değişim veya dönüşüm sürecinde, bulundukları coğrafyanın veya faaliyet gösterdikleri alanların etkisi altında kalabilmektedirler. Bu bağlamda, örgütlerin çeşitli nedenlerle güçlenmesinin hükmedilmeyen mekan olma potansiyeli taşıyan mekanları hükmedilemez hale getirebileceği söylenebilir. Bu çerçevede ortaya çıkan hükmedilmeyen mekanlar (ungoverned spaces) kavramı, literatürde, devlet dışı silahlı örgütlerin potansiyel olarak yerleşebileceği, varlık gösterebileceği veya faaliyetleri için bir alan haline getirebileceği

bölgeler için kullanılmıştır. Ancak kavramın gerçekte silahlı gruplarla doğrudan bağlantılı olup olmaması veya arasında nasıl bir ilişki olduğu üzerinde durulması gereken bir konudur.

2011 yılında başlayan Arap Baharı'ndan sonra Kuzey Afrika'da yaşanan siyasi gelişmeler, Batı Afrika ülkelerini olumsuz etkilemiştir. Özellikle Libya İç Savaşı Kuzey Afrika'yla sınır paylaşan ve Sahel ülkeleri olarak adlandırılan Batı Afrika ülkelerinin istikrarsızlaşmasına yol açmıştır. İMEK'in faaliyet alanlarını Sahel ülkelerine genişletmesiyle birlikte Mali Cumhuriyeti'nde iç savaş yaşanmış ve komşu ülkeler olan Nijer ve Burkina Faso silahlı saldırılara maruz kalmıştır. Bu durum zaten zayıf bir yapıya sahip olan Mali Devleti'nin, kuzey bölgesi üzerindeki kontrolünü kaybetmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler'in desteğiyle gerçekleşen uluslararası askeri müdahaleye rağmen istikrara kavuşamayan Mali'nin kuzey bölgesi, giderek İMEK ve isyancı örgütlerin etki alanı haline dönüşmektedir. 2015'ten itibaren söz konusu örgütler, ülkenin kuzey bölgesinden orta bölgesine yayılmayı başarmıştır. Son iki yılda “terör” ve isyancı hareketlerin yanı sıra etnik çatışmaların da baş göstermeye başlaması, Mali'yi daha derin bir krize sürüklemiştir. Ülkenin bu çetrefilli güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmasında İMEK'in önemli rolü olduğu görülmektedir.

Bu tez çalışmasında 1990'lı yıllarda Cezayir'de yaşanan siyasi krizden kaynaklanan iç savaşta önemli rol oynamış silahlı dini hareketlerin dönüşümü sonucu 1998'de ortaya çıkan İMEK'in tarihsel kökeni incelenmiştir. Bu bağlamda örgütün dini hareket olmaktan çıkıp ulusal, bölgesel ve küresel tehdit oluşturan bir silahlı örgüt haline dönüşmesi ve 2011'den sonra Mağrip bölgesinden Kuzey Mali'ye yönelmesi tarihsel bir perspektifle ele alınmıştır. Bir başka ifadeyle örgütün geçirdiği dönüşüm ve Kuzey Afrika'dan Kuzey Mali'ye yönelişini tetikleyen dinamikler üzerinde durulmuştur. Bunu analiz ederken son yıllarda ortaya çıkan “hükmedilmeyen mekanlar” kavramı kullanılmıştır. Çalışmayı yönlendiren temel kavram olan hükmedilmeyen

mekan kavramı, 2001'den sonraki siyasi söylemleri şekillendiren “terörizmle mücadele” başlığı altında, Batılı devletler tarafından “üçüncü dünya” kategorisinde sayılan ve başarısız devletler olarak nitelendirilen bazı devletler için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Akademik çalışmalardan daha çok strateji üretme amaçlı kullanılan hükmedilmeyen mekanlar kavramı üzerinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Jennifer Keister, hükmedilmeyen mekanları, devletin sınırlı olarak kontrol ettiği veya devlet normu dışında idare ettiği alanlar olarak tanımlamıştır. Andrew Taylor ise hükmedilmeyen mekanı, devletin kontrolünden çıkan ve güvenlik tehdidi oluşturan anarşik alan veya bölgeler olarak tanımlamıştır.¹

Bu çalışma boyunca şu soruların cevabı aranmıştır: “hükmedilmeyen mekanlar” ile İMEK’in Kuzey Mali bölgesine yerleşmesi arasında bir ilişki var mı? İMEK nasıl dönüştü ve neden Kuzey Afrika’dan Kuzey Mali’ye yöneldi? Bu sorular çerçevesinde İMEK’in Kuzey Mali’ye yönelmesi ile hükmedilmeyen mekan arasında doğrudan bir ilişki olduğu değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra İMEK’in Kuzey Mali’ye yönelmesinin temel nedeninin bölgenin bir hükmedilmeyen mekan olması olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İMEK’in Kuzey Mali’ye yönelmesinden önce bölgenin sosyo-politik tarihselliği açısından hükmedilmeyen mekan kategorisinde olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel olarak Mali’nin bağımsızlığından beri kuzeyde devam eden Tuareg isyanları, bölgede aşiret ve kabile sisteminin güçlü olması, bölgenin çöl olmasından kaynaklanan zor coğrafi şartlara sahip olması, geleneksel ekonominin çökmesiyle halkın fakirleşmesi ve yeni arayışa girmesi, zamanla zemin bulan kaçakçılık ve uyuşturucu ticaretinin gelişmesi, devletin ekonomik anlamda zayıf olması ve merkezi yönetimden uzak olması nedeniyle bölgede sosyal hizmetlerin sağlanamaması, devletin kurusallaşmaması ve yönetim sorunundan kaynaklanan yanlış politikalar Kuzey Mali’nin hükmedilmeyen

¹ Taylor, Andrew J., **Thought on the Nature and Consequences of Ungoverned Spaces**, SAIS Review of International Affairs, 36(1), 2016, s. 6.

mekan haline gelmesini sağlayan önemli unsurlar olmuştur. Varlığını sürdürmek için bir alan arayışında olan İMEK'in, bu durumdan yararlanmak amacıyla 2000'lerden itibaren bölgeye olan ilgisi artmış ve 2011'den sonra bu bölge örgütün ana faaliyet merkezi olmuştur. İMEK'in bölgeye girmesi ve uluslararası müdahalenin olması, Kuzey Mali'nin hükmedilmeyen mekan niteliğini pekiştirmiştir.

Genel olarak İMEK ile ilgili yapılan çalışmalarda örgütün ulusal bir hareketten küresel bir harekete dönüşmesi ele alınmıştır. Ancak adı geçen örgütün Mali'ye yönelmesinin nedenlerini, bölgedeki stratejisini ve yol açtığı krizleri araştıran derin akademik çalışmaların yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Örnek vermek gerekirse Alexander Thurston'un kaleme aldığı "Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM): An Al-Qaeda Affiliate Case Study" veya Adib Bencherif'in "Al-Qaïda au Maghreb islamique: Une organisation changeante entre survivance et pragmatisme" başlıklı çalışmalar zikredilebilir. Bu noktada, bu tez çalışmasının amacı, İMEK'in Mali'ye yönelmesini ve yerleşmesini hükmedilmeyen mekanlar kavramı bağlamında ele almaktır.

Tezin ilk bölümünde "hükmedilmeyen mekanlar" terimi kavramsal çerçeve olarak kullanılmış, bu terimin kavramsallaşma süreci, başarısız devlet kavramıyla ilişkileri, ABD'nin güvenlik politikası çerçevesinde kavramın güvenlikleştirilmesi, terörizmle ilişkilendirilmesi ve son olarak "hükmedilmeyen mekanlar" kavramına eleştirel yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu bölümde, ağırlıklı olarak hükmedilmeyen mekanların kavramsallaşmasında önemli katkı sağlayan ABD menşeli araştırma merkezi RAND Corporation'un çalışmaları incelenmiştir. Birinci bölümün sonunda hükmedilmeyen mekanların terör örgütleri veya suç örgütlerine güvenli alan sağladığına yönelik tartışma ele alınmış ve bunun aksini iddia eden görüşlere de yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ise silahlı grupların ve özellikle İMEK'in faaliyet gösterdiği Kuzey Mali'de yaşanan krizin tarihi arka planı, bölgenin sosyal yapısı, krizi

hızlandıran faktörler ve bölgenin güvenlikleştirilmesi tartışılmıştır. Bölümün birinci kısmında Mali krizinin tarihsel kökeni ve bu bağlamda krizin sebepleri anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci kısımdaysa krizi hızlandıran faktörler, iklim değişikliği ve sosyoekonomik durum, Cezayir İç Savaşı, bölgede artan sınır ötesi suç örgütleri, 2012 Tuareg İsyanı ve terörizmin başlangıcı incelenmiştir. Son kısımda ise Mali krizine uluslararası müdahale, Fransa'nın rolü, İMEK dışında yeni silahlı grupların ortaya çıkışı, krize çözüm arayışları ve krizin jeopolitik ve jeo-ekonomik boyutları üzerinde durulmuştur.

Tezin son bölümünde, İMEK'in tarihsel gelişimi, bölgesel örgüt olarak İMEK, İMEK'in var olma mücadelesi ve güvenli alan arayışı ele alınmıştır. Birinci kısımda örgütün ortaya çıkışıyla ilgili geniş tarihsel arka plana yer verilmiştir. Ayrıca örgütün geçirdiği yapısal dönüşüm, GIA'den (*Groupe Islamique Armé*) GSPC'ye (*Le Groupe salafiste pour la Prédication et le Combat*) geçişi ve bu dönüşümde El-Kaide'nin rolü tartışılmıştır. İkinci kısımda ise örgütün İMEK ismini aldıktan sonra yaşadığı yükseliş dönemi, örgütün yapısı ve finansal kaynakları incelenmiştir. Bölümün sonunda İMEK'in Kuzey Mali'ye yerleşerek Sahel bölgesine nasıl yayıldığı ve oluşturduğu yerel silahlı gruplarla bölgede hangi yöntemleri kullanarak kalıcı olmaya çalıştığı üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKMEDİLMİYEN MEKAN KAVRAMI

1. Kavramın Ortaya Çıkışı

Hükmedilmeyen mekan (Ungoverned Spaces) teriminin kavramsallaşma süreci veya tartışmasında en çok “hükmedilmeyen” kavramı üzerinde durulmuştur. Halbuki “mekan” kavramı siyasi tarihin merkezi olmuştur. Mekan denildiği zaman fiziksel olduğu gibi sosyal veya sembolik anlamlar da anlaşılmaktadır. Toplumların belirli mekanlar üzerinde yaşam sürdürdüklerini göz önünde bulundurursak, mekan kavramının sosyo-kültürel anlamları da taşıdığı anlaşılmaktadır.² On dokuzuncu yüzyılda ulus devlet sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte mekan kavramı “sınır” kavramıyla anılmaya başlanmıştır. Mekan olgusu, uluslararası ilişkiler ve siyasi coğrafya teorilerinde tartışılmıştır. Bu nedenle öncelikle siyaset kuramcılarının mekan olgusu üzerinden geliştirdiği yaklaşım ve teoriler ele alınmalıdır.

Evrenselcilik ve liberalizme karşı duruşuyla bilinen Carl Schmitt (1888-1985), fundamentalist bir bakış açısıyla toplum ile mekan kavramı üzerinde yaptığı teorik çalışmada, siyasetin sürdürülebilirliği açısından savaşın önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Schmitt, mekan olgusuna siyasi bir boyut kazandırarak ortaya koyduğu teoriyle mekan olgusuna felsefi ve teolojik bir tartışma eklemiştir. Düşüncelerini fiziksel mekan üzerinden kurgulayan Schmitt, hukuk ve toplum düzeniyle ilgili tüm kavramların fiziksel gerçekliğe dayandığını iddia etmiştir. Schmitt, İspanya ile Birleşik Krallık arasındaki çatışmayı, toprak ile deniz arasındaki çatışma olarak yorumlamış ve

² Benedikt Korf ve Conrad Schette, **Räume des Ausnahmezustands Carl Schmitts Raumphilosophie, Frontiers und Ungoverned Territories**, BICC 32, 126/127, 2012, s. 147-170.

savaşa yol açan sebebin Katolik ile Protestan fikirlerin çatışması olduğunu iddia etmiştir. Mekan olgusu ile şiddet arasında bir bağın olduğunu ortaya koyan Schmitt, mekan ile siyaset arasında güçlü bir bağ olduğunu vurgulayarak ikisi arasında ayrım yapılamayacağını iddia etmiştir. Bu sebeple mekanların, hep “itiraz edilen mekanlar” olduğunu savunmuştur.

Bu noktadan sonra hükmedilmeyen mekanların siyasi öneminden bahsedip, mekanların çeşitlerini ve anlamını ele almak uygun olacaktır. Günümüzde mekan sadece fiziksel mekanla sınırlı kalmamaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle sanal mekanın önemi de her geçen gün artmaktadır. Devletler, fiziksel mekanın yanı sıra siber ve uluslararası finans alanları gibi egemenliklerine tehdit oluşturabilecek alanlarda da varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla bu alanlar da hükmedilmeyen mekanlar kapsamına girebilmektedir.³

Dünyada devlet yapısı dışında hükmedilmeyen mekanlar neredeyse yok gibi; ancak bazı devletlerin kendi sınırları içerisinde yönetmedikleri veya yönetemedikleri mekanlar veya bölgelerin olduğu bir gerçektir. Hükmedilmeyen mekan, devletlerin başarısızlığı, devletlerin kapasitesinin olmaması veya zayıf olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca bunların tesiriyle ortaya çıkan devletlerin politik tercihleri, devlet otoritesinin içinde bulunduğu küreselleşme etkisi ve yerel sosyoekonomik faktörler de önemli rol oynamaktadır.⁴

Hükmedilmeyen mekanlar teriminin kavramsallaşma süreci, terimin 2000’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) düşünce kuruluşlarında tartışmaya açılmasıyla başlamıştır. Son yıllarda ABD Savunma Bakanlığı’nın desteğiyle RAND Corporation düşünce merkezi hükmedilmeyen mekan kavramı üzerinde çalışma yapmış

³ Theresa Whelan, **Africa's Ungoverned Space - A New Threat Paradigm**, Portuguese National Defense Institute, 19 December 2005.

⁴ Anne L. Clunan & Harold A. Trinkunas, **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, Stanford University Press, 2010, s. 5.

ve kavram güvenlik çalışmalarında tartışılan konular arasına girmiştir. Örneğin RAND Corporation, 2007’de ABD Hava Kuvvetleri’ne “Ungoverned Territories: Understanding and Reducing Terrorism Risks” başlıklı kapsamlı bir çalışma hazırlamıştır.⁵ Bu çalışmayla birlikte kavramsallaştırılan hükmedilmeyen mekan kavramı ABD’nin güvenlik politikasını önemli ölçüde etkilemiştir.

Dünyadaki hükmedilmeyen mekanlar üzerine yoğun çalışmalar gerçekleştiren ABD merkezli düşünce kuruluşlarının çıkış yolu, ABD’nin güvenliğini sağlamak ve hegemonyasını pekiştirmektir. Ayrıca kavramın üzerinde oturduğu temel, devletin meşru şiddet tekeli olmaktadır. Buradan hareketle devlet sistemi dışındaki yapıları illegal olarak görmektedir.

Hükmedilmeyen mekanlar, devletlerin kontrol edemediği veya tam olarak hakimiyet sağlayamadığı sınırlarını, hava sahalarını ve karasularını kapsamaktadır. Kavramın geniş bir anlam taşıması nedeniyle hükmedilmeyen mekanlar ile hükmedilen mekanlar arasında ayırım yapılmasını güçleştirmektedir. Hükmedilmeyen mekanlar, devletin etkin kontrolü olmamasından dolayı boş mekanlar (*Empty Spaces*) olarak da adlandırılmaktadır. Bu mekanlar devletin kontrol edememesinden kaynaklandığı gibi bazı faktörlerin etkisiyle kısmen veya tamamen devletin iradesiyle de kontrol dışı bir mekan/bölge olabilmektedir.⁶

Hükmedilmeyen mekanların en bariz örneği, Afganistan-Pakistan sınırı olan Durand hattıdır. Sınırın her iki tarafının da Peştun halkının yaşadığı bir bölge olması nedeniyle bölge Afganistan ile Pakistan arasında siyasi gerginliğe sebep olmaktadır. Etnik ve jeostratejik nedenlerden dolayı bölgenin bir çatışma bölgesi haline gelmesi, bölgede yaşayan halkı, hem Afganistan hem de Pakistan Devleti’nden bağımsız olarak

⁵ Angel Rabasa, et. al., **Ungoverned Spaces: Understanding and Reducing Terrorism Risks**, RAND Corporation, 2007, 1-3.

⁶ Korf ve Schette, **Räume des Ausnahmezustands Carl Schmitts Raumphilosophie, Frontiers und Ungoverned Territories**, s. 147-170.

yaşam mücadelesi vermeye itmiştir. Bu durum, bölgenin iki devletin de etkin kontrolünden çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Afganistan’da yaşanan iç savaşlar nedeniyle bölgenin kendi haline bırakılmış olması ve cihatçı grupların alanda etkin olması, halkın radikalleşmesi sonucunu doğurmuştur. Afganistan ve Pakistan devletlerinin bölgeye özel muamele yapması (Pakistan’ın bölgeye vergi ve askerlik hizmeti uygulamaması gibi) nedeniyle birçok analist, ilgili devletlerin burayı tampon bölge olarak kullandıklarını düşünmektedir.⁷

Hükmedilmeyen mekanlar, tamamen devletin kontrolü dışında alanlar olmak zorunda değildir. Zayıf devletler gibi güçlü devletler de hükmedilmeyen alanlara sahip olabilmektedir. Örneğin ABD’de bazı kentlerin sokakları, Paris’in ve Rio de Janeiro’un bazı sokakları güvenlik güçlerinin kontrolü dışında olması nedeniyle hükmedilmeyen mekan olarak adlandırılabilir. Burada sadece devletlerin terörizm ve güvenlik politikaları bağlamında hükmedilmeyen mekanları ele alınacaktır.

RAND Coporation düşünce merkezinin çalışmalarına göre hükmedilmeyen mekanlar; tartışmalı bölgeler, yönetim eksikliği olan bölgeler ve bırakılmış/terk edilmiş bölgeler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.⁸

Tartışmalı bölgeler, devletin kontrolüne veya meşruiyetine itiraz edilen, bağımsızlık isteğini gerçekleştirmek için veya yasadışı faaliyetlerini korumak için devlet benzeri yapıların kurulmaya çalışıldığı bölgelerdir. Yönetim eksikliği olan bölgeler, devletin bölgede yerel güçlerle rekabet edebilecek etkin, yetkin ve nitelikli güç veya varlığa sahip olamadığı bölgelerdir. Bu bölgelerde devlet çalışanlarının suç örgütlerine yönelmesi de söz konusu olabilmektedir. Bırakılmış/terkedilmiş bölgeler ise

⁷ Korf ve Schette, *Räume des Ausnahmezustands Carl Schmitts Raumphilosophie, Frontiers und Ungoverned Territories*, s. 147-170.

⁸ Ibid,

devletin bölgede elde edebileceği bir gelir veya çıkarı olmadığından dolayı terk ettiği bölgeler veya devletle bağı zayıf olan azınlık etnik grupların barındığı bölgelerdir.⁹

Hükmedilmeyen mekanları tespit edebilmek için dört kriter dikkate alınmaktadır. Birincisi, devletin halka ne kadar nüfuz ettiği. İkincisi, devletin kuvvet kullanma tekeli ne ölçüde elde ettiği. Üçüncüsü, devletin sınırları ne kadar kontrol edebildiği. Dördüncüsü ise, devletin başka devletler tarafından dış müdahaleye uğrayıp uğramadığıdır.¹⁰ Bazı kriterlerin tespit edilmesi daha zor olabilir. Örneğin, devletin halka ne kadar nüfuz ettiği kriteri, devletin kurumsal varlığının olup olmaması, fiziksel altyapısının olup olmaması, resmi olmayan veya paralel ekonominin ağırlık kazanıp kazanmaması ve devletin nüfuz etme çabasına karşı kültürel ve toplumsal direnişin olup olmamasıyla ölçülebilir.

Hükmedilmeyen mekanların daha iyi anlaşılabilmesi için bu dört kriteri daha yakından incelemek gerekmektedir.¹¹

Devletin topluma nüfuz edememesi: Hükmedilmeyen mekanların ilk kriteri olarak görülen “devletin topluma nüfuz edememesi” boyutu, devletin ordu gibi ana unsurlarının belirli bir bölgede olmaması veya bölgenin kamusal hizmetten mahrum olması olarak tanımlanmaktadır. Devletin bıraktığı bu boşluğu dolduran başka aktör veya aktörler doldurmasıyla bölgede günlük yaşam kurallarını belirleyen hâkim aktöre dönüşmektedirler. Aynı zamanda bu aktör/aktörler, adalet sisteminin belirleyicisi olmaktadır. Bu aktör/aktörler, silahlı grup, etnik lider veya aşiret lideri, terörist gruplar, eşkıya grubu veya başka bir suç örgütü olabilir. Bu aktörler, bazı kamu hizmetlerini

⁹ **Ungoverned Territories A Unique Front in the War on Terrorism**, RAND Corporation, 2007, s. 1-3.

¹⁰ Rabasa, et. al., **Ungoverned Spaces: Understanding and Reducing Terrorism Risks**, RAND Corporation, s. 3.

¹¹ Bu analiz şu kaynaktan yararlanılarak yapılmıştır: Ibid, s. 7-13.

yerine getirebilirken adalet konusunda devletten farklı olarak kendi belirledikleri yasalara uymak ve bunlara uygulamakta yetersiz veya zayıf kalmaktadırlar.

Bir bölgede devletin varlığının olup olmasını belirleyen unsurlar, fiziksel altyapının olmaması, yolsuzluk, ve kayıt dışı ekonominin yaygınlığı ve devletin nüfuz etmesine karşı sosyal ve kültürel direnişin olmasıdır.

Hükmedilmeyen mekanların belirleyici unsurlarından biri olan fiziksel altyapının başında merkezle bölge arasındaki ulaşım imkanları gelmektedir. Hükmedilmeyen mekanlar, genellikle orman, dağlık bölge, sahra gibi ulaşılması zor bölgelerdir. Ulaşım imkanlarının çok kısıtlı olması nedeniyle bu bölgelerin ekonomisi daha zayıf ve nüfusu da daha düşük olmaktadır. Bu durum devletin yatırım yapma isteğinin daha az olmasına yol açmaktadır. Kısacası bu bölgelerin kendi hallerine bırakılması bir güç boşluğunun oluşmasına yol açmaktadır. Bazı durumlarda, kendi hallerine bırakılmış bu bölgelerde yolsuzluk sorunu günlük yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Devleti temsil eden görevlilerin yaşam standartlarının düşük olması ve devletin kontrol mekanizmasının zayıf olması, yolsuzluk ve güvenlik sorunlarının artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bölgede faaliyet gösteren suç örgütlerinin rüşvet üzerinden rahat hareket edebilme kabiliyetine erişmesi ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Bir diğer boyut da halkın devlet otoritesine tepkili bir yaklaşımda olmasıdır. Bu tepki, çoğu zaman aşiretlerin, etnik grupların ve klanların güçlü olduğu yerlerdeki halkın, devletin sunduğu modern yargı sistemi yerine geleneksel sistemi tercih etmesi veya tamamen devlet otoritesini reddeden isyancı grupların devlete karşı ayaklanması şeklinde olabilmektedir.

Devletin kuvvet kullanma tekeli: Devletin meşru şiddet kullanma tekeli elinde bulundurmaması, devlet otoritesinin zayıflığına ve adalet sağlayıcı rolünü yerine getirmesinde ciddi sorunların olduğuna işaret etmektedir. Devletin meşru şiddet tekeli elinde bulundurmaması, devlet denetimi dışındaki organize silahlı grupların varlığını,

terörist veya isyancı gruplara bağlı suç ağlarının varlığını ve sivil halkın silahlara erişim imkanı olduğunu göstermektedir. Devlet dışı silahlı örgütler yerleştikleri bölgede devlet mekanizmasının yerine geçmektedirler. Yeni eleman kazanma ve finans kaynağını geliştirme imkanları bulmaktadırlar. Bazı durumlarda halktan vergi toplayarak ve illegal iş yaptırarak kapasitelerini artırabilmektedirler. Bu durum, meşru koruyucu vazife üstlenmesi gereken devletin itibarının ve halkla olan bağlılığının zedelenmesine yol açmaktadır.

Suç örgütlerinin varlığı da devletin meşru şiddet kullanma tekeli zayıflatan unsurlardan biridir. Özellikle suç ağlarının isyancı gruplar veya teröristlerle fırsatçı ittifakları, devletin işini daha da zorlaştırmaktadır. Böyle bir durumda ortak düşman olan devlete karşı, benzer lojistik ve operasyonel gereksinimlerin olması, güvenli sığınaklara ve kara para aklama ağlarına duyulan ortak ihtiyaçlar, suç örgütleri ile terörist veya isyancı gruplar arasında geçici de olsa ittifak kurulmasını sağlayabilmektedir. Bazı Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde olduğu gibi sadece suç örgütlerinin varlığı bile devletin güç kullanma tekelinin zayıflamasına yeterli olabilmektedir. Sivillerin yasa dışı bir şekilde silaha erişiminin olması, devlete karşı paralel bir gücün varlığına işaret etmektedir. Çoğu zaman aşiretlerin veya isyancı grupların güçlü olduğu bölgelerde buna rastlamak mümkündür.

Sınırların kontrolü: Bir devletin kendi sınırlarını kontrol etmesi, doğrudan devletin egemenlik hakkını yerine getirebilme kapasitesine bağlıdır. Dolayısıyla devletin ülkesel topraklarına girip çıkan insan veya herhangi bir eşyayı denetlemesi, diğer komşu ülkelerle arasındaki geçişin, insan hareketlerinin ve ticaret yollarının tam anlamıyla sağlanması anlamına gelmektedir.

Sınırlar, bazen güvensizlik veya çatışma kaynağı olabilmektedir. Özellikle iki devlet arasında yaşanan sınır çatışmasından sonra galip devletin lehine çizilen sınırların sorunlu bölge olma ihtimali yüksektir. Bazı durumlarda sınırın iki tarafında aynı etnik

grubun, aşiretin veya klanların yaşaması, devletlerin sınırlarını kontrol etmesini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra sınırların merkezden uzak olmasının bir sonucu olarak suç ağlarının, isyancı grupların veya terör örgütlerinin hareket edebildiği bir alan olan sınırlar, devletlerin şiddet kullanım tekelinin en zor sağlandığı alanlar olmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim ağlarının yaygın olduğu bu dönemde devletlerin kendi sınırlarını tam anlamıyla kontrol edememesinden kaynaklanan risk ve tehditler giderek artmaktadır.

Dış müdahaleler: Dış müdahale, devletlerin kapasitesini zayıflatan önemli etkenlerden birisidir. Bazı durumlarda yabancı devletler, dolaylı yollarla başka devletlerin belirli topraklarını kontrol etmesini engelleyebildiği gibi doğrudan müdahaleyle kontrol etmeye de çalışabilmektedir. Dış müdahaleler doğrudan olabileceği gibi dolaylı yollarla da gerçekleşebilmektedir. Örneğin, bir devlet, başka bir ülkeye askeri bir müdahale yapabilir, o ülkedeki yerel işbirlikçileri veya isyancı grupları destekleyebilir. Aynı şekilde bir devletin isteği üzerine ülkesindeki terörist gruplara veya tehdit oluşturan devlet dışı silahlı gruplara karşı yabancı bir devletin askeri müdahalesine çağrıda bulunabilir. Bunun dışında bir ülkedeki yabancı veya uluslararası örgütlerin faaliyetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bir ülkede uluslararası sivil toplum kuruluşlarının veya yabancı ülkelere ait başka örgütlerin etkin devlet denetimi dışında kalması, devlet otoritesi boşluğunun bir göstergesidir. Bu durumun, devleti zayıflatmanın yanı sıra yabancı devletlerin dış müdahale unsuru olarak kullanılabilme ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen kriterlerin bir araya gelmesi kesin olarak hükmedilmeyen mekanların olduğunu göstermez. Zira bir mekan yönetilebilir bir mekan olmasına rağmen devletin zayıf olması veya başka siyasi nedenlerle hükmedilmeyen mekan olabilmektedir. ABD güvenlik uzmanları tarafından kavramsallaştırılan hükmedilmeyen mekanlar kavramı, Amerika'nın güvenliğine ve uluslararası düzenin güvenliğine karşı

bir tehdit olarak ele alınmıştır. Amerika'nın 11 Eylül saldırısından sonra izlediği savunma stratejilerinden biri, tehditlerin kendi ulusal topraklarına gelmeden önce (önleyici strateji) bu mekanlarda yok edilmesi veya en aza indirmesidir. Bu bağlamda ABD'nin hükmedilmeyen mekanlara sahip olan devletlerin yönetme kapasitesini artırma hedefi, bu sorunla mücadele etme yöntemlerinden biri olmuştur. Dünya Bankası'nın istatistiklerine göre, 1996'da yönetme kabiliyeti veya kapasitesi zayıf olan devlet sayısı 11 iken 2006'da 26'ya çıkmıştır.¹² Bu rakam 2018'e gelindiğinde ise 36'ya çıkmıştır.¹³

ABD güvenlik uzmanları çalışmalarında, hükmedilmeyen mekanlar olan sanal mekan "cyberspace" veya fiziksel mekanların, ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturan terörist gruplar ve suç örgütleri barındırdığı veya barındırabileceği için müdahale edilmesi veya en azından kontrol edilmesi gereken alanlar olduğunu savunmaktadır. Bir başka ifadeyle hükmedilmeyen mekanlarda devlet otoritesi boşluğu olduğu için ve bu durumun hükmedilmeyen mekanlarda terör grupları veya suç örgütlerinin rahat hareket etmesini sağladığı için bu mekanların kontrol edilmesi gerekmektedir.¹⁴

Hükmedilmeyen mekanlara uluslararası müdahale yapılmasına çağrı yapan Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, devlet otoritesi boşluğu güvenlik sorunuyla beraber kalkınma sorunu da meydana getirdiği için bu tür bölgelerde ekonomik kalkınma ve güvenlik müdahalesinin birlikte yürütülmesini önermektedir.¹⁵

Amerikan düşünce kuruluşları tarafından hükmedilmeyen mekanlar kavramını kuram düzeyine getirmenin amacı, tehditlerin kaynaklarını tespit ederek ABD'nin bu

¹² L. Clunan ve A. Trinkunas, **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, s. 3.

¹³ "Harmonized List of Fragile Situations", The World Bank, 2018 Report.

¹⁴ L. Clunan ve A. Trinkunas, **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, s. 5.

¹⁵ Ibid,

tehditlerle mücadele etmesine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda RAND Corporation'ın "Hükmedilmeyen Mekanlar" ile ilgili 2007'de yayımladığı raporda, Pakistan-Afganistan Sınırı, Arap Yarımadası, Sulawesi-Mindanao Arkı, Doğu Afrika Koridoru, Batı Afrika, Kuzey Kafkasya, Kolombiya Venezüella Sınırları ve Guatemala-Chiapas Sınırları üzerine yaptığı incelemede bu bölgelerin teröristlerin potansiyel olarak varlık gösterdiği bölgeler olduğunu tespit etmiştir. RAND, hükmedilmeyen mekanlar kavramını sadece yönetilemezlik ve terörizm olgusu açısından ele almıştır.¹⁶

Hükmedilmeyen mekanlar kavramı, bazı devlet ve uluslararası kuruluşlar tarafından Soğuk Savaş'tan sonra çöküşe başlayan veya iç karışıklıklardan dolayı zayıflayan devletler için de kullanılmıştır. Afganistan/Pakistan sınırları veya Somali devleti hükmedilmeyen mekanlar olarak örnek verilmiştir.¹⁷ Hükmedilmeyen mekanlar teriminin kavramsallaştırmasının bu dönemde başladığını ifade etmek mümkündür. O dönemde, hükmedilmeyen mekanlar, devletin kendi sınırları içerisinde etkin olamadığı sosyal, politik ve ekonomik alanlar olarak görülmüştür. Bazı durumlarda devletin kontrolünün zayıf olduğu veya otoritesinin tartışmalı olduğu alanlar da bu kavramın kapsamına alınmıştır.

Aslında bu mekanların, hükmedilmeyen mekanlardan ziyade farklı yönetilen mekanlar olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Örneğin bazı bölgeler, aşiret gruplarının, isyancı grupların kontrolü veya etkinliği altında olabilmektedir. Dolayısıyla yeryüzünde hükmedilmeyen mekanların nadir olduğu ifade edilebilir. Fakat devletlerin tartışmalı bölgelerinin veya devlet dışı aktörlerin kontrol ettiği bölgelerin veya alanların olduğunu söylemek daha doğru bir ifade olur.

¹⁶ Andrew J. Taylor, **Thoughts on the Nature and Consequences of Ungoverned Spaces**, *SAIS Review*, vol. 36/1 2016, s. 11.

¹⁷ Korf ve Schette, **Räume des Ausnahmezustands Carl Schmitts Raumphilosophie**, *Frontiers und Ungoverned Territories*, s. 147-170.

Bazı yazarlar, hükmedilmeyen mekanları, devletin egemenliğine bağlı olarak değerlendirerek bu mekanlar için “yumuşatılmış egemenlik” kavramının kullanılabileceğinden söz etmiştir. Bu yaklaşım, devletlerin isteyerek veya istemeyerek belirli alanlarda egemenliklerini kısmen veya tamamen meşru olmayan devlet dışı aktörlere devredebiliceğini iddia etmektedir.¹⁸

Bu yaklaşımı savunan yazarlar, yönetimin her yerde var olduğunu, fakat bu yönetimin kimin elinde olduğu meselesinin önem arz ettiğini ifade etmektedir. Bu nedenle hükmedilmeyen mekan kavramı yerine “alternatif yönetim” veya “yumuşatılmış egemenlik” kavramının tercih edilmesinin gerçekliğe daha yakın olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca devlet otoritesi boşluğu durumunda insanların uyguladığı alternatif yönetimin üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadırlar.¹⁹

Hükmedilmeyen mekanlar kavramı, uluslararası hukuk açısından bazı sorunlar teşkil etmektedir. Ulus devlet temeli üzerinde kurulan uluslararası hukuk, mevcut düzeni korumakla sınırlı kaldığı için hükmedilmeyen mekan kavramına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Bazı hukukçular, hükmedilmeyen mekan kavramının, uluslararası hukuk bakımından bir kriz veya bir sorun olarak görülmesi yerine uluslararası hukuk sisteminin eleştirilmesine ve bu sisteme itiraz edilmesine yol açan bir olgu olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu mekanlar, mevcut uluslararası hukuk ve politik düzeninin reforme edilmesine imkan sağlanmasına yol açabilir. Bu açıdan hükmedilmeyen mekan, uluslararası hukuk ve yönetim üzerinde yeni fikirlerin ortaya koyulması için bir laboratuvar işlevi görebilir.²⁰

¹⁸ L. Clunan ve A. Trinkunas, **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, s. 17.

¹⁹ Ibid, s. 19.

²⁰ Matthew Hoisington, **International Law and Ungoverned Space**, BEPRESS, 2013, s. 10-11.

2. Hükmedilmeyen Mekanlar ve Başarısız Devlet Kavramı

1991’de Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra uluslararası ilişkilerde önemli yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim uluslararası toplum, yeni farklı özelliklerle nitelendirilen yeni bir tarihsel sürece girmiştir. Bunlardan bazıları birkaç yıl süren ABD hegemonyası, yeni güvenlik sorunları, siyasal İslam’ın yükselişi, nükleer silahların yayılma riski, devlet bağından yoksun yeni terörizmin yükselişi ve küreselleşmenin hızlı yayılışı olarak sıralanabilir.

Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, Ortadoğu ve Afrika’da olduğu gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde az çok güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim, savaşıyor veya çatışan gruplar, doğrudan veya dolaylı olarak ABD veya Sovyetler Birliği’nden destek görmüştür. Ayrıca ideolojik olarak da Sovyetler Birliği tarafından desteklenen grupların çoğu Marksist-Leninist doktrini savunmakla birlikte ulusal devlet anlayışı çerçevesinde hareket etmişti. Ancak yeni uluslararası düzende devletten bağımsız olarak ortaya çıkan terörizmin gelişmesine tanık olunmuştur. Dini ideolojik temelli El-Kaide gibi faaliyetleri ulus aşırı olan terör örgütleri ortaya çıkmıştır. Ülkesel topraklarını kontrol edemeyen ve “başarısız veya zayıf” olarak nitelendirilen devletler, bu tür terör örgütlerine rahat hareket etme alanları sunmaktadır.²¹

Başarısız devlet tanımı yapmak için önce modern devlet tanımı yapmak gerekmektedir. 1648 yılında Westphalia Antlaşması’yla ortaya çıkan modern devletle

²¹ Ken Menkhaus, **Terrorist Activities in Ungoverned Spaces: Evidence and Observations from the Horn of Africa**, Paper prepared for the “Southern Africa and International Terrorism” workshop, 25-27 January, South Africa.

ilgili çok sayıda kavramsallaşmanın olması nedeniyle modern ulus devlet tanımı üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır.²²

Raymond Carre de Malberg'e göre, devlet, her şeyden önce milletin tüzel kişiliğini temsil eder.²³ Bu nedenle devletin ortaya çıkabilmesi için üç unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir: toprak, toplum ve yöneten güç. Bu üç unsurun bir araya gelmesiyle birlikte devlet ortaya çıkar.²⁴ Fakat başka bir devletle ilişki kurmak için uluslararası toplumda tanınması gerekmektedir. Tanınma unsuru, devletin tüzel kişiliğini sağlamlaştırmasını sağlar.²⁵

Max Weber'e göre devlet, belirli toprak üzerinde fiziksel şiddet uygulama meşruiyeti ve tekeli olan kurumsal otoritedir.²⁶ Sosyalizmin öncüsü olan Karl Marx'a göre ise devlet, hakim sınıfın baskı aracıdır.²⁷ Yani devlet, burjuvazi sınıfına hizmet etmektedir. Dolayısıyla sınıfsız toplumlarda yok olacak bir yapıdır. Yapısalcı düşüncülere göre ise devlet sosyal bir yapıdır.²⁸

Politik ve hukuksal anlamda devletin kuruluşu dört farklı biçimle gerçekleşebilir:²⁹

- 1- Daha önce hiç devlet yapısı olmayan bir bölge üzerinde devletin sıfırdan kurulmasıyla
- 2- Birkaç devletin birleşmesiyle
- 3- Birkaç devletin ayrılışıyla
- 4- Birkaç devletin bölünüşüyle

²² Kamal Bayramzadeh, **Les États faillis et le terrorisme transnational**, Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège no: 1, 2015, s. 101-103.

²³ R. Carré de Malberg, **Contribution à la théorie générale de l'État**, Paris, 1920, s. 2-9.

²⁴ P. Braud, **Science politique**, l'État, Paris, Seuil, 1997, s. 21.

²⁵ P. Blachère, **Droit des relations internationales**, Paris, Litec, 2006, s. 21.

²⁶ M. Weber, **Le savant et le politique**, Paris, Bibliothèque 10/11, 1998, s. 133.

²⁷ K. Marx, **Le manifeste du parti communiste**, Paris, Flammarion, 1998, s. 101.

²⁸ Kamal Bayramzadeh, **Les États faillis et le terrorisme transnational**, s.102

²⁹ Ibid, s. 102

Modern devlet, 16 yüzyılda Jean Bodin'in kuramlaştırdığı egemenlik ilkesi ve üstün güç sahibi ilkesi üzerine inşa edilmiştir.³⁰ Ancak devlet dışı aktörlerin yükselmesi devletin egemenliğinin sınırlı ve göreceli olmaya başlamasına yol açmıştır. Yeni dünya düzeninde devlet dışı aktörlerin yükselmesiyle devletlerin zayıfladığı söylene de devletler, hala uluslararası ilişkilerdeki baş aktör olmaya devam etmektedir.

Hükmedilmeyen mekan kavramı, 1980'lerin sonlarında sıkça kullanılan "yeni tehdit" kavramının yeni bir versiyonu olup terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, organize suç, kitle imha silahları ve nükleer cephanelikler gibi birçok alanı kapsamaktadır. ABD, 2000'lerin ortalarına kadar güvenlik stratejisini, başarısız veya zayıf devletler ve haydut devletler kavramı üzerinde şekillendirmiştir.

İlk olarak ABD Başkanı Ronald Reagan (1981-1989) döneminde, görevlerini yerine getiremeyen ve uluslararası düzene uymak istemeyen devletlerin güvenlik tehdidi oluşturdukları belirtilmiştir.³¹ Uluslararası düzene aykırı hareket ettikleri iddia edilen devletlerin çoğu nükleer silah üretmek veya teröristler ve suç örgütlerini desteklemekle suçlanarak "Haydut Devletler" olarak tanımlanmıştır.³² ABD'ye göre tehdit oluşturduğu varsayılan "haydut devletler", Bill Clinton (1993-2000) döneminde de yeni tehdit olarak sıkça dile getirilmeye devam edilmiştir.³³ Bunun yanı sıra başarısız, kırılgan veya zayıf devletlerin kontrol edemedikleri veya yönetemedikleri alanların güvenlik tehdidi oluşturduğu endişesi Amerikan stratejisinde yer almıştır.

ABD'nin resmi belgelerinde ilk defa 1998 yılında başarısız devlet kavramına yer verilmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide tarafından gerçekleştirilen saldırı sonrası

³⁰ Ibid, s. 102.

³¹ Gary Prevost, et. al., **US National Security Concerns in Latin America and the Caribbean: The Concept of Ungoverned Spaces and Failed States**, Palgrave Macmillan, 2014, s. 10-18.

³² Ibid, s. 10

³³ Ibid, s. 10.

başarısız devlet kavramı daha da önem kazanmıştır.³⁴ Bu saldırıyla birlikte Afganistan'ın bir köşesinden küresel etki yaratacak bir saldırının koordine edilebileceği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ABD'nin 2002 yılındaki ulusal güvenlik stratejisi belgesinde Afganistan gibi zayıf devletlerin Amerika'nın ulusal çıkarlarına büyük bir tehlike oluşturabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu devletlerin oluşturduğu tehdidin, Amerika'ya rakip devletlerin oluşturduğu tehditten daha fazla olduğu kaydedilmiştir.³⁵

Başarısız devlet kavramı “Fund for Peace” tarafından her yıl başarısız devletler listesinin yayınlanmasıyla siyaset terminolojisinde önemli bir yer teşkil etmiştir. 2005'ten bu yana, başarısız devletler endeksi her yıl demografik baskılar, küresel mülteci hareketi, alarm veren ekonomik kriz, devletin meşruiyet kaybetmesi veya suçlara karışması, kamu hizmetlerinin bozulması ya da insan haklarının sistematik olarak ihlal edilmesi gibi kriterler dikkate alınarak yayınlanmaktadır.³⁶

Başarısız devlet tanımı, hükmedilmeyen mekanlardan farklı olarak topraksal veya siber alanlarda devlet otoritesi boşluğunu içermemektedir. Ayrıca başarısız devletten farklı olarak hükmedilmeyen mekanlar, devlet dışı aktörler, yeni medyanın (örneğin radikal İslam propagandası) kullanımı, sanal deliklerin sömürülmesi (örneğin kara para aklama), belirsizleştirilen sınırlar, iç savaşlar ve banliyö bölgelerinden gelen tehlikeler (örneğin Paris'teki ya da Rio de Janeiro'daki gecekondu (favela) ya da Kuzey Orta Amerika'daki yoksul mahalleler) gibi yeni dinamiklerin analiz edilmesini sağlamaktadır.

Bir devletin başarısız veya zayıf devlet kategorisinde değerlendirilmesi için taşınması gereken bazı genel özellikler vardır. Bunlardan biri devletin zayıf adli

³⁴ “The National Security Strategy of the United States of America” (2002), Washington, DC: President of the United States <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>>

³⁵ Ibid,

³⁶ Fund For Peace (FFP), <https://fundforpeace.org/> <https://fragilestatesindex.org/methodology/>. Başarısız devlet yerine artık kırılgan devlet (Fragile state) terimi de kullanılmaktadır.

kurumlara veya ülke genelinde yetersiz güvenlik gücü kapasitesine sahip olmasıdır; bu durum, suç örgütlerinin bazı bölgelerde istihbarat gibi güvenlik birimleri veya bu birimlerdeki bazı görevlilerle işbirliği yapmasına yol açabilir.³⁷ Ayrıca bölgede sadece devletin varlığının zayıf olmasından kaynaklanan aşırı rüşvetin olması, devlet kurumlarını zayıflatır. Yine güvenlik güçlerinin yasadışı şiddet kullanma alışkanlığı olması bölgedeki belirli alanları olumsuz etkileyebilir. Bu doğrultuda bazı yazarlara göre, başarısız veya kötü yönetilen devlet kavramını kullanmak yerine devletin kötü yönetilen veya başarısız olduğu alanlarını ve ne kadar başarısız olduğunu belirtmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira güçlü görünen devletlerin bazı yönlerden başarısız olabileceğini savunmaktadırlar.³⁸

ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi çerçevesinde kavramsallaştırılan başarısız devlet kavramı, küresel terörizmle mücadelede ve güvenlik alanlarında Amerikan ve dünya siyasetinin merkezine oturmuştur. Buna göre, başarısız devlet, temel güvenlik ve kalkınma fonksiyonları, ülke toprakları ve sınırları üzerinde etkin kontrol sağlayamayan devlettir.³⁹ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında çalışan araştırmacılar, başarısız devlet ile barış inşası ve devlet inşası kavramları arasında güçlü bir bağın olduğuna işaret ederek başarısız devletler için uygulanan devlet inşası modelinin artık barış inşası operasyonlarının normu haline geldiğini ortaya koymuşlardır. Buna göre Batılı devletler, başarısız devletleri normal devlet seviyesine yükseltmek ve demokratik devlet haline getirmek için kalkınma yardımları ve devlet inşası projeleri gibi çalışmalar yürütmektedir.⁴⁰ Üçüncü dünya kategorisinde yer alan başarısız devletler, zayıf

³⁷ Robert D. Lamb, **Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens**, Office of the Under Secretary of Defense for Policy, 2008, s. 17-18.

³⁸ Ibid,

³⁹ Richard Mallett, **Beyond Failed States and Ungoverned Spaces: Hybrid Political Orders in the Post Conflict Landscape**, eSharp, Issue 15: Uniting Nations: Risks and Opportunities, 2010, s. 65-91.

⁴⁰ Ibid,

devletler olarak da adlandırılmaktadır. Batılı ülkeler, zayıf devletlerin altyapısal ve düşünsel gücünün geliştirilmesiyle devlet inşa sürecini tamamlayacağını ve demokratik ve istikrarlı bir siyasi sisteme kavuşacağını savunmaktadır.⁴¹

Başarısız devlet kavramı (*failed state* veya *collapsed state*), ciddi başarısızlık, kırılganlık veya zayıflık durumuna düşen devletler için kullanılmaktadır. Ülkesel sınırları kontrol etmekte yetersiz ve güvenlik temin etmekte aciz kalan başarısız devletler, ekonomi, güvenlik ve yönetim konusunda da başarısızlık göstermiş devletlerdir.⁴² Bu durum, tarihsel, siyasi ve uluslararası faktörlerle açıklanabilir. Başarısız devlet, büyük ölçüde hükmedilmeyen mekan özellikleri taşımaktadır. Başarısız devletlerin ana özellikleri şöyle sıralanabilir: devlet dışı grupların varlığından dolayı şiddet kullanma tekeline sahip olmaması, sınır güvenliği sağlama kapasitesine sahip olmaması, düzenli olarak uluslararası angajmanlarını yerine getirebilecek durumda olmamasıdır.⁴³ Devletin zayıflığı ve kırılganlığı, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu ticareti gibi çeşitli kaçakçılık faaliyetlerinin gelişmesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca devlet başarısızlığı, güvenliğinin, kamu hizmetlerinin ve yolsuzluğun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca başarısız devletlerde insan hakları ihlalleri, etnik ve mezhepsel çatışmalar, göç ve devletin içinde bir polis devletin varlığı söz konusudur. Başarısız devletler, ulusal bağımsızlıklarını koruyamadıkları için dış müdahalelere de maruz kalmaktadırlar.⁴⁴

Devletin zayıf olmasının, terör gruplarının gelişmesi veya yerleşmesine yol açtığına dair genel bir kabul var. Ancak Aidan Hehir, bir devletin başarısız devletler

⁴¹ Nuri Yeşilyurt, **Ortadoğu'da Rejim Güvenliği Ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği**, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013, s. 38-39.

⁴² W. Zartman, **Collapsed States : The disintegration and restoration of legitimate authority**, Boulder, 1995, s. 5.

⁴³ Ibid,

⁴⁴ Ousseni Illy, **L'État en Faillite en Droit International**, *Revue québécoise de droit international*, 2015 s.70.

listesinde olması ile topraklarındaki terör gruplarının sayısı arasında bir korelasyon olmadığını ortaya koymuştur.⁴⁵ Örneğin başarısız devlet listesinde düşük endekse sahip olan Hindistan çok sayıda terör grubunu barındırırken Somali’de ancak 2006’dan sonra El-Kaide’ye bağlı El-Şebab örgütü varlık göstermiştir. Dolayısıyla başarısız devletler terörizme uygun bir ortam teşkil etse de devletlerin terörizmin yerleşmesine yol açtığı diğer devletlere tehdit oluşturdıkları hipotezini teyit etmek zor görünmektedir.

Bridget Coggins’in çalışmasında işaret ettiği gibi şiddet içeren siyasi istikrarsızlık, zafiyeti olan devletlerde terörizmin gelişmesini sağlamaktadır.⁴⁶ Devletin zayıf olması ve silah erişiminin kolay olması, yabancı savaşçıların yerleşmesi gibi güvenlik riskleri oluşturmaktadır.

Başarısız veya zayıf devlet teorisi birçok yazar tarafından eleştirilmiştir. Batılı devletler ve devlet dışı aktörlerin, bu kavramı istismar etmeleri ve Batı merkezli bir bakışı temsil etmesi nedeniyle kavram eleştirilmiştir. Örneğin 2002 ile 2005 arasında ABD ve İngiltere zayıf devletle ilgili çıkan çok sayıda araştırma ve analizi finanse etmiştir. Carment, Prest ve Samy⁴⁷ de başarısız devletlerle ilgili yapılan araştırma veya çalışmaların çoğunu bilimsellikten uzak olmakla eleştirmişlerdir.⁴⁸ Başarısız devlet kavramının önemini yitirmeye başlamasıyla hükmedilmeyen mekanlar kavramının öne çıkması, iki kavram arasında bir devamlılık söz konusuymuş gibi anlaşılabilir. Nitekim başarısız devlet kavramı üzerinde yapılan tartışmalar gibi hükmedilmeyen mekanlar kavramının da bilimsel olup olmadığı konusu ciddi bir biçimde tartışılmaktadır. Hükmedilmeyen mekanların başarısız devlet kavramından belirgin farkı, güvenlik endeksli olmasıdır.

⁴⁵ Sonia Le Gouriellec, **La menace stratégique des États faibles: quand les faits relativisent la théorie**, IRSEM Note de recherche stratégique n°18, 2015, s. 5-7.

⁴⁶ Ibid,

⁴⁷ Olivier Nay, **La théorie des États fragiles : un nouveau développementalisme politique?**, Presses de Sciences Po, 2013, s. 142-145.

⁴⁸ Ibid, s. 142-145.

3. Hükmedilmeyen Mekan Kavramının Güvenlikleştirilmesi ve Terörizmle İlişkilendirilmesi

Hükmedilmeyen mekanlar kavramı, hükmedilmeyen bölgeler (ungoverned regions), hükmedilmeyen topraklar (ungoverned territories) ve hükmedilmeyen alanlar (ungoverned areas) şeklinde farklı kavramlarla da ifade edilmiştir. Ayrıca alternatif yönetim (alternative governance) veya alternatif otorite (alternative authority) şeklinde de kullanılmıştır. Hükmedilmeyen mekanlar, ABD’de uluslararası güvenlik ve özellikle terörizm terimleri çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Hükmedilmeyen mekanlar üzerindeki tartışmalar, ağırlıklı olarak ABD’li araştırmacılar, akademisyenler, analistler, diplomatlar ve karar alıcılar çevresinde güncelliğini korumaktadır.⁴⁹ Jennifer Keister, hükmedilmeyen mekanı, devletin sınırlı olarak kontrol ettiği veya devlet normu dışında idare ettiği alanlar olarak tanımlamıştır.⁵⁰

Robert Lamb, hükmedilmeyen mekanların silahlı gruplar veya terör grupları için sığınma yeri olma ithimalinin var olduğunu ancak bütün hükmedilmeyen mekanların sığınma yeri teşkil etmediğini vurgulamıştır.⁵¹ Ayrıca bütün hükmedilmeyen mekanların uluslararası yasadışı aktörlerden ziyade daha çok yerel amaçlarla hareket eden yerel grupları barındırdığını belirtmiştir.

Clionadh Raleigh ve Caitriona Dowd⁵², hükmedilmeyen mekanlarda devlet otoritesi boşluğu olması veya etkin devlet yönetiminin olmamasının, tehdit oluşturan faaliyetlerin yapılmasına neden olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Onlara göre, devletin

⁴⁹ Nsemba Edward Lenshie, **Political Economy of Ungoverned Space and Crude Oil Security Challenges in Nigeria’s Niger Delta**, CEJISS, 2018, s. 36-38.

⁵⁰ Keister, Jennifer, **The Illusion of Chaos: Why Ungoverned Spaces Aren’t Ungoverned, and Why That Matters**, Executive Summary, No. 766, Policy Analysis, CATO Institute, 2014, s. 1.

⁵¹ Lamb, Robert D., **Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens**, 2008, s. 37-38.

⁵² Raleigh, C. ve Dowd, C., **Governance and Conflict in the Sahel’s ‘Ungoverned Space’**, Stability: International Journal of Security and Development, 2(2), p.Art. 32. 2013, s.1-17.

büyüklüğü, nüfus dağılımı ve zenginlik kaynakları gibi faktörler, hükmedilmeyen mekanları belirlemektedir. Jeffrey Julum ve Daniel Evans⁵³, nüfus artışı, şehirleşme, küreselleşme, devlet dışı aktörlerin zenginliğinin artması ve teknolojik gelişmelerin, hükmedilmeyen mekanların ortaya çıkmasında önemli etkiye sahip olduğunu savunmaktadır.

Yukarıda ağırlıklı olarak ABD güvenlik çalışmaları ekolünün kavramsallaştırmaya çalıştığı hükmedilmeyen mekanlar kavramının, ABD'nin küresel terörizmle mücadelesine katkı sağlamayı hedeflediğini belirtilmiştir. Dolayısıyla hükmedilmeyen mekanlar ile terörizm arasında nasıl bir bağ olduğunu ve terörizm olgusunun nasıl tanımlandığını ele almak gerekmektedir.

Hükmedilmeyen mekanlar tartışmalı bir kavram olduğu gibi terörizmle ilişkisi de oldukça tartışmalıdır. Öncelikle terörizmin varlığını sağlayan ortam ve faktörlerin çeşitli olduğunu söylemek gerekmektedir. Söz konusu ortam, sadece başarısız devletler değil, güçlü devletlerde de olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül'den önce başarısız devletler kavramını stratejik ve güvenlik öneminden ziyade insani sonuçları bakımından değerlendirmiştir. Fakat 11 Eylül saldırısıyla birlikte başarısız devlet ile ulus ötesi tehdit arasındaki bağ güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu tehdidin başında terörizm gelmektedir. Başarısızlık ile güvenlik arasında kurulan bağlantı iki faktörle açıklanabilir.

Birincisi, devletin varlığı gereği sunması gereken can ve mal güvenliği, meşru siyasi kurumlar, ekonomi yönetimi ve refah gibi temel kamu hizmetlerinin sağlanmasında yetersiz veya isteksiz kalması güvenlik sorunlarına yol açmaktadır. İkincisi, devletin zayıflığından kaynaklanan hükmedilmeyen fiziksel veya fiziksel olmayan mekanlar güvenlik riski oluşturmaktadır. Bu kısmen veya tamamen devletin

⁵³ Julum, Jeffrey ve Evans, Daniel, **The Specter of Ungoverned Spaces & How Advances in Network Analysis Can Assist Policymakers**, Small Wars Journal, 2015.

egemenlik ve etkin kontrol sağlayamadığı, resmi devlet kurumları veya hukuk devletinin hiç işlemediği veya kısmen işlediği durumlarda görülmektedir.

Hükmedilmeyen mekanlar, terörist gruplara önemli avantajlar sağlamaktadır. Terör grupları, hükmedilmeyen mekanlarda kendilerine “güvenli şehirler” sağlamak suretiyle eylem planlayabilecekleri, elemanlarını eğitebilecekleri ve ideolojik doktrini oluşturabilecekleri, silahlara ve ekipmanlara güvenli erişim sağlayabilecekleri, yasadışı kaçakçılık ve transit bölgeler sayesinde gelir elde edebilecekleri olanaklara sahip olabilmektedir.⁵⁴ Zayıf veya başarısız devletlerde terör gruplarının varlık göstermesi ihtimalinin yüksek olduğunu varsayan yaklaşımın, başarısız devlet, hükmedilmeyen mekanlar ve terörizm kavramlarını aynı düzlemde kullandığı görülmektedir. Terör gruplarının varlıklarını sağlayan unsurların başında yukarıda bahsedilen hükmedilmeyen mekanların özellikleri gelmektedir. Devletin halkına nüfuz edememesi, devletin güç kullanma tekelinin olmaması, sınır kontrolünün eksik olması, dış müdahalelerin olması, altyapının olması, uygun demografinin olması ve gelir kaynağının olması olarak sıralanan bu özelliklerin, terörizme nasıl alan açtığı yazında şu şekilde açıklanmıştır:⁵⁵

Devletin halkına nüfuz edememesi: Devletler temel kurumlarının etkin çalışamaması, müdahale gücünün zayıf olması veya altyapının eksik olması nedeniyle merkezden uzak kalan bölgelerdeki halkına nüfuz edemeyebilir. Böyle bir durum bölgede terör gruplarına uygun hareket alanı oluşturmaktadır. Ayrıca bölgede önceden devlete karşı bir halk direnişi varsa bu durum terör gruplarının kendi doktrinlerini kabul ettirmelerini kolaylaştırabilir. Yine bölgede devlet otoritesi yerine kabile yönetimin etkin olması, terör örgütlerinin kolay ulaşılabilir bir muhatap bulmasını sağlayabilir.

⁵⁴ “The link between ‘ungoverned spaces’ and terrorism: myth or reality?”, UK Foreign and Commonwealth Office, 2014, s. 1-5.

⁵⁵ Bu açıklamalar, şu kaynaktan alınmıştır: Ungoverned Territories A Unique Front in the War on Terrorism, Ibid, s. 1-4.

Devletin kuvvet kullanma tekelinin olmaması: Bir bölgede örgütlü silahlı gruplarının, suç şebekelerinin ve halkın silaha erişiminin olması, terör gruplarının var olma olasılığını artırmaktadır. Terör grupları, gücünü pekiştirmek amacıyla mevcut silahlı gruplarla geçici ortaklıklar kurabilmektedir. Örneğin birbirlerine destek olmak için ortak suç ağlarını kullanabilirler. Ayrıca silahlara erişimi olan yerel bir halk, bir terörist gruba silah teminini artırabilir ve aynı zamanda yeni savaşçıları kazanmasını kolaylaştırabilir.

Sınır kontrolünün eksik olması: Devletin sınırlarını tam kontrol edememesi sonucunda, terör grupları komşu ülkeler arasında özgürce hareket edebilir ve tehditlerin yayılmasına neden olabilir. Eğer komşu ülkelerin sınırlarında aynı aşiret veya kabile yaşıyorsa, bu durum terör gruplarının işini kolaylaştırabilmektedir. Bir ülkeye saldırırken diğer ülkeyi kaçış yeri veya sığınma yeri olarak kullanabilirler. Ayrıca bu durum fidye almak amacıyla insan kaçıran gruplar için sınırlar arasında hızlı ve kolay hareket etme imkânı ve güvenli sığınak yeri sağlayabilir.

Dış müdahale: Terör grupları açısından dış müdahalenin avantajı ve dezavantajı var. Bazı durumlarda dışarıdan yapılan bir askeri müdahale, terör gruplarının yerli halktan destek alması, yeni eleman kazanması, maddi yardımın artırılması ve etkili propaganda yapmasını sağlayabilir. Aynı zamanda askeri operasyon şeklindeki müdahaleler, terör gruplarının güvenliği açısından büyük bir tehlike arz edebilir.

Altyapının olması: Terör grupları, bir bölgede yeterli altyapının olması durumunda tehdit haline gelebilmektedir. Şöyle ki genel kanaatin aksine terör örgütleri, çöllerden, dağlardan veya mağaralardan uzak, kalabalık yerlerde daha etkili olabilmektedir. Buna göre terör gruplarının, varlığı için 3 unsura sahip olması gerekmektedir.

- Grup, kendi üyeleriyle, kendisi gibi aynı düşüncüyü paylaştığı başka gruplarla ve örgüte yeni katılacak olanlarla iletişim kurmak zorundadır. Dolayısıyla telefon ve

internet gibi teknoloji gerektiren ulaşım imkanları, terör gruplarının varlığı açısından hayati bir önem arz edebilir.

- Para veya finansal akış olmadan terör gruplarının varlık gösterme ihtimali neredeyse yok gibidir. Bu açıdan maddi kaynak sağlayacak imkana sahip olması gerekmektedir.

- Ulaşım imkanına sahip olması gerekmektedir. Bunun sofistike olmasına gerekmez. Terör gruplarının ulaşım imkanlarına sahip olması, savaşçıların ve silahların taşınmasının yanı sıra operasyon alanlarından hedef noktaya saldırı gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Örneğin daha uzak bölgelerde saldırı yapmayı planlayan örgütler için uluslararası havalimanlarına ulaşım sağlayacak ağların olması gerekmektedir.

Uygun demografinin olması: Bir bölgede devletin şiddet kullanma alışkanlığı ve silahlı gruplar varsa bu durum terör gruplarına uygun bir demografi sağlayabilir. Bölgede aşırılık yanlısı silahlı grupların varlığı, yanlarında işbirliği yapabilecekleri terör gruplarının varlığını sağlayabilmektedir. Ortak bir düşmana karşı birlikte hareket edebilir veya savaşabilirler. Ayrıca devlet halk üzerinde şiddet kullanma alışkanlığına sahipse halka şiddet kullanmayan aşırı/radikal gruplar yerel halk nezdinde kendilerini daha kolay kabul ettirirler.

Gelir kaynağının olması: Terör grupları, gelir kaynağı sağlayabilmek amacıyla gasp, fidye için kaçırma, suç, vergilendirme ve zorlama gibi farklı yöntemlere başvurmaktadır. Bir bölgeyi kontrol etmeye çalışan gruplar için vergi toplamak daha kolay bir yöntem olmaktadır. Ayrıca bir alan kontrol etmeyen gruplar ise dış kaynaklara daha fazla bağımlı kalmaktadır. Ancak dışarıdan gelecek kaynaklara ulaşılmasını sağlayacak yolların olması gerekmektedir.⁵⁶

Terörizm kavramının çok değişken ve suistimale açık bir kavram olması nedeniyle tanımı konusunda önemli farklılıklar görülmektedir. Terörle ortak mücadele

⁵⁶ Ibid, s. 1-4.

yürüten devletler bile terörizmi farklı şekilde tanımlayabilmektedir.⁵⁷ Akademi dünyasında da terörizmle ilgili ortak bir görüş sağlanamamıştır. 3 bin kişinin hayatını kaybettiği 11 Eylül 2001 saldırıları, terörizm kavramının tanımlamasının güçlenmesinde etkili olmuştur.⁵⁸

Terörizmi tanımlayan Raymond Aron, “Bir eylemin psikolojik etkileri, fiziksel sonuçlarıyla orantılı olmadığı zaman terörist eylemdir.” olarak tanımlamıştır. Bruce Hoffman bir çalışmasında terörizmi “Devlet dışı grupların bir politik değişimi sağlamak amacıyla başvurduğu korku yaratma, şiddet kullanma veya tehdit oluşturma yöntemidir.” diye tanımlamıştır.⁵⁹

Jean-Claude Zarka’ya göre terörizm, organize azınlık grupların veya kendi içerisinde gruplaşmış birden çok kişinin mevcut iktidarı devirmek, bağımsız bir devlet kazanmak veya bir devleti hedef almak gibi amaçları gerçekleştirmeye yönelik kullandığı politik şiddet eylemidir.⁶⁰ Genel olarak terörizm beş farklı kategoriye ayrılabilir.⁶¹

- İdeoloji veya dini temelde yapılan terörizm: Günümüzde en yaygın terör türüdür. Din ve ideoloji, silahlı veya radikal gruplar gibi devlet dışı aktörleri harekete geçiren en önemli motivasyon kaynağıdır.

- Devlet terörü: Yurt dışındaki düşmanlarını yok etmek için devlet tarafından kullanılan terörizm türüdür.

- Bireysel terör: Politikacıları veya başkalarını hedefler alan kişisel veya bireysel terör eylemi türüdür.

⁵⁷ Hussein Solomon, **Terrorism and Counter-Terrorism in Africa : Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram**, Palgrave Macmillan, 2015, s. 5.

⁵⁸ Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, s. 18-20.

⁵⁹ R. Aron, **Paix et Guerre entre les Nations**, Paris, Calmann-Lévy, 1962, s. 176.

⁶⁰ Kamal Bayramzadeh, “Les États faillis et le terrorisme transnational”, s. 105.

⁶¹ Ibid,

- Ekonomik terör: Bir devleti ekonomik olarak zayıflatmak amacıyla turizm veya petrol ihracatı gibi ekonomik kaynaklarını hedef alan terör eylemidir.

- Nükleer terör: Henüz terör grupları tarafından kullanılmış bir terör metodu değildir. Ancak bir ihtimal olarak gelecekte terör örgütlerinin kullanabilme olasılığı düşünülmektedir.

Yukarıda zikredildiği gibi terörizm kelimesinin ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak terörizmin aşağılayıcı “pejorative” kavram olduğu üzerine herkes ittifak etmiştir.⁶² Terörizmin amaçlarından biri insanları terörize (korkutmak) etmektir. Bu noktada terörizmin stratejisi üç unsuru kapsamaktadır. Birinci unsur, belirli bir amaca ulaşmak için terörizme başvuran grup, ikincisi saldırı hedefi olan devlet/hükümet ve üçüncüsü saldırı veya şiddetten etkilenen toplumdur.⁶³ Örneğin El-Kaide’ hedefine ulaşmak için 1998’de Nairobi’deki ABD Büyükelçiliğine gerçekleştirdiği saldırıda⁶⁴ ABD’yi hedef almış ve saldırıdaki şiddet ise dünya kamuoyunu etkilemiştir.

4. Hükmedilmeyen Mekan Kavramına Eleştirel Yaklaşımlar

Amerika Birleşik Devletleri menşeli düşünce kuruluşları tarafından ortaya atılan hükmedilmeyen mekanlar kavramı çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Nitekim küresel güçler ve merkez ülkeler tarafından çoğu zaman hükmedilmeyen mekanlar kavramı bahane edilerek başka devletlere doğrudan siyasi veya askeri müdahale gerçekleştirilmiştir. ABD’nin öncülüğünde Batılı ülkelerin hükmedilmeyen mekanlar

⁶² Bruce Hoffman, **Inside Terrorism**, s. 23.

⁶³ Audrey Kurth Cronin, **How Terrorism Ends : Understanding the decline and demise of terrorist campaigns**, Princeton University Press, 2009, s. 7-8.

⁶⁴ **Al Qaeda, The Islamic State, and The Global Jihadist Movement**, Oxford University Press, 2015, s.15.

kavramını öne çıkarmalarının amaçlarından biri Batı dışı ülkelerin içişlerine karışmaktır.⁶⁵

Hükmedilmeyen mekan kavramı, Batılı devletleri öne çıkarıp Batı dışı ülkelere askeri müdahale için gerekçe olarak kullanılabilirken o ülkelerin yöneticileri de, dış yardım alabilmek için veya kendi iç muhaliflerini zayıflatmak veya bastırmak için bu kavramı kullanabilmektedirler. Bir başka deyişle hükmedilmeyen mekan kavramı Batılı devletler için bir neo-emperyalizm aracı olurken Batılı olmayan bazı devlet yöneticilerinin de kişisel siyasi aracı haline gelebilmektedir. Özellikle öteki devletleri kontrol etme arzusunda olan küresel güçlerin, bu kavramı daha çok kullandığı görülmektedir. Örneğin ABD'nin Savunma Bakanlığı'nın yayınladığı bir raporda, "Yasadışı aktörlerin organize edebilecekleri, planlayabilecekleri, fon oluşturabilecekleri, iletişim kurabilecekleri, yeni eleman işe alabilecekleri, eğitebilecekleri ve faaliyette bulunabilecekleri hükmedilmeyen veya tartışmalı (izole edilmiş)" fiziksel ya da fiziksel olmayan (sanal) bölgelerin/alanların ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.⁶⁶

Hükmedilmeyen mekanları, devletler açısından sadece tehdit arz eden devlet otoritesi boşluğunun olduğu bir alan olarak algılamamak gerekmektedir. Bunun altında devletçi bir yaklaşım yatmaktadır. Bir başka deyişle devleti merkez alan normatif bir yargı olarak yorumlanabilir. Kavramın genel çerçevesi devlet için tehdit oluşturan kontrolsüz toprakları, siber mekanları ve finans sistemini kapsamaktadır. Hükmedilmeyen mekanlar kavramını öne çıkaran devletler veya siyasiler, insanların güvenliğinden ziyade devletlerin güvenliğini ön planda tutmaktadır.

⁶⁵ L. Clunan ve A. Trinkunas, **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, s. 5.

⁶⁶ Ibid, s. 5.

Bu kavramı geliştiren analistler veya kavramı öne çıkaran siyasiler, hükmedilmeyen mekanların kontrolünün devlet tarafından sağlanmasının bir zorunluluk olduğunu düşünür. Bu yaklaşım, o mekanlarda devletten başka bir alternatif güç veya yönetime müsaade etmemektedir. Ayrıca bu alanların kontrolünün sağlanmasıyla güvenliğin sağlanacağı varsayılmaktadır.

Devlet otoritesi dışındaki yapıyı tanımayan bu yaklaşım, kuvvet kullanma tekelinin yegane sahibinin devlet olduğunu varsayan Batı merkezli klasik ulus devlet anlayışının bir ürünüdür. Barış, huzur ve refahın tek reçetesinin ulus devlet olduğu inancını dayatan bu anlayış önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Halbuki devletler, bazı durumlarda sorunun yaratıcısı veya güvensizliğin sebebi de olabilmektedir. Özellikle eski sömürge ülkelerin hem sınırlarının suni olması hem de etnik ve sosyokültürel gerçekleri itibarıyla nüfuz etmesi zor olabilmektedir. Ayrıca bu ülkelerin toplumsal sözleşme üzerinden kurulmamış olması, devlet otoritesinin halk nezdinde kendisini kabul ettirmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu tür bölgelerde devletler, nüfuz edemedikleri bölgeleri dolaylı olarak yönetebilmektedir. Örneğin geleneksel otoritelerle veya halk nezdinde kabul görmüş etnik veya dini önderlerle işbirliği yaparak yönetmeyi tercih edebilir. Bu yöntem devletler açısından tercih edilebilecek kolay bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Dolayısıyla ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin bu gerçekleri göz ardı edip farklı yönetilen alanları hükmedilmeyen mekanlar olarak sunmak suretiyle bu alanlara müdahale etmesini, planlanmış kasıtlı bir işgal girişimi olarak değerlendirmek kaçınılmazdır. Nitekim şimdiye kadar hükmedilmeyen mekanlar bahanesiyle işgal edilen Afganistan gibi ülkelerde barış tesis edilememiştir.

⁶⁷ “The National Intelligence Strategy of The United States of America”, USA Director of National Intelligence, 2009, s. 8.

Batılı devletler hükmedilmeyen mekanlardan algıladığı tehdit için çoğu zaman ulus devlet prensibinden hareketle devlet egemenliğinin, dünya düzenini belirleyen doğal, en doğru ve tek meşru sistem olduğu varsayımından yola çıkmaktadırlar.

Tarihsel olarak bakıldığında egemen devlet anlayışı 17. yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Ancak bu anlayış 19. yüzyılın ortasında tam veya etkin egemen devletin ve belirli bir toprak üzerinde egemenlik kavramının hukuk kapsamına dâhil edilmesiyle birlikte geliştirilmiştir. Halkın güvenliğini esas alan bu anlayışın yanında, 20. yüzyılda sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle beraber, devletler, güvenliği sağlamanın yanı sıra sosyo-ekonomik anlamda halka kamu hizmetleri sunma görevi de üstlenmiştir.

Batı sömürgeciliğinden önce Batı dışındaki toplumların kendilerine has sosyal ve politik örgütlenmeleri mevcuttu. Fakat Batı ülkelerinin sömürdükleri coğrafyaya ulus devlet modelini empoze etmeleri neticesinde kendi kontrollerinde kurdukları küresel ekonomik sistemle bu anlayışı evrensel bir model haline getirmeyi başarmışlardır. Christopher Clapham’ın ifade ettiği gibi Batının emperyalizmi, eski devlet modelinden tamamen farklı bir modelle sonuçlanmıştır. Devlet yapısı, ülkesel toprağı, sınırları, ekonomisi ve hatta halkı bile dayatılmış yeni devletler ortaya çıkarılmıştır. Batının kurduğu bu yeni devletlerin ülkesel topraklarındaki halklarının etnik, politik, sosyal ve ekonomik gerçeklerini hiçe sayması, devletlerin halk nezdinde meşruiyetini kabul ettirmesini zorlaştırmıştır.⁶⁸

Başarısız devletler ve hükmedilmeyen mekanlar kavramının öncülüğünü yapan ABD’nin vurgu yaptığı tehdit söylemi aslında sanıldığı kadar büyük bir tehdit değildir. Örneğin başarısız devletlerin örneklerinden biri olan Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde 90’ların ortasından bu yana yaşanan iç savaşta yaklaşık 5 milyon insan

⁶⁸ Angel Rabasa, a., **Ungoverned Spaces: Understanding and Reducing Terrorism Risks**, RAND Corporation, s. 7-13.

hayatını kaybetmiştir. Bu iç savaş telefon gibi teknolojik aletlerde kullanılan ve dünya rezervinin önemli ölçüde bir bölümü Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde çıkarılan koltan madeninin fiyatının düşük olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Batılı devletler için bu savaş bir tehditten ziyade ucuz ham madde elde etme fırsatı yaratmaktadır.

ABD'nin başarısız devletlerden algıladığı tehdidin gerçek olup olmadığını anlamak için dile getirilen terörizm olgusunun aslında “başarısız devletler” olarak adlandırılan zayıf devletler için büyük bir tehdit olduğu gerçeğini ortaya koymak gerekmektedir. Terör eylemleri gerçekleştiren radikal grupların, kendi toplumları için daha tehlikeli olduğunu, başarısız devlet olarak tanımlanan Afganistan ve Somali örneğinde görmek mümkündür.⁶⁹ Bu ülkelerde yaşanan terör saldırılarında yine o ülke vatandaşları ölmektedir. Bu yüzden hükmedilmeyen mekanların, Batılı devletler için değil, kendi devletleri için daha büyük tehdit oluşturduğunu savunmak doğru bir yaklaşım olur. Hatta bazı durumlarda bu tehdidin Batılı Batılı devletlere hizmet ettiğine rastlamak bile mümkündür.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyıl boyunca uluslararası politikayı tanımlayan egemenlik üçgeni, devlet, şiddet ve toprak arasında kurulan ilişki ve bunların üzerinde hâkim olan tekerci anlayış giderek zayıflamıştır. Egemenlik kavramı son yıllarda devletin bir yandan şiddet üzerindeki tekeline ve diğer yandan da toprak bütünlüğüne bölünmüştür. Mevcut dünya düzeninde devletlerin toprak bütünlüğü hâlâ sisteminin temel taşı oluşturuyor olsa da teoride ve pratikte devletlerin şiddet kullanma tekeli konusunda önemli farklılıklar söz konusu olmaktadır.⁷⁰

⁶⁹ “The link between ‘ungoverned spaces’ and terrorism: myth or reality?”, s. 1-5.

⁷⁰ Janosch Prinz & Conrad Schetter, **Conditioned Sovereignty: The Creation and Legitimation of Spaces of Violence in ‘War on Terror’**, Sage Journals, 2017, s. 17-18.

Bir yabancı devletin teröre karşı mücadele adı altında başka bir devlete askeri müdahalede bulunması veya şiddet kullanmasının haklı olarak görülmesi, müdahale edilen devlet için güç tekeli konusunda önemli sorun teşkil etmektedir.

Ayrıca hükmedilmeyen mekanlarda faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı düzenlenen insansız hava araçlı saldırıların ulusal egemenliğe saygı ilkesini açıkça ihlal etmesi, saldırıların bazen yanlış hedefi vurmasıyla çok sayıda sivilin öldürülmesinin cezasız kalması gibi sorunları da eklemek lazım. Belirsiz alanlarda savaşın yürütülmesi “her yerde savaş” ihtimaline yol açarken şiddet sarmalının zeminini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede “hükmedilmeyen mekanlar” kavramı, ulus devletin topraksallık ilkesi ile güvenlik paradigması arasında bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Bazı devletler teknolojik üstünlüğü sayesinde, tercih ettikleri ekonomik ve politik düzeni korumak, dayatmak ve meşrulaştırmak için küresel bir savaş açmayı göze alabilirler. Bu şekilde amaçlarına ulaşmak için yeni şiddet alanları yaratırlar. Bu yeni şiddet alanları, uluslararası devlet sisteminde resmi olarak eşit egemen devletler kapsamında gösterilen zayıf devletlerin iyice altını oymaktadır.

Her durumu bir fırsata dönüştürebilen büyük güçler, emellerini yerine getirmek için farklı yöntemlere başvurumaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri, “hükmedilmeyen mekanlar” olarak ilan ettiği alanlarda istihbarat operasyonları yürütmektedir; Somali, Yemen ve Pakistan’da bu devletlerin egemenliğini ihlal ederek kendi ulusal güvenlik çıkarlarını savunmaktadır. Devletler, mevcut düzen içinde resmi olarak eşit fakat gerçekte hiyerarşik uluslararası düzene tabi olmaktadır. Egemenliğin şartlandırılması ve ihlali ile yükseltile uluslararası hiyerarşik düzenin getirdiği gerilimler her geçen gün artmaktadır.⁷¹

⁷¹ Ibid, s. 17-18.

Bu bağlamda CIA'nın eski Afganistan ve Pakistan Şefi Robert Grenier, Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel terörle mücadele stratejisi kapsamında ele aldığı hükmedilmeyen mekanlar kavramı için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Öğrenmemiz gereken ilk ders, “hükmedilmeyen” bir alana sahip olduğumuz bu büyük, aslında küresel sorunla ilgilidir. Bunlar uluslararası teröristler tarafından güvenli bölge olarak kullanılan yerlerdir ve bunlar, bir şekilde doldurulması gereken alanlardır. Bunlar Birleşik Devletler veya Batı'nın büyük yazarları tarafından kalıcı olarak doldurulabilecek alanlar değil. Bu, yalnızca Müslümanlar tarafından yapılabilecek bir şeydir ve bence Afganistan'daki tecrübemizle pekiştirilen bir ders varsa, bu küresel mücadelenin aslında Batı ile bir grup radikal İslamcı arasında olmadığıdır. Bu, İslam dünyasında, İslam dünyasının kalbi ve ruhu için verilen bir mücadeledir ve nihayetinde tüm bunlardaki galibi belirleyecek olan Müslümanlardır.”⁷²

Grenier'in sözleri dikkate alınırса Mali'de faaliyet göstermekte olan İMEK'e karşı yürütölen mücadelenin sonuç vermesinin zor olduğunu göstermektedir. Nitekim ABD ve müttefiklerinin, Afganistan ve Irak'ta El- Kaide'ye karşı yıllardır verdikleri mücadelede olumlu bir sonuç elde edilememiş ve bu mücadele bölgenin daha da istikrarsızlaşmasına yol açmıştır.

⁷² Marc Woons & Sebastian Weier, **Critical Epistemologies of Global Politics**, E-International Relations Publishing, 2017, s. 152.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKMEDİLMEYEN MEKAN OLARAK KUZHEY MALİ

1. Kuzey Mali Krizinin Tarihsel Kökeni

1.1. Tuareg Ayaklanmalarının Tarihsel Gelişim Süreci

Tuareglerin ayaklanmasından dolayı, Kuzey Mali krizi bazen Tuareg Krizi olarak anılmaktadır. Büyük Sahra halklarının bir parçası olan ve Berberilerin bir kolu olarak kabul edilen Tuaregler, Kuzey-Batı Afrika bölgesinde yaşamaktadırlar. Kuzey Mali, Kuzey Nijer, Güney Cezayir bölgelerinde ağırlıklı olarak hayatını sürdüren Tuaregler, Burkina Faso, Moritanya ve Libya'da da bulunmaktadır. Cezayir dışındaki bölgelerde Tuaregler, beyaz tenli olmaları sebebiyle bir arada yaşadıkları diğer Afrika milletlerinden ayrılmaktadırlar. Örneğin, Kuzey Mali'de Tuareglerin yaşadığı bölgelerde Songai, Fulani gibi etnik gruplar da yaşamaktadır. Sünni Müslüman olan Tuaregler, göçebe bir hayat sürmektedirler. Mali'nin güney bölgesinde yaşayan etnik gruplar ise nehir, havza ve ırmak yakınlarında tarımla uğraşmaktadır. Büyük bir bölümü çöllerden oluşan kuzey bölgesi, kültürel ve tarihsel açıdan ülkenin en büyük ve en önemli kenti ve bölgenin manevi şehri olan Timbuktu'yu barındırmaktadır. Nitekim UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), Timbuktu kentini dünya insanlık mirası ilan etmiştir. Timbuktu İslam dünyası için de önemli bir kent olmaktadır. Sahra'nın ortasında bulunan Timbuktu bölgeye İslam'ın yayılması, dini ilimler ve medeniyetin gelişmesi gibi önemli katkılar sağlamıştır.⁷³

⁷³ Maman Hachirou Mamane Balla, **Tuaregler ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri**, Ankara Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları ABD Y.L. Tezi, 2014, s. 7-18.

Tuaregler, sömürgecilikten önce asırlar boyunca Araplarla Afrikalılar arasında yani kıtanın kuzey ile güney bölgesi arasında iletişim ve ticaret köprüsü vazifesini üstlemişlerdi. Fakat bölgenin sömürgeci güçler tarafından işgal edilmesiyle birlikte iki coğrafya arasındaki kültürel ve ticari bağ kopmuştur. Bu durum, Tuareglerin alıştıkları hayatı sürdüremez hale getirmiştir. Ayrıca bölgeyi işgal eden Fransa, sömürgecilik dönemi boyunca böl yönet politikası uygulayarak bölgede yaşayan etnik gruplar arasında ayrımcılık yapmak suretiyle bu gruplar arasında rekabet oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı günümüze kadar bölgedeki günlük yaşamda bile etnik kimlikler önemli etkiye sahiptir. Bu durum doğal olarak devletlerin siyasetine yansımıştır.

Mali Devleti bağımsızlığından bu yana Tuareg ayaklanmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Tuareglerin Mali Devleti'ne karşı ayaklanmalarının tarihsel kökeni, sömürgecilik döneminde Fransızların bölgeyi işgal ettiği tarihe kadar uzanmaktadır. Tuaregler, 1916-1917 tarihleri arasında Fransız işgaline direniş göstermişlerdir. Tuareglerin Kel Adagh ve özellikle Iwellemmedan aşiretleri işgalci güçlere karşı verdiği mücadele nedeniyle önemli kayıplara uğramıştır. 1960 yılında Mali Cumhuriyeti ilan edildiğinde Iwellemmedan aşireti, savaşta verdiği insan kaybını gerekçe olarak öne sürerek Tuareglerin isyan çağrısına katılmamaya karar vermiştir. Ayrıca sömürgeci güçlere karşı direnen aşiretlerin diğer Tuareg aşiretlerinden destek alamaması, daha sonra Tuareg aşiretlerinin birlik sağlayamamasında önemli rol oynamıştır.⁷⁴ Tuareglerin Fransız işgaline karşı verdiği mücadele günümüzde bile isyancı Tuareg grupları arasında merkezi Mali hükümetine karşı bir motivasyon kaynağı olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle Tuareglerin, kuzey bölgede Mali Devleti'nin nüfuz etmesine karşı sosyal ve kültürel bir direniş ortaya koydukları görülmektedir. Bu durum,

⁷⁴ Adib Bencherif, **De la « question touarègue » aux mémoires Du conflit : pour une réconciliation malienne**, Centre FrancoPaix en résolution des conflits et missions de paix, UQAM, 2018, s. 8-21.

Kuzey Mali'nin hükmedilmeyen mekan olmasına yol açan birinci etken olarak değerlendirilebilir.

1950'lerde Afrika'da bağımsızlık rüzgarı esmeye başlamıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlık hareketlerinin güçlenmesiyle birlikte Fas ve Tunus, Fransa'dan bağımsızlıklarını kazanmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin bağımsızlık hareketlerini desteklemesi sonucunda Fransa bölgedeki nüfuzunu kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Vietnam savaşını kaybettikten sonra Fransa'nın sömürgesi altında kalan bölgelerdeki varlığı tehlike altına girmiştir. Bu bağlamda Fransa, yeraltı madenleri ve petrol bakımından zengin olan Mali, Nijer ve Cezayir'in bir kısmını oluşturan Sahra bölgesini garanti altına almak için kendisine bağlamıştır. Bu bölgede ağırlıklı olarak Tuaregler yaşamaktadır. Fransa, bölgeyi kaybetmemek için 1957 yılında "Sahra Bölgesi Ortak Örgütü" kurduğunu ilan etmiştir.⁷⁵ Ancak Afrikalı liderlerin karşı çıkmasıyla Fransa'nın bu projesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Mali Devleti ilan edildiğinde bazı Tuareg liderleri, Fransa'nın oluşturmak istediği Sahra Bölgesi Ortak Örgütü fikrini sahiplenerek diğer siyahi etnik gruplarla bir arada yaşamayı reddetmiştir.⁷⁶ İlk Tuareg isyanının temelinde bu fikir yatmaktadır. Fakat zamanla değişen siyasi şartlarda Tuareg isyanları farklı şekilde tezahür etmiştir. Ayrıca Fransızlar, sömürgecilik döneminde diğer etnik gruplardan farklı olarak Tuareglere İngiliz sömürgecilik yöntemine benzer bir yarı özerklik tanımıştır.⁷⁷ Tuareglerin ırk olarak beyaz olması hasebiyle kendilerine tanınan bu ayrıcalık, kendilerini diğer siyahi etnik gruplardan ayrıcalıklı görmelerine neden olmuştur.

⁷⁵ Robert Aldrich, **France and the South Pasific since 1940**, The Macmillan Press LTD, 1993, s. 278.

⁷⁶ Ibid, s. 278.

⁷⁷ Emmanuel Grégoire, **Islamistes et rebelles touaregs maliens : alliances, rivalités et ruptures**, EchoGéo, Sur le Vif 2013.

Fransa'nın Sahra Bölgesi Ortak Örgütü'nü kurmayı hedeflemesinin sebeplerinden biri, küresel güç olabilmek için ihtiyaç duyduğu caydırıcılığı artıracak uygun coğrafyaya sahip olmaktı. Bu bağlamda Fransız generali Paul Ely'nin önerdiği "Vurucu Güç" (Force de Frappe) stratejisiyle Fransa'nın nükleer silah hedefine ulaşmak için uygun coğrafya bulunması gerekiyordu. Fransa, bu projeyi gerçekleştirmek için en uygun yer olarak Büyük Sahra'yı görmüştür. Nitekim 1960 yılında Fransa'nın ilk nükleer denemesi Cezayir'in el-Rakkan bölgesinde gerçekleştirilmiştir.⁷⁸ Fransa'nın yeraltında gerçekleştirdiği nükleer denemenin meydana getirdiği olumsuz etkiler sonucunda bölge ülkelerinden gelen sert tepkilerin ardından, 1966 yılındaki nükleer deneme, Asya-Pasifik'teki Fransız Polenazyası'nda devam ettirilmiştir.⁷⁹ Böylece Fransa, nükleer silaha sahip olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası arenada kaybettiği konumuna yeniden yükselmiştir.

Fransa'nın Sahra Bölgesi Ortak Örgütü girişiminden vazgeçtikten sonra Haziran 1960'ta Mali Cumhuriyeti'nin günümüzdeki sınırları üzerinde bağımsızlık ilan etmesiyle beraber bazı Tuaregler devlet kurma hayallerini silah yoluyla gerçekleştirmeye kalkmışlardır. 1963-1964 arasında bir grup Tuareg, Mali Devleti'ne karşı ilk Tuareg isyanını başlatmıştır. Dönemin iktidarı, isyanı kanlı bir şekilde bastırmıştır. İsyen olaylarını bastırmaya giden Mali ordusunun sivillerin de içinde olduğu hak ihlalleri uyguladığı raporlanmıştır.⁸⁰ Mali Devleti'nin sert ve şiddetli tepkisinden sonra 1964'ten 1980'lerin sonlarına kadar Tuareg isyanı çıkmamıştı. Ancak 1990 yılına gelindiğinde 1963 İsyani'na katılanların çocukları, 63 İsyani'ndan intikam almak için devlete karşı ayaklanmıştır. 1990 yılında Kuzey Mali'deki Menaka şehrinde başlayan yeni isyan, 1963 İsyani'na göre daha iyi organize edilmiştir. İsyen, Tuareg

⁷⁸ Ibid, s. 303.

⁷⁹ Ibid, s. 304.

⁸⁰ Adib Bencherif, **De la « question touarègue » aux mémoires Du conflit : pour une réconciliation malienne**, s. 7-21.

etnik grubunu birleştirmeyi ve bağımsız bir Tuareg devleti kurmayı amaçlıyordu. Mali ordusunda askerlik yapan İyad Ag Ghali'nin başında olduğu Azavad Kurtuluş Hareketi (MPA) altında toplanan Tuareg isyancılarının kendi içlerinde 1991'den çatışmaya götüren aşiret kavgaları başlamıştır. Farklı gruplara ayrılan Tuareg isyancıları, hem birbirlerine karşı hem de Mali hükümetine karşı savaşmışlardır.

1.2. 1990 İsyancıları ve Devlet Reformlarının Başarısızlığı

Mali devletinin, yaşadığı sosyopolitik ve ekonomik sorunlara karşı çözüm üretememesi, ülkenin zaten var olan kırılğan toplumsal yapısının çeşitli krizlere yol açmasına neden olmuştur. 1960 yılında Tuaregler, diğer Afrikalı etnik gruplar gibi kendilerini Mali, Nijer, Burkina Faso ve Cezayir arasında dağınık halde bulmuşlardır. Dönemin Mali lideri Modibo Keita, ülkede Sovyetler Birliği'nden ilham alarak bir sosyalist devlet kurmaya çalışmıştır. Modibo Keita'nın toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini dikkate almadan dayatmaya çalıştığı sosyalizm uygulamalarının yarattığı toplumsal huzursuzluklar giderek artmıştır. Keita'nın, sosyalizm anlayışına aykırı bulduğu Fransız sömürgeciliği döneminde Tuareglere tanınan “yarı özerklik” ayrıcalığını ortadan kaldırması, Tuareglerde huzursuzluk yaratmıştır.⁸¹ Bu, Tuareglerin zaten var olan ayrılma fikirlerinin su yüzüne çıkmasında etkili olmuştur. Modibo Keita'nın bizzat yönettiği askeri operasyonda Tuareg isyanı kanlı bir şekilde bastırılmıştır.⁸² Bunun üzerine ülkede artan siyasi gelirim sonucunda Fransa'nın desteğiyle 1968'de Moussa Traore'nin yönettiği bir askeri darbe gerçekleşmiş ve Keita rejimi devrilmiştir. Böylece Modibo Keita'nın Mali'de uygulamaya çalıştığı sosyalizm sona ermiştir. Ancak iktidara gelen Moussa Traore de halkın beklentisine karşılık

⁸¹ Emmanuel Grégoire, *Islamistes et rebelles touaregs maliens : alliances, rivalités et ruptures*.

⁸² Fuad Ferhavi, *Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi*, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 14.

verememiştir.⁸³ Ülkenin kuruluşunda etkin rol oynayamayan Tuaregler, 1990'lara kadar yönetimden uzak kalmışlardır.

1990'larda Cezayir hükümeti, ülkesinde yaşayan çok sayıda Tuaregi mülteci statüsünde oldukları gerekçesiyle Nijer'e göndermiştir. Ancak Nijer Devleti, Tuareglerin Mali vatandaşı olduklarını öne sürerek konuyla ilgili Mali Devleti'yle bir anlaşmaya varmıştır.⁸⁴ Geri gönderilen Tuareglere yönelik etkin bir kalkınma programının yürütülememesi nedeniyle ortaya çıkan işsizlik ve ekonomik sorunlar, devletlerin güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Nitekim organize olmuş bazı Tuareg gruplar, Mali ve Nijer'in güvenlik güçlerine karşı ayaklanmaya başlamıştır.⁸⁵ Cezayir'in arabuluculuğuyla Ocak 1991'de Tuareg grupları ile Mali ve Nijer hükümeti arasında Tamaraset şehrinde bir barış anlaşması imzalanmıştır.⁸⁶ Tamaraset Anlaşması'nda Mali'nin Kidal bölgesinde askeri varlığını azaltması, silahlı grupların orduya entegre edilmesi, ülkede ademi-merkeziyetçi yönetim sisteminin kurulması, ekonomik yönden devletlerin yatırımlarının %43,7'sinin kuzey bölgesine yapılması öngörülmüştür.⁸⁷ Ancak ülkenin yaşadığı ekonomik kriz ve toplumsal huzursuzluklar, halkın sokağa çıkmasına neden olmuştur. Protestoları kanlı bir şekilde bastırmaya çalışan dönemin devlet başkanı General Moussa Traore, Amadou Toumani Toure tarafından Mart 1991 yılında askeri darbeyle iktidardan uzaklaştırılmıştır.⁸⁸ Aynı dönemde Tuareg isyancılar farklı gruplara bölünmüştür. Ancak Cezayir'in girişimleri

⁸³ Charles Grémont, **Touaregs et Arabes dans les forces armées coloniales et maliennes- Une histoire en trompe-l'oeil**, Institut français des relations internationale(Ifri), 2010, s. 17.

⁸⁴ Ibid, s. 10.

⁸⁵ Ibid, s. 10.

⁸⁶ Dida Badi, **Les relations des Touaregs aux Etats : le cas de l'Algérie et de la Libye**, Institut français des relations internationale(Ifri), 2010, s. 1.

⁸⁷ Kalifa Keita, **Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali**, U.S. Army war college, Strategic Studies Institute (SSI) report, May 1, 1998, s. 16.

⁸⁸ Charles Grémont, **Touaregs et Arabes dans les forces armées coloniales et maliennes- Une histoire en trompe-l'oeil**, s. 15.

neticesinde, ayrılan gruplar bir araya gelerek Aralık 1991’de “Azavad Birleşik Hareketler ve Cephele Koordinasyonu” (MFUA) çatısı altında birleşmiştir.⁸⁹

Moussa Traore rejimini devirdikten sonra iktidara gelen Amadou Toumani Toure, ülkenin demokratikleşmesi için harekete geçmiştir. Demokratik reformlar, ülkede barış umutları uyandırmıştır. Bütün taraflar, yapılacak yeni uzlaş ve barış sürecinde güçlü bir irade göstermiştir. Bu dönemde ilk kez daha geniş ve kuşatıcı ulusal barış görüşmeleri düzenlenmiştir. Nitekim görüşmelere ülkenin tüm siyasi partileri, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk temsilcileri iştirak etmiştir. Geçici süreci yönettikten sonra 1992’de demokratik seçimler düzenlenmiş ve iktidar, kazanan Alpha Oumar Konare’ye devredilmiştir. Oumar Konare, demokratik ve idari reformları devam ettirmiştir. Ademi merkeziyetçi sistemi getiren Oumar Konare, Tuareg sorununu çözüme kavuşturmak için önemli adımlar atmıştır. Nisan 1992’de kuzey Mali meselesini çözmek üzere Milli Misak imzalanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Cezayir öncülüğünde imzalanan Tamaraset Anlaşmasının yürürlüğe girmesi üzerine ittifak sağlanmıştır. Anlaşma gereği Nisan 1993’te Tuareg silahlı grupların çoğu Mali ordusuna çeşitli rütbelerde dahil edilmiştir.⁹⁰

Ancak Milli Misak Anlaşmasına rağmen kuzeyde Tuareglerden oluşan küçük eşkıya gruplarının yol kesme gibi faaliyetlerinin devam etmesi sebebiyle bölgede yaşayan Songay etnik grubu, kendini korumak amacıyla “Ganda Koy Ulusal Akım Hareketi” adı altında bir milis hareketi kurmuştur.⁹¹ Bazı Tuaregler bunu Mali devletinin kuzey bölgelerinde Tuareglerin etkinliğini zayıflatmak için kurulan bir grup olarak yorumlamıştır. Nitekim 1994 yılının ortasında Ganda Koy ile bazı Tuareg

⁸⁹ Ibid, s. 17.

⁹⁰ Kalifa Keita, **Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali**, s. 18.

⁹¹ Charles Grémont, **Touaregs et Arabes dans les forces armées coloniales et maliennes- Une histoire en trompe-l’oeil**, s. 16.

grupları arasında çatışma yaşanmıştır.⁹² Bu durum, Mali ordusunun da dahil olduğu geniş bir çatışmanın yaşanmasına yol açmıştır.⁹³

Alpha Oumar Konare'nin demokratik reformlarının getirdiği barış uzun sürmemiştir. Mali'de genel olarak yapılan barış çabaları ancak 1996'da sonuç vermiştir. Aynı yıl silahlı grupların devlet kurumlarına entegrasyonu, silahlarını teslim etmeleri ve kuzey bölgesinin kalkındırılması için harekete geçme mutabakat sağlanmıştır.⁹⁴ Mart 1996'da Timbuktu'da dönemin Mali Cumhurbaşkanı Oumar Konare ve Gana Cumhurbaşkanı Jerry Rawlings'ın katıldığı bir törende Tuareg silahlı grupları silahlarını teslim etmiş ve barış sağlanmıştır.⁹⁵

1996'dan 2002'de demokratik seçimle iktidara gelen eski darbeci Amadou Toumani Toure'nin ilk dönemine kadar Mali'de barış dönemi yaşanmıştır. Ancak yaklaşık 10 yıllık barış döneminden sonra Tuaregler, 1996 barış anlaşmasında kendilerine vaat edilen sözlerin yerine getirilmediği gerekçesiyle yeniden silahlanmışlardır. Iyad Ag Ghali, Hassan Fagaga, Ibrahim Ag Bahanga ve Amada Ag Bibi liderliğinde Mayıs 2006 tarihinde Demokratik Değişim İttifakı (ADC) kurulmuştur. ADC, Adrar Tigharghar Dağı'na çekilerek Kuzey Mali'deki Kidal ve Menaka şehirlerine özerklik veya özel statü verilmesini talep etmiştir. Kısa bir süre sonra Cezayir'in arabuluculuğuyla temmuzda barış görüşmeleri başlatılmıştır. 7 Kasım 2009'da Mali ve Nijer devletleri, ayrılıkçı Tuareg gruplarıyla barış anlaşmaları imzalamıştır.⁹⁶

Mali'deki Tuareg isyanları ile Nijer'deki Tuareg isyanlarının aynı dönemlerde ve benzer amaçlarla ortaya çıktığının altını çizmek gerekmektedir. Tuareglerin kurmayı

⁹² Kalifa Keita, **Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali**, s. 20.

⁹³ Charles Grémont, **Touaregs et Arabes dans les forces armées coloniales et maliennes- Une histoire en trompe-l'oeil**, s. 20.

⁹⁴ Fuad Ferhavi, **Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi**, s. 19.

⁹⁵ Arnaud Jouve, **Touaregs, les rébellions**, RFI, 2016.

⁹⁶ Ibid,

hayal ettikleri Azavad Devleti, Kuzey Mali ve Kuzey Nijer bölgesini kapsamaktadır. Her ne kadar devletler bu gruplara karşı farklı politika ve strateji izlese de grupların aralarındaki derin ilişki ve bağ güçlü bir şekilde devam etmektedir.

Mali’de 1990’larda başlayan Tuareg isyanlarını nihayete erdirmek için devletin reform çabası 2012’de krizin yeniden patlak vermesini engelleyememiştir. Ayrıca krizin ortaya çıktığı dönemin, “terörist” olarak adlandırılan grupların ortaya çıktığı döneme denk gelmesi, Mali’yi tarihinde görülmemiş bir istikrarsızlık sürecine sürüklemiştir. Daha önce sadece Tuareg isyanıyla baş eden Mali, terör eylemi yapan çeşitli silahlı gruplar, etnik milisler ve organize suç örgütleriyle de baş etmeye çalışan bir ülke haline gelmiştir. Mali krizinin karmaşık ve çetrefilli olmasının temelinde, ülkenin karşı karşıya kaldığı iklim değişikliği, devletin yetersizliğinden kaynaklanan sosyoekonomik sorunlar, bölgede yaşanan krizlerin sonucunda ortaya çıkan sosyolojik değişim ve bunun yarattığı sorunların birleşimi yatmaktadır.

2. Kuzey Mali Krizini Hızlandıran Faktörler

2.1. İklim Değişikliği ve Sosyo-ekonomik Durum

İklim değişikliğinin güvenlik tehdidi yaratıp yaratmadığı akademik dünyada tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. İklim değişikliğinin doğrudan çatışma yarattığını söylemek güçtür. Ancak dolaylı olarak iklim değişikliğinin bazı bölgelerde sebep olduğu kuraklık sorununun getirdiği açlık ve düzensiz göç gibi faktörlerin, toplumsal yönden zayıf olan ülkelerde çatışma ortamının oluşmasına zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte çatışmanın temelinin, küresel güçler arasında kaynak paylaşımından doğan rekabete, toplumların iç sorunlarla başa

çıkma kapasitelerine ve güçlü devlet politikasına bağlı olabileceğini ifade etmek gerekir.⁹⁷

Afrika, en çok iklim değişikliği ve çatışmanın yaşandığı coğrafyalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Sahraaltı olarak adlandırılan bölgede bulunan Sahel⁹⁸ bölgesinin son yıllarda silahlı grupların yükselmesiyle çatışma bölgesi haline gelmesi ve kuraklık sorunlarının en çok yaşandığı bölge olması nedeniyle iklim değişikliği ile çatışma veya kriz arasında ilişki olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bölgenin son 50 yılda karşı karşıya kaldığı kuraklık ve çölleşme sorunu, toplumsal ve demografik değişime neden olmaktadır. Sahel ülkeleri iklim değişikliği ve onun yarattığı sorunlarla mücadelede yetersiz kalmalarından dolayı uluslararası örgütlerin o bölgedeki iklim değişikliği mücadelesine angaje olmuşlardır. Sahel bölgesinde 1970-74 arasında meydana gelen kuraklık nedeniyle ciddi açlık sorunu yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler, kıtadaki sorunun ciddiyeti üzerine 1977 yılında Nairobi’de kuraklık ve açlıkla mücadele etmek için uluslararası bir konferans düzenlemiştir.

1984-85 yılları arasında bölgede yeniden büyük bir kuraklık yaşanmıştır. Bölge halkının büyük çoğunluğunun tarım ve hayvancılıkla uğraştığı düşünüldüğünde durumun ne kadar büyük sorunlar yarattığı tahmin edilebilir. Özellikle hayvancılıkla uğraşan göçebe etnik gruplar, kuraklık sonucunda önemli miktarda hayvanını kaybetmiştir. Bu durum bölgede iç göçün ciddi boyutta artmasına sebep olmuştur. Üstelik yaşanan kuraklık sonrasında Mali ile Burkina Faso, Nijerya ile Kamerun gibi

⁹⁷ Jean-Christophe Hoste ve Koen Vlassenroot, **Climate Change and Conflict in Sub-Saharan Africa: the Mother of all Problems?**, Royal Academy for Overseas Sciences United Nations Brussels, 12-13 June, 2009, s. 139-149.

⁹⁸ Sahel, Afrika’nın sahra çölünün güneyi ile savan iklimli bölge arasında kalan ve Senegal’den Kızıldeniz’e kadar uzanan bölgedir. Yaygın kullanım olarak Sahel bölgesi, Mali, Nijer, Moritanya, Çad ve Burkina Faso’yu kapsamaktadır.

lkeler arasında yaşanan sınır çatışmaları bölgeyi daha da olumsuz etkilemiştir.⁹⁹ Bu durum, bölgede siyasi ve toplumsal baskı ve gerilim yaşanmasına yol açmıştır.

⁹⁹ Michael Watts, **Hazards and Crisis: A Political Economy of Drought and Famine in Northern Nigeria**, Chapter in Critical Geographies: A Collection of Readings, Praxis Press, s. 347.

¹⁰⁰ <<http://www.canalmonde.fr/r-annuaire-tourisme/monde/guides/cartes.php?p=ml>>

Son yıllarda küresel ısınma bağlamında iklim değişikliğinin etkisinin artması sonucunda bölge uluslararası toplumun dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda Fransız Ulusal Meclisi Ekim 2010 tarihinde Batı Afrika’da yaşanan iklim değişikliğinin etkisini araştırmak için bir komisyon kurmuştur. Komisyonun hazırladığı raporda bölgedeki yeraltı suyunun çekileceği ve bunun yol açacağı riskler ortaya konulmuştur.¹⁰¹ Bir başka çalışmada bölgede yeraltı su rezerv miktarının 2025 yılında en alt seviyeye inme ihtimalinin yüksek olduğu kaydedilmiştir.¹⁰² İklim değişikliğinden dolayı su kaynaklarının çekilmesi bölgede yeni çatışmalar ve gerilimlerin meydana gelmesinde önemli rol oynayacaktır. Zira bölge halkının büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla geçindiği için kuraklığın artmasının verimli toprakların azalmasına yol açacağı göz önünde bulundurulursa etnik gruplar arasında toprak paylaşım sorununun artma riski yüksek görünmektedir. 2012 yılında Mali Krizi yeniden patlak verdiğinde özellikle Mali’nin kuzey bölgesinde yaşanan şiddetli kuraklık ile aynı döneme denk gelmesi, çatışma ile iklim değişikliği arasında bir bağlantının kurulabileceğine işaret etmektedir. Mali’de çatışmanın başladığı dönemde Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nün gıda yardımıyla yararlanan 825.380 Mali vatandaşı bulunmaktaydı.¹⁰³

Sahel bölgesinde yaşanan kuraklık ve iklim değişikliği, Sahra bölgesindeki yarı göçebe toplumların hayatını zorlaştırmıştır. Kuraklığın getirdiği çölleşmeyle birlikte bölge halkının geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Devletlerin başarılı bir politika izleyememesinden dolayı halkın umudu

¹⁰¹ M. Jean Glavany, **La géopolitique de l’eau**, rapport d’information Assemblée Nationale de France, N° 4070, s. 95.

¹⁰² **Concerted management of the shared water resources of a sahelian transboundary aquifer**, Shara and Sahel Observatory, Synthesis Collection 2008, s. 19.

¹⁰³ “La crise alimentaire et nutritionnelle du Sahel: L’urgence d’appuyer la résilience des populations vulnérables- Cadre stratégique de réponse régionale Burkina Faso, Gambie, Mali, Mauritanie, Niger, Tchad, et Sénégal”, Rapport de FAO, 2012, s. 26.

kaybolmuştur. Bu durum, yerel halkın kentlere ve komşu ülkelere göç etmeye başlamasına ve bölgede güvenlik sorunlara sebep olmaktadır.

Kuzey Mali’de yaşayan Tuareg halkının, diğer Sahra bölgesinde yaşayan Tuaregler gibi geçim kaynakları hayvancılık, tarım, kervan ticareti ve zanaat idi. Devenin çöl koşullarına uygun olması nedeniyle Tuaregler, deveyi gıda kaynağı ve ulaşım aracı olarak kullanırlardı. Tarımsal faaliyet olarak ise çöldeki vadiler, vahalar ve göllerin civarlarında çeşitli bitkiler ve meyveler yetiştirirlerdi. Ayrıca hurma da önemli bir gelir kaynağı sağlamaktaydı. Ancak tarım ve hayvancılık küresel ısınmanın getirdiği iklim değişikliğine karşı iyi korunamadığından ve modernleştirilemediğinden Tuareglerin yaşamları olumsuz etkilenmiştir.

Büyük Sahra bölgesi, Sahraaltı Afrika ile Kuzey Afrika arasında geçiş noktası olması hasebiyle asırlar boyunca kervan ticaretinin ana güzergahı işlevini görmüştür. Bu ticaret yolu, Sahraaltı Afrika’dan Akdeniz’e kadar uzanıyordu. Tuareglerin yurdu bu güzergâh yolları üzerinde olduğu için kervan ticaretinin önemli bir kısmını kontrol etmekteydiler. Ayrıca bazı Tuareg aşiretlerinin geçim kaynağı olarak zanaat ön plandaydı. Babadan oğula geçen zanaat mesleği, Tuareg kültürünün önemli bir parçasıydı.¹⁰⁴ Ancak 1960’larda yapay sınırları olan yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla Tuareglerin yaşam tarzında meydana gelen değişiklikler, bu toplumların sosyoekonomik durumlarını etkilemiştir. Devletlerin ekonomik gücü zayıf olduğu için bu toplumlar çaresiz bırakılmıştır.

Bu durum bazı Tuareglerin Libya’ya ve Cezayir’e göç etmelerine neden olmuştur. Sayıları az da olsa Suudi Arabistan’a kadar göç eden Tuaregler olmuştur. Suudi Arabistan’a göç edenlerin çoğu Vehabizm düşüncesinin etkisi altında kalmıştır. Ancak göç edenlerin büyük çoğunluğu Libya’ya yönelmiştir. Libya’da devrimci Kaddafi rejimi, Tuaregleri sahiplenerek ordu ve diğer güvenlik birimlerinde istihdam

¹⁰⁴ Maman Hachirou Mamane Balla, **Tuaregler ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri**, s. 37-39.

etmiştir. Ayrıca Kaddafi, siyasi çıkarları için Tuaregleri ülke dışında da kullanmıştır. Örneğin Libya-Çad Savaşı'nda Tuaregler, Kaddafi ordusunda önemli rol oynamıştır. Bir başka örnek de Kaddafi'nin Tuaregleri, Ahmad Cibril liderliğindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin yanında savaştırmak üzere Lübnan'a göndermesidir. Bu savaşa katılan Tuaregler arasında bugün Mali'deki güçlü silahlı gruplardan olan Ensaruddin lideri İyad Agali'nin de yer aldığı söylenmektedir.¹⁰⁵

2.2. Cezayir İç Savaşı

Genel olarak Sahel bölgesi ve özelde Kuzey Mali'de terörist olarak adlandırılan silahlı grupların Cezayir İç Savaşı'nda ortaya çıkan silahlı grupların devamı olduğu görülmektedir. Günümüzde İslami Mağrip El-Kaidesi (İMEK) adı altında Sahel bölgesinde faaliyet gösteren ana örgütlerden biri olan İMEK'in ortaya çıkışı ve gelişimi ise Cezayir'in 1990'larda yaşadığı iç savaşın bir hikayesidir. İMEK, bu ismi almadan önce sadece Cezayir'i hedef alan bir örgüt olarak faaliyet gösterirken değişen konjonktürle birlikte hareket alanını genişleterek önce Mağrip bölgesini (Kuzey Afrika), daha sonra Sahel bölgesini hedefi haline getirmiştir. Dolayısıyla bölgedeki terör olaylarının veya terörist eylemlerde bulunan silahlı grupların kökü, Cezayir'in 1990'lardan 2000'lere kadar yaşadığı iç karışıklık ve iç savaşa dayanmaktadır.

1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra dünyada meydana gelen demokrasi dalgası Afrika'yı da devre dışı bırakmamıştır. Bu bağlamda Cezayir'de başlatılan demokratik reformlar sonucunda 1991'de parlamentoda seçimler düzenlenmiştir. Ancak seçimleri İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) Partisi'nin kazanması üzerine Cezayir ordusu iktidara el koyarak askeri darbe gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶ Ordunun

¹⁰⁵ Muhammed Mahmud Vedadi, **Azavad Belgeleri: Libya'ya Göç**, Tagant, 2012, s. 8.

¹⁰⁶ Fuad Ferhavi, **Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi**, s. 22.

seçimleri iptal etmesi ve İslamcılar üzerinde ciddi baskılar uygulaması sonucunda İslamcılardan bir grup, İslami Kurtuluş Ordusu (AIS) kurarak darbeye karşı direniş göstermiş ve Cezayir ordusuyla çatışmaya girmiştir. Çatışmanın iç savaşa dönüşmesi, örgütlenen bazı İslamcı grupların radikalleşmesine sebep olmuştur. Nitekim AIS içinden Silahlı İslami Grup (GIA) adı altında şeriat devleti talep eden yeni bir grup ortaya çıkmıştır. GIA'nın dağılmasından sonra 1998'de Selefi Davet ve Savaş Cemaati (GSPC) adı altında bir grup kurulmuştur. Bu grup, 2003 yılında Cezayir'in güneyinde Avrupalı turistleri kaçırmayla adını dünyaya duyurmuştur. GSPC, 2007 yılında gerçekleştirdiği isim değişikliğiyle Usame Bin Ladin'e biat ettiğini duyurmuştur. Örgüt Cezayir, Moritanya, Kuzey Mali, Nijer ve Çad'a uzanan Büyük Sahra bölgesinde bir İslam devleti kurmak hayaliyle küresel bir cihat anlayışını bölgeye taşımıştır.¹⁰⁷

İMEK, yabancı turist kaçırma yöntemiyle maddi anlamda güçlenmeye başlamıştır. Bölgede zaten var olan uyuşturucu kaçakçılığına da başvurarak maddi imkanlarını genişletmiştir. Bölge devletlerinin terör örgütlerine karşı yetersiz kalmasından kaynaklanan güvenlik zafiyeti bölgenin daha da istikrarsız olmasına yol açmıştır. Bölgede kaçırılan Avrupalı turistler veya çalışanların serbest bırakılması için hem Avrupa devletleri hem de bölge devletleri, Tuareg liderlerinden destek almıştır. Örneğin 2003'te Mali'de kaçırılan turistlerin serbest bırakılmasında Ensaruddin örgütünün kurucu lideri İyad Agali önemli rol oynamıştır. Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA) içerisindeki bazı liderler de bu gruplarıyla arabuluculuk rolü oynamıştır.¹⁰⁸ Tuareg isyancı gruplarla çeşitli temaslarda bulunan İMEK, bunu Cezayir'den Kuzey Mali'ye yerleşmek için bir fırsat olarak kullanmıştır. Dolayısıyla

¹⁰⁷ André Bourgeot, **Sahara de tous les enjeux**, Revue Hérodote, n° 142, 2011, s. 16.

¹⁰⁸ Wolfram Lacher, **Organized Crime and Conflict in the Sahel-Sahara Region**, the Carnegie Papers, 2012, s. 14-15.

Mali’de yaşanan krizde, Cezayir İç Savaşı’nın önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Kuzey Mali’de Artan Sınır Ötesi Suç Örgütleri

Mali krizini hızlandıran diğer faktörlerden bir tanesi Sahel Sahra bölgesinde artan uyuşturucu şebekeleri gibi suç örgütlerdir. Bölgede zaten var olan kaçakçılık sorunu 1990’larda Libya üzerinden uyuşturucu trafiğinin başlamasıyla güvenlik tehdidi olarak görülmeye başlanmıştır. Aralık 1988’de Lockerbie Olayı sebebiyle Libya’ya uluslararası ambargo uygulanması, Kuzey-Batı Afrika’da suç örgütlerinin yayılmasında etkili olmuştur. Bölgede daha önce sigara ve alkol kaçakçılığı yapılırken Kaddafi’ye yakın bazı Tuareglerin karıştığı uyuşturucu kaçakçılığı ticareti de başlamıştır. Rejim güvenliğini sağlamak için Tuareglere dayanan Kaddafi, uyuşturucu kaçakçılığına göz yummuştur.¹⁰⁹

Ayrıca Kaddafi’nin kurduğu birbirinden bağımsız askeri oluşumların içlerinden bazı unsurların kaçakçılık işine karışması, yasa dışı ticaretin devam etmesine olanak sağlamıştır. Ambargo yılları boyunca kaçakçılık ticaretinden hem Kaddafi rejimi hem de yerel unsurlar yararlanmıştır. Tuaregler, bu ticaret sayesinde hem zenginleşmişler hem de Mali, Nijer, Cezayir, Moritanya, Çad ve Burkina Faso’daki diğer Tuareglerle olan ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Bu bölge ülkeleri, sahip oldukları geniş topraklar ve ekonomik imkânsızlıklar sebebiyle sınırlarını kontrol edememektedir.¹¹⁰

Ayrıca 1990’larda Sudan ve Çad gibi bölge ülkelerinde yaşanan çatışmalar sebebiyle uyuşturucu kaçakçılığının yanında silah kaçakçılığı da gelişmeye başlamıştır. Bir süre sonra bölgede kaçakçılık konusunda uzmanlaşmış kişiler veya grupların

¹⁰⁹ Peter Cole, *Borderline Chaos? Securing Libya’s Periphery*, the Carnegie Papers, 2012, s. 7.

¹¹⁰ Ibid, s. 9-10.

artmasıyla birlikte yasa dışı sınır ötesi geçişler kolaylaşmış, insan göçü ve insan ticareti faktörü doğmuştur. Her sene Sahra altı Afrika'dan yasa dışı yollarla Avrupa'ya göç etmek isteyen binlerce kişi zor şartlar altında Sahra bölgesinden geçmektedir. Bu durum bölgede faaliyet gösteren her türlü silahlı grupların üye sayılarının artmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bölgede istikrarsızlığın hızla artmasında yasa dışı göç, önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda bölgede uyuşturucu ticareti daha önce hiç görülmediği kadar artmıştır. Birleşmiş Milletler'in uyuşturucu ve örgütlü suçlarla mücadele eden uzman kuruluşunun yayımladığı bir rapora göre Batı Afrika ve özellikle Sahel bölgesi, Karayipler ve Latin Amerika'dan Avrupa'ya yapılan kokain kaçakçılığının en önemli geçiş yolu haline gelmiştir.¹¹¹ Bu ticaretle uğraşan çetelerin, bölgedeki yerel yöneticilerle bağlantılı oldukları ve hatta devletlerin karar mekanizmasındaki bazı etkili kişilerle bağlantılı oldukları raporlanmıştır. Bu durum, Batı Afrika ülkelerinin güvenliği açısından bir tehlike oluşturmaktadır. Nitekim Mali'de son yıllarda uyuşturucu kaçakçılığı yapan gruplar arasında ciddi silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Örneğin 2009 yılında Mali'nin kuzeyinde kokain taşıyan Boeing 727 uçağı yakılmıştır.¹¹² Uçağın 50 milyon kokain değerinde olan 10 ton uyuşturucu taşıdığı haberi yayınlanmıştır.¹¹³

Bu bağlamda Moritanya'nın eski diplomatı Muhammed Mahmut Wadali, 2006 yılında Tuareg isyancı grupların başlattığı ve Mali ordusundaki bazı Tuareg subayların da katıldığı çatışmanın asıl nedeninin sınır geçişinde uyuşturucu ticareti yapan grupların

¹¹¹ "United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Publication", UNODC World Drug Report, 2008 s. 78.

¹¹² Georges Berghezan, **Panorama du trafic de cocaïne en Afrique de l'Ouest**, Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Rapport 6, 2006, s. 7.

¹¹³ Davin O'Regan, **Cocaïne et instabilité en Afrique: Enseignements tirés de l'Amérique latine et de la Caraïbe**, U.S.A National Défense University, Centre D'Études Stratégiques de L'Afrique, Bulletin de la sécurité Africaine n° 5, 2010, s. 1.

aralarında ortaya çıkan bir kavga olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁴ Mali hükümetinin bu grupların etkisini zayıflatmak için bu durumdan yararlanıp grupları birbirlerine düşürmeye çalıştığı da öne sürülmüştür. 2012 ayaklanmasından hemen önce uyuşturucu kaçakçılığından yararlanmak isteyen Mali kamu idaresindeki bazı üst yetkililerin arasında çıkan çıkar kavgası Mali idari mekanizmasının zayıflamasına yol açmıştır. Uyuşturucu kaçakçılığının, kuzey Mali’de faaliyet gösteren silahlı grupların önemli finans kaynağı olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca krizin derinleşmesi ve bir çözüme kavuşturulamamasının altında güçlü uyuşturucu ağlarının etkisi olduğu ihtimali değerlendirilmektedir. Bu nokta Kuzey Mali’de kayıt dışı ekonomi ve uyuşturucu ticaretinin yaygınlaşması, bölgenin giderek devlet kontrolü dışına çıkması ve illegal aktörlerin güçlenmesine yol açmıştır. Bu durum, bölgenin hükmedilmeyen mekan olmasına zemin hazırlamıştır.

2.4. 2012 Tuareg İsyanı

Mali krizinin, Arap Baharı’ndan hemen sonra yani 2012’de patlak vermiş olmasında, Arap Baharı’nın Libya’da iç çatışmayla sonuçlanmasının önemli bir payı vardır. Dolayısıyla Libya krizi, Mali krizinin alevlenmesine sebep olan önemli faktörlerden biri olmuştur. Ancak Mali krizinin, Arap Baharı’yla doğrudan ilişkili olmadığının altını çizmek gerekmektedir. 2012 Mali Krizi’ni başlatan en önemli aktör olan Tuareg isyancı grupları, Arap Baharı’ndan önce örgütlenmiş ve sahada aktif olmaya başlamıştır. Ayrıca Mali krizinin, ülkenin yıllardır yaşadığı Tuareg sorunuyla doğrudan bağlantılı olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

2012 Mali Krizi, Tuareg isyancı grubu Azavad Kurtuluş Hareketi (MNLA)’nin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. MNLA, 1 Kasım 2010’da kurulmuştur. Kuruluşunda

¹¹⁴ Fuad Ferhavi, *Afrika’da Küresel Rekabet ve Mali Krizi*, s. 21.

yayımlanan açıklamada, MNLA siyasi bir hareket olduğunu, tüm Azavatlıların (Kuzey Mali’de yaşayan Tuaregler) haklarını korumak ve meşru amaçlarını gerçekleştirmek için barışçıl yöntemi izleyen bir hareket olduğunu duyurmuştur. Yine MNLA’nın kurucu metninde Mali Devleti’nin, Azavad bölgesinde maden çıkarma ruhsatı alan şirketlerle yaptığı anlaşmaların yerli halka danışılmadan yapıldığı, dolayısıyla anlaşmaların gözden geçirilmesi gerektiğine ve konuyla ilgili uluslararası anlaşmalara uyulması gerektiğine vurgu yapılmıştır.¹¹⁵

Burada iki önemli husus dikkat çekmektedir. Birincisi, MNLA’nın Kaddafi rejimini devirmeden önce kurulmuş olması ve Mali’deki Tuareglerin Azavad meselesiyle ilgili Arap Baharı’ndan önce mücadele sinyallerini vermiş olmasıdır. İkincisi, MNLA’nın barışçıl ve siyasi bir oluşum olarak kurulmuş olması veya en azından kuruluşunda resmi olarak sivil hareket olduğunun ilan edilmesidir. Ancak 2012’den itibaren MNLA silahlı bir grup ve bağımsızlık talep eden bir harekete dönüşecektir. Bu noktada örgütün silahlı bir harekete dönüşmesinde Arap devrimlerinin Libya’ya sıçramasının önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Arap devrimlerinin Libya’ya sıçraması, 90’lı yıllarda Mali Devleti’ne karşı silah almış Tuareg liderlerin kurduğu MNLA’nın silahlanmasını ve savaşçı kazanmasını sağlamıştır.

Tuareglerin 2006 yılında Mali Devleti’ne karşı silahlanmasından kısa bir süre sonra Cezayir Barış Anlaşması imzalanmış ancak bu anlaşmaya katılmayı reddeden Tuareg isyancı liderlerinden Ag Bahanga ve ona bağlı gruplar, Libya ayaklanması sırasında Kaddafi’nin yanında savaşmıştır. Bu grup, Kaddafi’nin devrilmesinden sonra Nijer üzerinden Mali’ye son derece modern ve ağır silahlar getirmiştir. 27 Ağustos 2011’de Ag Bahanga, Mali hükümetine karşı geniş çaplı saldırı hazırlığı yaptığı sırada

¹¹⁵ Bkz. Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA)’nın internet sayfasında yayınladığı ilk kuruluş bildirisi: <<http://www.mnlamov.net/projet-politique/37-projet-politique/72-communique-nd-1-du-mnla.html>>

bir kazada hayatını kaybetmiştir.¹¹⁶ Bu sırada “Değişim İçin 23 Mayıs Koalisyonu” ile MNLA arasında birleşmeyi öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasında 16 Ekim 2011 tarihinde Fransa’da düzenlenen “Dünya Berberi Kongresi”nin önemli rolü olmuştur. MNLA’nın Dünya Berberi Kongresi’nin medya sponsorluğunu üstlendiği kaydedilmiştir.¹¹⁷ Berberinin bir kolu olan Tuaregler, Berberi kültürünü yaşatmak ve dayanışma sağlamak amacıyla düzenlenen ”Dünya Berberi Kongresi”nde aktif rol oynamakta ve bu kongre Berberlerin buluştuğu bir platform olmaktadır. “Değişim İçin 23 Mayıs Koalisyonu” ile MNLA arasında kurulan bu yeni Tuareg koalisyon görüşmeleri Fransa’da gerçekleştirmiş olması ve sonrasında Mali’de çıkacak iç savaşta Fransa’nın fazla angaje olması, Mali krizinin başlangıcından beri Fransa faktörünün önemli olduğunu göstermektedir.

Tuareg liderleri arasındaki fikir ayrılığı ve çıkar çatışması MNLA’nın Tuaregleri bir araya getirme çabasının başarılı olmasını engellemiştir. 2011 yılının Kasım ayında MNLA’nın hazırlık toplantısında İyad Agali’nin örgütün genel sekreterliğine getirilmesi tavsiye kararı çıkmıştır. Ancak buna örgütün bazı üst yöneticileri tarafından itiraz edilmiştir. Özellikle örgütün Avrupa’daki lobisi İslamcı olduğu ve El-Kaide ile bağlantısı olabileceği gerekçesiyle İyad Agali’nin seçilmemesinde etkin rol oynamıştır. Örgütün Mali’deki bazı üst yetkili üyeleri ise İyad Agali’nin 1990’larda Mali hükümetiyle imzalanan anlaşmaların yürürlüğe konulmasını sağlayamadığı, dolayısıyla başarısız bir lider olduğu gerekçesiyle genel sekreterliğe seçilmesine karşı çıkmıştır.¹¹⁸ İyad Agali, MNLA’da yaşadığı bu tatsız olay sebebiyle örgütten ayrılarak yeni bir örgüt

¹¹⁶ Abdullah Mamado Bah, **Visible Horizons of Security and Political Situation in Northern Mali**, Al-Jazeera Research Center, 2012, s.4.

¹¹⁷ Ibid,

¹¹⁸ Anouar Boukhars, **Algeria and the Conflict in Mali**, the Carnegie Papers, 2012, s. 14.

kurmaya karar vermiştir. 2011 yılının Aralık ayında İyad Agali, Mağrip El-Kaidesi çizgisinde olacak Ensaruddin (Din Yardımcıları) örgütünü kurduğunu duyurmuştur.¹¹⁹

2012'nin başında bazı Tuareg silahlı grupların Mali ordusuna karşı saldırı başlatmasıyla ülkede günümüze kadar devam eden kriz başlamıştır. 17 Ocak 2012'de Ag Bahanga'ya bağlı birlikler, Mali hükümetine karşı ilk saldırıya geçmiştir.¹²⁰ Mali ordusu silahlı grupların ilerlemesine karşı koyamamıştır. Yenilgiden rahatsız olan Mali ordusu, hükümeti gereken maddi ve lojistik desteği vermemekle suçlamıştır. Bu durum neticesinde Amadou Sanogo'nun liderliğinde ordunun içerisinde bir grup, Mart 2012'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bir ay kala askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu darbe, devletin hakimiyet sağlayamadığı kuzey bölgede güç boşluğu meydana getirmiştir. Diğer taraftan Ensaruddin lideri İyad Agali, MNLA ile olan yakınlığını fırsata çevirerek ayaklanmaya liderlik etmeye çalışmıştır. Fakat MNLA üzerinde etkili olamayınca yüzünü İMEK'e çevirmiştir. Zaten daha önce İMEK'in aldığı rehinelerin serbest bırakılması için arabuluculuk rolü oynayan İyad Agali'nin, örgüt liderleriyle yakın ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Rehin alma olayları dışında kuzey bölgesinde yasa dışı ticaret ağı olan İMEK, çıkarlarını korumak için bölgede etkili olan İyad Agali'yle yakın bağ kurmuştur.¹²¹

Mali krizinin patlak vermesinden sonra ülkenin kuzey bölgesinde oluşan devlet otoritesi boşluğundan yararlanan bazı eski İMEK liderleri ve büyük çoğunluğu onlarla bağlantılı yerli insanlardan oluşan gruplar güçlenerek çıkmıştır. 2011 yılında İMEK'ten bir grup, Hamada Ould Mohamed Kheirou liderliğinde "Batı Afrika'da Tevhit ve Cihat Hareketi" (MUJAO) adı altında yeni bir örgüt kurmuştur. MNLA liderleri, tek başlarına Azavad bölgesini (Kuzey Mali) işgal edecek güçte olmadıklarını bildikleri için İslamcı

¹¹⁹ Fuad Ferhavi, *Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi*, s. 28.

¹²⁰ Anouar Boukhars, *Algeria and the Conflict in Mali*, s. 14.

¹²¹ Abdullah Mamado Bah, *Visible Horizons of Security and Political Situation in Northern Mali*, s. 4.

bir gruplar olan MUJAO'yle koalisyon kurduğunu duyurmuştur. İki grup arasında yapılan pazarlık ve görüşmeler sonucunda Ekim 2011'de bir anlaşmaya varılmıştır. MNLA'nın, MUJAO'nun üst komutası ve liderlerinin El-Kaide'yle bağlantılı olduğunu bariz bir şekilde bilmesine rağmen koalisyon kurması, Kuzey Mali'yi ele geçirebilmek için kullandığı taktiksel bir strateji olarak yorumlanmıştır.¹²² Terör olarak görülen bir örgüt ile isyancı gruplar arasında fırsatçı bir ittifakın kurulması, Mali Devleti'nin işini zorlaştırmış ve devletin bölgede güç kullanma tekelini zayıflatmıştır.

Kuzey Mali'yi ele geçirebilmek için Mali ordusuna karşı koordineli ortak operasyonlar düzenlemek üzere MNLA, İMEK, MUJAO ve Ensaruddin örgütleri arasında ittifak kurulmuştur.¹²³ Burada dikkat çeken husus, gruplar arasında amaç, ideoloji ve etnik temelli farklılık olmasına rağmen birleşebilmeleridir. Muhtemelen her grup tek başına amacına ulaşamayacağını bildiği için daha rasyonel davranarak böyle bir ittifaka katılmıştır. İttifak kuran gruplar arasında İMEK, MUJAO ve Ensaruddin cihat çizgisinde yer alırken MNLA ayrılıkçı ve seküler çizgide yer almaktaydı. Dolayısıyla MNLA'nın ortak operasyon için cihatçı gruplarla ittifak yoluna gitmesi, pragmatik bir tercih olarak okunabilir. Nitekim Mali ordusuna karşı üstünlük sağlandıktan sonra ittifak uzun sürmemiştir.

Ensaruddin, MUJAO ve İMEK örgütlerinin aynı çizgide olmalarına rağmen etnik ve aşiret temelli özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu durum, örgütlerin 2012'de sahada ilerleme kaydettikçe her örgütün işgal ettiği bölgede bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin Ensaruddin örgütünün Kidal bölgesinde hakim olmasında, örgütün lideri İyad Agali'nin Kidal'da hakimiyeti elinde bulunduran Tuaregin İfogas aşiretine mensup olması önemli bir rol oynamıştır. Yine çoğu Araplardan oluşan İMEK

¹²² Ibid, s. 17.

¹²³ Adib Bencherif ve Aurélie Campana, **Alliances of convenience: assessing the dynamics of the Malian insurgency**, Mediterranean Politics, 22:1, 2017, s. 115-134.

örgütünün Timbuktu’da hakim olmasında, bölgedeki Arap kabilelerin olması önemli rol oynamıştır. Songay ve Arapların birlikte hareket ettiği MUJAO’nun da Gao’da belirleyici aktör olmasında, Gao bölgesinde Songay etnik grubunun güçlü olmasının önemli etkisi olmuştur. Ayrıca örgütün lideri Sultan Uld Badi’nin, Gao şehrine yerleşen güçlü Arap El-Ahmar aşiretine mensup olduğu hesaba katılırsa durum daha net ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda İMEK ve MUJAO yaklaşık bir yıl (2012-2013) işgal ettiği Kuzey Mali’yi hükmedilmeyen mekan haline getirmiştir. Silahlı grupların kontrolüne geçen bölgede İMEK’in uyguladığı şeriat sistemiyle hükmedilmiştir.

MNLA, Nisan 2012 tarihinde cihat çizgisindeki örgütlerle kurduğu koalisyonla birlikte Kuzey Mali’yi ele geçirdikten sonra Azavad’ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak MNLA, cihat çizgisindeki örgütlere karşı hakimiyetini sürdürememiştir. Nitekim, Mali’nin kuzeyini ele geçirdikten kısa bir süre sonra Ensaraddin, MUJAO ve İMEK, MNLA’nın bölgeye hakim olmasını engelleyerek örgütü büyük şehirlerden uzaklaştırmıştır. Zaten MNLA’nın kendisi, işgalden hemen sonra terör örgütü olarak görülmesinden endişe ettiği için cihat çizgisindeki örgütlerle yollarını ayırdığını ve seküler çizgide olduğunu vurgulayarak onlarla herhangi bir bağlantısının kalmadığını açıklamıştır. Dünya Berberi Kongresi’nin desteğiyle Fransa ve Beçika’daki MNLA temsilcileri, örgütün “terörist” örgütlerle anılmaması için yoğun bir medyatik, siyasi ve diplomatik propaganda yürütmüştür.¹²⁴ Ayrılıkçı MNLA’nın çekilmesinden sonra Ensaruddin, MUJAO ve İMEK, kuzey bölgenin tek hakim gücü haline gelmiştir. MNLA’nın ilan ettiği Azavad bağımsızlığını hiçbir devlet tanımamıştır. Ayrıca Nijer Tuareglerinin önde gelen isimlerinden ve eski ayrılıkçı grup lideri Rhissa Ag Boula, Nijer Tuaregleri adına yaptığı açıklamada, MNLA’nın Azavad bağımsızlığına şiddetle karşı olduklarını ve Mali’nin toprak bütünlüğünü savunduklarını ifade etmiştir. Ag

¹²⁴ Sidi Ahmed Vild Ahmed Salim, **Northern Financial Crisis and Open Challenges**, Al-Jazeera Research Center, 2012, s. 22.

Boula, açıklamasında Mali'deki Tuareg kardeşlerine Mali Devleti'yle uzlaşma çağrısı yapmıştır.¹²⁵

3. Kuzey Mali'nin Güvenlikleştirilmesi

3.1. Mali Krizine Uluslararası Müdahale ve Fransa'nın Rolü

2011'de Arap Baharı'nın Libya'ya sıçraması, Sahel bölgesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kaddafi rejimi devrildikten sonra uzun yıllar onun paralı askerliğini yapan Tuaregler, ülkelerine geri dönmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Libya'da çoğu Sahel ülkelerinden gelen ve işçi olarak çalışan binlerce Afrikalı ülkelere geri dönmek zorunda kalmıştır. Kaddafi'yi destekleyen Tuaregler, geri dönerken ellerindeki silahları ve mal varlıklarını Mali'ye taşımışlardır. Devletlerin sınırlarını kontrol edememesi, Tuareglerin silahlarını Libya'dan Mali'ye Nijer üzerinden taşımalarını kolaylaştırmıştır. Tuareglerin geri dönmesinden kısa bir süre sonra bölgede yeni Tuareg isyancı gruplar ortaya çıkmış ve cihat çizgisinde olan İMEK ve yeni örgütler yükselmeye başlamıştır. En önemli Tuareg isyancı grubu olan MNLA'nın kurucu üyelerinden Mohamed Ag Najem, Kaddafi'nin eski üst düzey komutanlığını yapmıştır.¹²⁶ Tuareg ayrılıkçı grupları dışında Ensaruddin, MUJAO ve İMEK örgütleri de Kuzey Mali'de varlık göstermeye başlamıştır. Bu örgütler, Libya'dan getirdikleri ağır ve son derece modern silahlarla Mali ordusunu mağlubiyete uğratarak Kuzey Mali'yi işgal etmeyi başarmıştır. Mali ordusunun tarihinde ilk defa böyle bir yenilgiye uğramış olması ordunun içerisinde ciddi rahatsızlıklar yaratmıştır. Ordunun bazı alt rütbeli subayları, bu yenilgi ertesinde, ordunun üst komutanlarının rüşvet ve kişisel menfaat peşinden koştuğu ve hükümetin de

¹²⁵ “Mali : accord-cadre entre la junte et la Cedeao pour une transition dirigée par Dioncounda Traoré”, Jeune Afrique, 2012.

¹²⁶ “Rébellion du MNLA au Mali : Ag Najem, ou la soif de vengeance”, Jeune Afrique, Ocak 2012.

krizden, gelecek seçimle ilgili yarar sağlamayı planladığı için orduya gereken maddi ve lojistik desteğin verilmediğini iddia etmeye başlamışlardır.¹²⁷ Savaşta büyük yenilgiyle çıkan ve bu nedenle morali iyice bozulmuş bu alt rütbeli askerler, 22 Mart 2012’de Amadou Toumani Toure iktidarına karşı askeri darbe gerçekleştirmiştir.

Darbeciler, anayasayı yürürlükten kaldırdıklarını, mevcut hükümetin görevini sonlandırdıklarını ve Devletin Restorasyonu için Ulusal Komite’yi (CNRDRE) kurduklarını ilan etmişlerdir. Ancak darbe bir çözüm getirmek yerine merkezi hükümeti zayıflatarak ülkeyi iç siyasi çekişmelere sürüklemiştir. Bu durum, silahlı grupların Kuzey Mali’nin tamamını işgal etmesini kolaylaştırmıştır.¹²⁸ Kuzeyde silahlı gruplar ilerlerken Batıda yönetimi ellerinde bulunduran subayların, ordu içerisindeki darbe karşıtı askerler ve siyasilerle olan mücadelesi alevlenmekteydi.

Mali’nin karşı karşıya kaldığı iç siyasi ve askeri çekişmeler devleti kaosu eşliğine getirmiştir. Bu durum uluslararası toplumun müdahalesine yol açmıştır. Afrika Birliği’nin (AfB) öncülük ettiği siyasi bir süreç ve ulusal uzlaşma çabası başlatılmıştır. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üyesi ülkeler sürecin yönetilmesi ve gözetilmesi için görevlendirilmiştir. Nisan 2012’de ECOWAS ile ülkeyi yöneten CNRDRE arasında yapılan müzakere sonucunda bir anlaşma imzalanmıştır. Süreci desteklemek amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 20 Aralık 2012 tarihinde aldığı 2005 sayılı kararla Mali’ye Uluslararası Destek Misyonu’nu (MISMA) kurmuştur. Güvenlik Konseyi’nin bu kararı üzerine ülkenin önemli aktörleri ve özellikle güvenlik güçleri, ordu ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek bir dizi istişare toplantısı yapılmıştır. ECOWAS ve uluslararası toplumun baskısıyla askerler iktidardan çekilmiş, ülke anayasal düzene dönmüş, Meclis Başkanı Dioncounda Traore,

¹²⁷ “Rapport du Secrétaire général sur la situation au Mali”, Birleşmiş Milletler Raporu: S/2012/894, s. 2.

¹²⁸ Ibid,

2013 seçimlerine kadar geçici devlet başkanı olmuş ve Cheick Modibo Diarra başbakanlık görevine getirilmiştir.¹²⁹

Diğer taraftan ülkenin kuzey bölgesini kontrol eden silahlı grupların ilerlemesi, Mali'ye askeri dış müdahalelerin yapılmasına yol açmıştır. MNLA'yı sahadan uzaklaştırdıktan sonra Ensaruddin, MUJAO ve İMEK, işgal ettikleri Gao, Timbuktu ve Kidal bölgesinden Mali'nin başkenti Bamako'ya doğru ilerlemeye başlamıştır. Darbeden sonra komuta zinciri kırılan Mali ordusu, silahlı örgütleri durduramayınca mevcut geçici hükümet, Ocak 2013'te dış destek çağrısı yapmıştır. Bu çağrı üzerine BMGK'nin (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 25 Nisan 2100 sayılı kararıyla Fransa ve ECOWAS ülkeleri harekete geçmiştir. Ayrıca BMGK, Mali Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu'nun (MINUSMA) kurulmasına karar vermiştir. MINUSMA bünyesinde Mali'nin özellikle kuzey bölgesinde 14 bin civarında asker görev yapmaktadır. Fransa, Serval Operasyonu adı altında yaklaşık 3 bin 500 askerle Mali'ye müdahale etmiştir. Fransız askerlerin yanında çoğu Çad ve Nijer'den yaklaşık 2 bin Afrikalı asker yer almıştır.¹³⁰ Müdahaleden kısa bir süre sonra ciddi bir çatışma yaşanmadan silahlı örgütler kontrol ettikleri bölgeden geri çekilmiştir. Ensaruddin, MUJAO ve İMEK, Mali'nin Cezayir sınırlarına doğru çekilerek bölgedeki faaliyetlerini devam ettirmiştir. Kuzey Mali'nin dış müdahaleye uğraması, bölgenin hükmedilmeyen mekan olduğuna işaret etmektedir.

Asker sayısını yaklaşık 7000'e kadar çıkaran Fransa, Serval Operasyonu'ndan yaklaşık bir ay sonra operasyonu durduracağını ve askerlerinin önemli bir kısmını geri çekeceğini duyurmuştur. Ancak Fransa, Ağustos 2014'te terörle mücadele kapsamında Serval Operasyonu'nu genişleterek tüm Sahel bölgesini kapsayan Barkhane

¹²⁹ "Mali : Dioncounda Traoré, investi président par intérim", RFI, Nisan 2012.

¹³⁰ "Qui participe à l'opération Serval au Mali ?", Le Monde, Ocak 2013.

Operasyonu'nu (Opération Barkhane) başlattığını duyurmuştur.¹³¹ Eski Fransız sömürgesi ülkelerden oluşan Sahel ülkelerinin, Fransa'dan bağımsız bir politika yürüttüğünü söylemek güçtür. Fransa'nın bu operasyonlar sayesinde bölgede etkin olmaya başlayan Çin gibi yeni aktörlere karşı konumunu güçlendirmeyi ve çıkarlarını güvence altına almayı amaçladığı görülmektedir.

Fransa'nın askeri müdahalelerine tepki veren bölge ülkeleri olmuştur. Cezayir, Fransa'nın müdahalesine karşı çok sert tepki veren ülkelerden biriydi. Cezayir'in sert tepki vermesinin nedenleri arasında, kendi sınırlarında Fransız askerlerin konuşlandırılmasını bir tehdit olarak algılaması ve bölgedeki etkinliğinin azalmasına yol açmasından endişe etmesi de sayılabilir. Ancak Fransa'nın baskısı üzerine Cezayir, Fransız uçaklarına hava sahasını açmak durumunda kalmıştır.¹³² Bölgede Cezayir ile rekabeti ve soğuk ilişkileri olan Fas ise Fransa'nın Mali müdahalesini desteklemiştir. Fas'ın, Fransa'nın Mali müdahalesine destek vermesinin muhtemel nedenleri arasında Fransa ile uyumlu bir politikaya sahip olması ve Batı Sahra'daki ayrılıkçı grup Polisario Cephesi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte karşı karşıya kaldığı sorunlar sayılabilir. Bununla birlikte, bölgede Fransa'yla yakınlaşan ve Mali'nin toprak bütünlüğünü savunan Fas'ın amacı Mali ile olan ilişkilerini iyi tutmak ve güçlendirmektir. Ayrıca Fas, kendisini bölgede hakim olan sufi akımın öncüsü olarak görmesi nedeniyle Selefi akıma karşı nüfuzunu korumak istemiş olabilir.¹³³ Moritanya ve Nijer gibi Mali'ye komşu ülkeler de krizin kendi ülkelerine sıçramasından endişe ettikleri ve Fransa'yla yakın ilişkide oldukları için Fransa'nın askeri operasyonuna güçlü bir şekilde destek vermişler ve askeri operasyonlara katılmışlardır.

¹³¹ “Operation Barkhane and Boko Haram: French counterterrorism and military cooperation in the Sahel”,TRENDS Research and Advisory, 2015, s. 9-26.

¹³² Nezha Alaoui, **La projection économique des pays du Maghreb sur l'Afrique subsaharienne**, Institut français des relations internationales (Ifri), 2010, s. 16.

¹³³ Ibid, s. 12.

Fransa'nın askeri müdahalesi ayrılıkçı Tuareg gruplara alan kazandırmıştır. Fransa'nın Mali müdahalesinden sonra silahlı gruplar, işgal ettikleri kentlerden Cezayir sınırlarına doğru kum ve dağlık bölgelere geri çekilmişlerdir. Ensaruddin, MUJAO ve İMEK'in geri çekilmesinden sonra boşluğu ayrılıkçı grup MNLA doldurmuştur. Böylece kendine seküler diyen Tuareg grupların hareket alanı genişlemiştir. Fakat Tuareg aşiretlerinin bir kısmı MNLA'nın ülkeyi bölme isteğine karşı çıkarak Mali'nin toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Bu durum, Tuaregler arasında çatışan ayrılıkçı ve devlet yanlısı şeklinde iki ayrı silahlı oluşumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni oluşumların aşiret temelli olması, Mali krizini derinleştirerek çözüm arayışlarını zorlaştırmıştır.

3.2. Yeni Silahlı Grupların Ortaya Çıkışı ve Krize Çözüm Arayışları

Tuareg isyanıyla başlayan Mali krizini çözüme kavuşturmak için ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin çeşitli girişimleri sonucunda kriz yatışmış olsa da 2012'de yeniden başlayan Tuareg isyanı akabinde çeşitli silahlı grupların yükselişiyle devam etmiştir. Tuareg isyanının ötesine geçen kriz, dinsel ve etnik boyut olarak farklı dinamikleri tetiklemiş, çeşitli aktörler yaratmak suretiyle krizin çözülmesini zorlaştırmıştır. Mali Devleti, 2012 krizine kadar Tuareg sorununu, bölgesel aktörlerin desteğiyle yeni reformlar yaparak çözmeye çalışmıştır. 1990'lı yılların başında iktidara gelen Alpha Oumar Konare'nin gösterdiği çabalar sonucunda, ülkenin yaşadığı Tuareg sorunu önemli ölçüde aşılmış oldu. Konare demokratik yolla iktidara gelmesinin verdiği meşruiyet ve gücü kullanarak meselenin nihai çözümü için çaba sarf etmiştir. Konare'nin, eski askeri rejimden kalan yolsuzlukla mücadelesi ve ekonomik anlamda önemli adımlar atması, krizin çözülmesine önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca bölge ülkelerinin ve uluslararası aktörlerin vermiş olduğu destekle iktisadi zorluklara rağmen

ülkede büyük ölçüde huzur sağlanmıştır.¹³⁴ Böylece 90'lı yılların ortasından 2000'lerin ortasına kadar Mali'de barış ve toplumsal huzur hakim olmuştur.

Ancak 2006 yılında ülkenin kuzeyinde yeni silahlı gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hassan Ag Fagaga'nın liderlik ettiği bir silahlı grubun Mayıs 2006'da Mali'nin askeri karargahına saldırmasıyla bölgede yeni bir kriz tırmanmaya başlamıştır. Ag Fagaga kısa bir sürede, Kidal ve Menaka civarlarında etkin bir aktöre dönüşmüştür. Ancak Ag Figaga, eski Tuareg isyancı grup liderinden destek alamayınca etkinliğini uzun sürdürememiştir. Nitekim 4 Temmuz 2006'da Cezayir Anlaşması'nı imzalayan ve 23 Mayıs Değişim İçin Demokratik İttifak'a (ADC) liderlik eden Ahmad Ag Bibi, Ag Fagaga'nın başlattığı yeni ayaklanmaya karşı çıkarak Mali hükümetine destek vermiştir. İmzalanan Cezayir Anlaşması gereği, Mali Devleti, ülkenin kuzey bölgesinde askeri varlığını azaltacak, bölgenin kalkınması için yatırım yapacak ve Tuareglerin kamu kurumlarına alınmasını kolaylaştıracaktır.¹³⁵

Ag Fagaga'nın önderliğindeki isyancı grup, Mali hükümetinin 1990'larda yapılan anlaşmayı yerine getirmedeği iddiasıyla hareketini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda yeni bir silahlı grup kuran Ibrahim Ag Bahanga, El-Cezire'ye verdiği bir röportajda şunları ifade etmiştir:

Cezayir Anlaşması'na göre, Mali hükümetinin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden biri kuzeyde askeri varlığını azaltmasıdır. Ancak tam tersi askeri varlığını artırmıştır. Bununla kalmayıp bölgeyi sert bir denetime tabi tutmuş, ırkçı eylemler ve benzer davranışlar sergilemiştir. Bütün bunlar Cezayir Anlaşması'na aykırıdır.¹³⁶

Cezayirli yetkililerin, Ag Bahanga'yı Cezayir Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi için ikna etme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Mali hükümeti, yeni ortaya çıkan isyancı grupları etkisiz hale getirmek için Tuareglerin içlerinden milis

¹³⁴ Fuad Ferhavi, **Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi**, s. 19.

¹³⁵ "La Situation politique et securitaire au Nord, Maliweb", Eylül 2007.
<<https://www.maliweb.net/category.php?NID=21880>>

¹³⁶ Ibid,

güçleri destekleyerek diğer Tuareg ayrılıkçı grupların etkin olmasına engel olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Mali hükümeti, Tuaregler arasındaki ihtilaftan yararlanarak Tuareglerden El-haci Ag Gamo'yu ve Araplardan Ibrahim Ould Meydou'yu yanına çekmiştir. Nitekim 2008 yılında Ag Gamo'nun güçleri, Tin-assalak civarlarındaki Ag Bahanga'nın askeri pozisyonlarına saldırmıştır.¹³⁷ Tuaregler arasındaki bölünmüşlük ilk ayaklanmayla başlamıştı. Ancak 1990'lı yıllardaki isyanlarla pekişmiştir. O dönemde ağırlıklı olarak İfoghas aşiretinden oluşan İyad Agali liderliğindeki Azavad Halk Hareketi (MPA) ile İmgad aşiretinden oluşan Azavad Devrimci Kurtuluş Ordusu (ARLA) arasında güçlü bir rekabet yaşanmıştır.¹³⁸

2006 yılında ortaya çıkan krizi çözmek için yapılan Cezayir Anlaşması'na rağmen kriz çözülememiştir. Cezayir Anlaşması'ndan sonra çatışmalar her ne kadar azalsa da silahlı gruplar, faaliyetlerini küçük çapta devam ettirmiştir. Nitekim Ag Bahanga'nın Değişim için Kuzey Mali Tuaregleri Koalisyonu (ATNMC), Mali hükümetine açık bir şekilde savaş ilan etmiştir. O sırada ADC de yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁹

Cezayir Anlaşması'ndan sonra Ag Bahanga ayaklanmaya başladığında Tuareglere yakınlığıyla bilenen Muammer Kaddafi devreye girmiştir. Kaddafi, Mali hükümeti ile Tuaregleri müzakere masasına oturtmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Ekim 2008'de ADC'yi müzakere için Libya'ya davet edilmiştir. Ancak Ag Bahanga, ADC'nin davet edilmesine karşı çıkıp Tuaregleri sadece ATNMC'nin temsil ettiğini öne sürmüş ve Libya'da yapılacak müzakereye katılmayacağını duyurmuştur. Ag Bahanga, Libya barış müzakeresine katılmamasına rağmen Kaddafi'nin baskısıyla

¹³⁷ Ibid,

¹³⁸ Ibid,

¹³⁹ Ibid,

2009'da saldırılarını durdurmuştur. Fakat Ag Bahanga, muhalif tavrını devam ettirmiştir.¹⁴⁰

Uzun zamandır Mali krizinde Libya ve Cezayir arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Ancak Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Cezayir'in yanında ECOWAS üyesi ülkeler aktif rol oynamaya başlamıştır. Nitekim Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da, dönemin Cumhurbaşkanı Blaise Compaore başkanlığında 2013 yılı Haziran ayında Mali hükümeti ile MNLA ve Azavad Birliği Yüksek Konseyi (HCUA) arasında "Ouagadougou Anlaşması" imzalanmıştır. Fakat bu anlaşmadan sonra bölgede çok sayıda yeni silahlı grubun ortaya çıkması, Ouagadougou barış anlaşmasının yürürlüğe girmesine engel olmuştur.¹⁴¹ Fransa'nın askeri müdahalesinden sonra Haziran 2013 ile Haziran 2014 arasında Mali'de çok sayıda yeni silahlı grup ve milis güç ortaya çıkmıştır. Yeni çıkan grupların çoğu mevcut grupların yaşadığı iç bölünme sonucunda ortaya çıkmıştır. Örneğin MNLA'nın dış ilişkiler sorumlusu Ibrahim Ag Mohamed Assaleh, 19 Mart 2014 tarihinde MNLA'dan ayrılarak Azavad Halk Koalisyonu'nu (CPA) kurmuştur.¹⁴²

Ancak 15 Mayıs 2015 yılında BM, AfB ve ECOWAS'in desteğiyle Mali'deki tüm silahlı grupları (terör örgütü olarak adlandırılanlar hariç) Cezayir'de bir araya getirerek daha kapsamlı bir barış anlaşması imzalanmasını sağlamıştır. Çok sayıda uluslararası örgütün takip ettiği Cezayir Anlaşması Mali'nin 1960'lardan beri yaşadığı Tuareg sorununu nihai çözüme kavuşturmayı amaçlamıştır. Ülke tarihinde yapılan en kapsamlı barış anlaşması olarak gösterilen bu anlaşmanın, Mali'nin Tuareg sorununu

¹⁴⁰ Ibid,

¹⁴¹ "Mali: les grandes lignes de l'accord signé à Ouagadougou", RFI, Haziran 2013.

¹⁴² Ibrahim Maïga, **Armed groups in Mali: Beyond the labels**, ISSUE 17, 2016.

ortadan kaldırıp terör örgütü olarak tanımlanan diğer silahlı gruplara karşı daha etkin mücadele verilmesini sağlayacağı beklenmektedir.¹⁴³

Cezayir Anlaşması kapsamına alınan silahlı gruplar iki ayrı platforma ayrılmıştır. Birincisi Azavad Hareketleri Koalisyonu (CMA)'nın temsil ettiği ayrılıkçı blok: Azavad Kurtuluş Hareketi (MNLA), Azavad Arap Hareketi (MAA), Azavad Birliği Yüksek Konseyi (HCUA), Azavad Halk Koalisyonu (CPA), Hareketler ve Yurtsever Direniş Cephesi Koordinasyonu (CM-FPR-2) ve Azavad Kurtuluş Hareketi (MSA). İkincisi devlet yanlısı grupları temsil eden blok: Imghad Tuaregleri ve Müttefikleri Savunma Grubu (GATIA), MAA-2 ve CM-FPR-1. Cezayir Anlaşması'nı kolaylaştırmak için kurulan bu iki koalisyonlardan ayrılan veya bu iki koalisyona kabul edilmeyen gruplar olduğu için grup sayısı değişkenlik göstermektedir.¹⁴⁴

Mali'nin toprak bütünlüğünün korunmasına vurgu yapan 2015 Cezayir Anlaşması'nda, barış sürecinin birkaç aşamadan geçmesi öngörülmüştür. İlk aşama Kuzey Mali bölgesinde silahlı grupların içinde olduğu ortak ve geçici bir yerel yönetimin oluşturulmasıdır. Lakin her grubun kurulacak yönetimde daha etkin olmaya çalışması ortak ve geçici yerel yönetimin kurulma sürecini yavaşlatmıştır. Cezayir Anlaşması'nın uygulanmasını sağlamak amacıyla İzleme Komitesi kurulmuştur.¹⁴⁵

Ayrıca sadece silahlı grupları kapsayan Cezayir Anlaşması'nın dışında Mali Devleti, ülkenin diğer kesimlerini de kapsayan diyalog süreci başlatmıştır. Bu bağlamda Mart 2017'de Mali Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita başkanlığında Bamako'da ülkenin tüm kesimlerinin temsilcilerinin katıldığı Ulusal Uzlaş/Diyalog Konferansı

¹⁴³ "L'accord de paix pour le nord du Mali officiellement ratifié", RFI, Haziran 2015.
<<http://www.rfi.fr/afrique/2min/20150620-mali-signature-accord-paix-bamako-cma-azawad/>>

¹⁴⁴ Ibrahim Maïga, **Armed groups in Mali: Beyond the labels**, ISSUE 17 | JUNE 2016.

¹⁴⁵ "Mali: première réunion compliquée pour le Comité de suivi", RFI, Haziran 2015.
<<http://www.rfi.fr/afrique/20150622-mali-premiere-reunion-comite-suivi-accord-paix/>>

düzenlenmiştir.¹⁴⁶ Herkesin taleplerini ve dileklerini dile getirmesi ve tartışması için gerçekleştirilen Ulusal Uzlaşı Konferansı, yaklaşık bir hafta sürmüştür. Başlangıcında bazı muhalif siyasi partiler ve bazı Tuareg gruplar konferansa katılmayacaklarını duyurmuştur. Ancak Fransa'nın girişimleri sonucunda konferansa katılmaları sağlanmıştır. Konferansta en çok tartışılan konulardan bir tanesi Azavad bölgesinin tanınma meselesiydi. MNLA'ya yakın gruplar, Azavad bölgesinin tanınması üzerinde ısrar etmelerine rağmen bu istek katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. Ayrıca konferanstan çıkan önemli tavsiye görüşlerinden biri de Iyad Agali'nin liderliğindeki Ensaruddin, Macina Katıbası ve Kalid Bin Velid Katıbası örgütüyle müzakere edilmesi önerisiydi. Ancak Ensaruddin, terör örgütü olarak tanımlandığı için herhangi bir diyalog sürecine dahil edilmemiştir. Bu görüşü savunanlardan biri Mali'nin Yüksek İslam Konseyi Başkanı İmam Mahmoud Dicko'dur. İmam Dicko, daha önce de TV5MONDE'e verdiği bir röportajda görüşünü açık bir şekilde açıklamıştır. İmam Dicko'un savunduğu fikir, ülkede kalıcı bir barış olması isteniyorsa İslamcı ve laik arasında ayrım yapmadan tüm Mali vatandaşlarıyla diyalogun kurulması gerektiği yönündeydi.¹⁴⁷

Fakat Dicko'un önerisi ve açıklamasına karşı ilk hükümet açıklaması Fransa'dan gelmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı yaptığı açıklamada, Fransız askerlerini öldüren ve Fransa'yı hedef alan terör örgütleriyle müzakere edilmesinin kabul edilemez bir durum olduğunu dolayısıyla bu öneriyi reddettiklerini duyurmuştur. Fransa'nın açıklamasından sonra Mali hükümeti de radikal örgütlerle müzakerenin söz konusu olmadığını

¹⁴⁶ **Mali: Conférence d'entente nationale: La charte pour la paix attendra!**, Maliactu Net, Mart 2017.

¹⁴⁷ **Entretien avec Mahmoud Dicko, président du Haut Conseil islamique du Mali**, Youtube, 31 Ocak 2016, <<https://www.youtube.com/watch?v=NNQCh1jnoDU>>

açıklamıştır.¹⁴⁸ Konferansı düzenleyen Mali hükümetinin, konferans sırasında yapılan öneriye karşı herhangi bir açıklama yapmayıp Fransa'nın açıklamasından sonra benzer bir açıklama yapması, Fransa'nın Mali'de belirleyici rolünü ortaya koyan bariz örneklerden bir tanesidir.

3.3. Krizin Jeopolitik ve Jeoekonomik Boyutları

1990'lardan sonra tek kutuplu dünya sistemine geçilmesiyle birlikte dünyanın diğer coğrafyalarında olduğu gibi Afrika'da da önemli değişimler yaşanmıştır. 90'ların başında ABD her ne kadar Afrika'dan uzaklaşsa da 90'ların ortasından itibaren tekrar Afrika'ya yönelmeye başlamıştır. Diğer taraftan sömürgecilik döneminden bu yana eski sömürge ülkelerinde belirleyici aktör olan Fransa, değişen dünya konjonktürüyle birlikte bölgede etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu durum, Fransa'nın çıkarları açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) gibi ekonomik alanda alternatif güçlerin ortaya çıkması ve Hindistan ve Çin gibi yeni güçlerin Afrika'da etkin olmaya başlaması, Fransa'nın Afrika'daki gücünü kırmaya başlamıştır. Ekonomik, kültürel, siyasi ve güvenlik gibi birçok alanda Afrika'daki eski sömürge ülkelerinde etkili olan Fransa, bölgede oluşan yeni dinamiklere karşı 2006'dan sonra Afrika politikasını ve stratejisini değiştirmeye zorlanmıştır. Bu bağlamda Mali krizi, Fransa'nın Batı Afrika'daki eski sömürge ülkelerinde varlığını yeniden hissettirmesini ve etkinliğinin artmasını sağlamıştır.

Bu açıdan Mali'nin derin jeoekonomik ve jeopolitik boyutu olduğunu ifade etmekte yarar var. Dolayısıyla Mali'de yerel dinamiklerin etkisi olmakla beraber dış dinamiklerin de önemli rol oynadığı gözlenmektedir. Mali krizinde, her ne kadar terör

¹⁴⁸ “Terrorisme : les ministres Sylla et Ayrault excluent toute négociation avec Iyad et Koufa”, Studio Tamani, Nisan 2017.

olgusu ve Tuareg meselesi ön plana çıkmış olsa da, bunun yanında Afrika sahasında cereyan eden bölgesel ve uluslararası rekabetin yansıması da okunabilir. Afrika'nın sahip olduğu doğal zenginliklere ihtiyaç duyan Çin gibi yeni aktörler, Batılı ülkelerle rekabete girmiştir. Batılı ülkeler, ham madde teminatlarını güvence altına almak için Afrika'da askeri üsler kurma ve deniz yollarının kontrolünü sürdürme arayışı içerisinde.

Kuzey ve Batı Afrika bölgesinin ekonomik ve siyasi açıdan Fransa'yla güçlü ilişkileri nedeniyle bu bölgeye girmek isteyen yeni güçler, Fransa'nın çıkarına ters düşmektedir. Fransa, bölgeye yeni giren Çin gibi aktörler dışında son yıllarda ABD'nin de Afrika'da varlığını güçlendirmeye başlamasından endişe duymaktadır. ABD'nin yaptığı hamlelerden bir tanesi Afrika ülkeleriyle gümrük anlaşması AGOA'yı (Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası) imzalayarak Afrika ülkelerine karşı uygulanan gümrük kısıtlamasını aşamalı bir şekilde kaldırmaya başlamaktır.¹⁴⁹ Ayrıca 2004 yılında ABD "Millennium Challenge Corporation" programıyla Afrika ülkelerine fon sağlamaya başlamıştır. Bu program çerçevesinde Mali'ye de 461 milyon dolar destek verilmiştir.¹⁵⁰ Ayrıca USAID'in (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı) çeşitli Afrika ülkelerine yaptığı kalkınma yardımları da artmıştır. ABD'nin, ekonomik hamlelerin yanında güvenlik konularında da Afrika'ya olan ilgisi büyümektedir. 2007 yılında Pentagon tarafından Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı (AFRICOM) kurulduğu ilan edilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Vivian C. Jones ve Brock R. Williams, **U.S. Trade and Investment Relations with sub-Saharan Africa and the African Growth and Opportunity Act**, Congressional Research Service(CRS),U.S.A, Report for Congress, 2012, s. 13.

¹⁵⁰ Curt Tarnoff, **Millennium Challenge Corporation Specialist in Foreign Affairs**, Congressional Research Service(CRS),U.S.A, Report for Congress, 2012, s. 19.

¹⁵¹ Andrew Feickert, **The Unified Command Plan and Combatant Commands: Background and Issues for Congress**, Congressional Research Service(CRS) ,U.S.A, Report for Congress, 2013, s. 29.

Fransa, bölgede gücünü artırmaya başlayan müttefiki ABD'yle rekabet etme kapasitesine sahip olmadığı için onunla iş birliğine giderek etkinliğini korumaya çalışmaktadır. Fransa Sahel ülkelerinde yürüttüğü operasyonlarda ABD'den lojistik ve istihbarat desteği almaktadır.

Mali Cumhuriyeti, ABD'nin, Trans-Sahra Bölgesi Terörle Mücadele Anlaşması (TSCTI) kapsamında 2005-2007 yılları arasında tahsis ettiği 230 milyon dolarlık fondan yüzde yetmiş dört oranında yararlanmıştır.¹⁵² Mali krizinin şiddetlendiği dönemde ilk kez Amerikan Kongresi, Tuaregler meselesi ve askeri darbe konusunu ele almak için toplanmıştır. Ayrıca ABD Senatörü Chris Coons'ın başkanlığında Cumhuriyetçi ve Demokrat Senatörler heyeti, 2013'ün başlarında Mali'yi ziyaret ederek üst düzey yetkililerle görüşmüşlerdir.¹⁵³ Ayrıca ABD, Mali'nin komşusu Nijer'de İnsansız Hava Araçlarının (İHA) kullanıldığı iki önemli askeri üs ve üç askeri nokta kurmuştur. ABD'nin Mali'de de iki askeri noktası bulunmaktadır.¹⁵⁴ ABD'nin önemli sayıda asker konuşlandığı bölge Afrika Boynuzu ve Sahel bölgesidir. Ekim 2017'deki bir operasyon sırasında 4 Amerikan askerinin öldürülmesinden sonra ABD'nin bölgedeki faaliyetleri gündem olmuştur.¹⁵⁵ Fransa, ABD'ye karşı koyamayacağı için terörle mücadele adı altında iş birliği yapmayı tercih etmiştir.

ABD'nin Afrika'da ve özellikle son yıllarda Sahel bölgesi ve Batı Afrika ülkelerinde aktif olmaya başlamasının en önemli nedenlerden biri, bölgede yükselen Çin etkisini engellemektir. Çin'i çevreleme stratejisi izleyen ABD, Libya iç savaşına seyirci

¹⁵² “Combating Terrorism -Actions Needed to Enhance Implementation of Trans-Sahara Counterterrorism Partnership”, United States Government Accountability Office (GAO), Report to the Ranking Member, Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 2008, s. 11.

¹⁵³ “Mali: rôle militaire accru des États-Unis après des élections”, La presse.ca 2013.

¹⁵⁴ Nick Turse, **U.S. Military Says It Has A “Light Footprint” In Africa. These Documents Show A Vast Network Of Bases**, The Intercept, Aralık 2018

¹⁵⁵ Thomas Gibbons-Neff, **An Operation in Niger Went Fatally Awry. Who Is the Army Punishing?**, The New York Times, Kasım 2018. <<https://www.nytimes.com/2018/11/03/world/middleeast/army-niger-members-punished.html>>

kalarak mücadele ettiği “terörist” grupların Sahel bölgesinde güçlenmesini engelleyememiştir. Libya iç savaşından etkilenen Mali Cumhuriyeti’nin yaşadığı iç karışıklıklardan dolayı tüm bölgeyi etkileyen silahlı suç örgütlerinin yayılması, ABD’nin Sahel bölgesinde “terörle mücadele” kapsamında askeri olarak yerleşmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Mali krizinin, ABD’nin Çin’i çevreleme stratejisine katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

Çin’in Afrika’yla ilişkileri 2000’lerden sonra ticaret ve ekonomi üzerinden önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle son on yıl içerisinde Çin’in Batı Afrika’yla hem diplomatik hem kültürel ilişkilerinin gelişmesiyle iki coğrafya arasında güçlü bir ticaret ağı kurulmuştur. Çin’de öğrenim görmüş veya diplomat olarak çalışmış birçok kişi, Afrika’da Çin şirketlerinin danışmanlığını yapmaktadır.¹⁵⁶ Tarihsel zemini olan Çin-Afrika ilişkileri dikkate alındığında Çin’in Afrika’daki varlığının yeni olmadığı tespit edilmiştir. Çin, Afrika ülkelerinin bağımsızlık kazanmasından önce kıtaya yerleşen Çinli nüfusun kurduğu ailevi ve sosyal yapılardan da yararlanmaktadır. Örneğin Mali’de Çinli vatandaşların ve müteahhitlerin çıkarlarını korumak amacıyla “Mali’de Yaşayan Çinliler Cemiyeti” kurulmuştur. Mali, Batı Afrika’da ekonomik hareketlilik açısından bir bağlantı noktası olması nedeniyle de önemli bir ülke konumundadır.¹⁵⁷

Çin son yıllarda yaptığı yatırımlar ve geliştirdiği ticari ilişkilerle Afrika’nın en büyük ticari ortağı olmayı başarmıştır. Çin dışında Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de Afrika’ya yoğun ilgi duymaktadır. Bütün bunların ABD ve Fransa’nın çıkarları aleyhine geliştiği, dolayısıyla Fransa’nın bölgedeki ekonomik

¹⁵⁶ Brigitte Bertoncello et Sylvie Bredeloup, **Chine-Afrique ou la valse des entrepreneurs-migrants**, **Revue européenne des migrations internationales**, Université de Poitiers, vol. 25 - n°1 (2009), s. 64.

¹⁵⁷ Françoise Bourdarias, **Migrants chinois au Mali: une pluralité de mondes sociaux**, **Revue européenne des migrations internationales**, vol. 25- n°1 (2009), s. 20.

etkinliğinin giderek azaldığı gerçeği ortadadır. Eskiden Fransa'ya bağımlı olan Afrikalı ülkelerin, küreselleşmeyle birlikte Batı dışındaki toplumlarla olan etkileşimi artmakta ve gidişatın eski sömürgeci güçlerin aleyhine olduğu görülmektedir.

2012 Mali krizinin, küresel aktörlerin Afrika'da kızıışan rekabet ve güç mücadelesinin bir sonucu olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu noktada Mali'nin hedef olmasının önemli sebeplerinden biri, ülkenin hem kırılgan bir yapıya sahip olması hem de jeostratejik anlamda önemli bir pozisyonda olmasıdır. Çünkü Mali, Kuzey Afrika ve Batı Afrika'yı bağlayan ve eski Fransız sömürgesi ülkelerle çevrili tek Afrika ülkesi konumundadır. Dolayısıyla Fransa açısından Mali'ye yerleşmek hem Kuzey Afrika'da hem de Batı Afrika'da kontrol sağlamak demektir. Ayrıca tarihsel ve kültürel olarak Kuzey Mali'nin barındırdığı Tuareg etnik grubunda merkezi hükümete isyan fikrinin yaygın olması ve ülkenin kuzey bölgesinin çöl olması nedeniyle; Mali Devleti bölgede etkin olamamıştır. Bu durum, krize müsait bir bölgenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun ötesinde Mali, ham madde ve yer altı zenginlikleri bakımından oldukça zengin bir ülke konumundadır. Mali, altın, elmas, uranyum, petrol, bakır, demir ve boksit gibi dünyanın en değerli madenlerine sahiptir. Öyle ki, içinden geçtiği derin krize rağmen Mali, 2018'de Afrika'da altın üreten üçüncü ülke konumundaydı.¹⁵⁸

¹⁵⁸ “Les mines, médaille d'or de l'économie du Mali”, Le Nouvel Economiste, Şubat 2018.
<<https://www.lenouveleconomiste.fr/mines-medaille-dor-de-leconomie-mali-2-62617/>>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZHEY MALİ'DE İSLAMİ MAĞRİP EL KAİDESİ (İMEK)

1. İMEK'in Tarihsel Gelişimi

1.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Yapısal Dönüşümü

İslami Mağrip El-Kaidesi (İMEK) örgütünün ortaya çıkışı 1990'larda Cezayir'de yaşanan iç savaşa kadar uzanmaktadır. İMEK, 1998 yılında Cezayir İslami Ordusu (GIA)'den ayrılan bir grup tarafından kurulan Selefi Vaaz ve Savaş Grubu (GSPC)'nin dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. GSPC, 11 Eylül 2006'da aldığı kararla ismini İMEK olarak değiştirmiştir. 24 Ocak 2007'de ise Usame Bin Ladin'in kurucusu olduğu El-Kaide'ye biat ettiğini ilan etmiştir.¹⁵⁹

İMEK'in kuruluş felsefesi ve üzerinde oturduğu zemin, Cezayir'in iç siyasetiyle doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla örgütün günümüze kadar yaşadığı dönüşümü ve değiştirdiği kılıfları daha iyi analiz edebilmek için Cezayir'in Fransız işgaline karşı verdiği kurtuluş mücadelesini ve sonrasında ülkenin yaşadığı sosyo-politik dönüşümleri ele almak gerekmektedir.

1954'te Fransızlara karşı ayaklanan Cezayirliler, Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) adı altında örgütlenmiştir. Ağırlıklı olarak Cezayir Milliyetçileri tarafından kurulan FLN, Cezayir Ulusu anlayışı temelinde İslamcı ve Selefi gibi Cezayir'in farklı görüş ve ideolojiye sahip gruplarını bünyesinde barındırmıştır. Bu gruplar arasında en çok dikkat çekenler Selefilik anlayışına sahip oluşumlardır.

¹⁵⁹ “La situation sécuritaire dans les pays de la zone sahélienne”, Rapport de La Commission des Affaires Étrangères de l'Assemblée Nationale Française, 2012.

Cezayir'deki Selefi oluşumlar, kurtuluş savaşı döneminden daha eskiye dayanmaktadır. Kökleri 1931'de Fransız işgaline karşı halkı bir araya getirmek amacıyla Şeyh Abdel Hamid Ibn Badis'in kurduğu Cezayirli Müslüman Ulema Cemiyeti'ne kadar uzanmaktadır. Şeyh Abdel Hamid'in amacı, Fransızların asimilasyon ve halkı Fransızlaştırma politikasına karşı Cezayir'in Arap ve Müslüman kimliğini korumaktı.¹⁶⁰

Cezayir, 1.5 milyon kişinin hayatına mal olan kurtuluş savaşından sonra 5 Temmuz 1962 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığına kavuşan Cezayir'in ilk anayasasında İslam devletin resmi dini olarak ilan edilmiş ve devlet başkanının Müslüman olması şart koşulmuştur. 1977 Anayasası'nda da bu maddeler korunmuştur.¹⁶¹ Ayrıca İslamcıların çoğu din işleriyle ilgilenen bakanlık ve Yüksek İslam Konseyi'nde önemli görevlere getirilmiş ve eğitim alanında da önemli rol üstlenmelerine müsaade edilmiştir. Ancak İslamcılar ordu, bürokrasi ve medya gibi devletin diğer fonksiyonlarından uzak tutulmuşlardır.¹⁶²

Huari Bumedyen'in devlet başkanlığı döneminde (1965-1978) İslamcıların, devletin şariat sistemi yerine sosyalist anlayışa fazla kaymasından kaynaklanan rahatsızlığı giderek büyümüştür. Cezayir toplumunda batıcılık ve sosyalizm etkisini engellemek ve İslami değerleri korumak için 1962'te bir araya gelen Cezayir ulemaları, el-Kiyam Hareketi'ni kurmuştur.¹⁶³ Haşim Tijjani'nin öncülük ettiği El-Kiyam Hareketi'nin güçlenmesine karşın hareket Cezayir Devleti tarafından 1970 yılında

¹⁶⁰ Nouredine Jebnoun, **Is the Maghreb the Next Afghanistan?: Mapping the Radicalization of the Algerian Salafi Jihadist Movement**, Center for Contemporary Arab Studies, 2007, s. 1-36.

¹⁶¹ "Islamisme, violence et réformes en Algérie: tourner la page", International Crisis Group ICG Rapport Moyen-Orient et Afrique du Nord N°29, 2004, s. 2.

¹⁶² Hugh Roberts, **North African Islamism in the Building Light of 9-11**, London School of Economics, Development Research Centre, Working Paper no.34, 2003 p. 23-24.

¹⁶³ Amel Boubekour, **L'impact de l'évolution de l'Islam Politique sur la Cohesion Nationale en Algérie**, Academia

kapatılmıştır.¹⁶⁴ İhvan fikrinden etkilenen El-Kiyam Hareketi, daha sonra kurulacak İslami Selamet Cephesi'nin (FIS) fikir babası olmuştur. Nitekim FIS'in kurucusu Abbassi Madani, El-Kiyam üyesiydi. Ayrıca iki hareket aynı amaç ve hedefleri paylaşmaktaydı.¹⁶⁵

1979'da İran devriminin başarılı olması, Cezayirli gençlerin İslam devleti kurma heveslerini güçlendirmiştir. Üstelik Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali İslam dünyasında özellikle Müslüman gençlerin cihada yönelmesine sebep olmuştur.¹⁶⁶ Diğer Arap ülkelerinden olduğu gibi Cezayir'den de çok sayıda genç Afganistan cihadına katılmıştır. 1980'lerin sonunda 3 bin ila 4 bin Cezayirli, Afganistan ve Pakistan kamplarında eğitim görmüştür.¹⁶⁷ Afganistan savaşıdan sonra çoğu mücahitler Cezayir'e dönmüştür. Cihat etkisinde kalan mücahitler topluma uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Öyle ki, bazıları o dönemde Cezayir sokaklarında üniformalı olarak dolaşıyordu.¹⁶⁸ Fakat mücahitler Cezayir güvenlik güçleri tarafından sıkı takip altına alınmışlardı.

Bumedyen'den sonra iktidara gelen Şadli Bencedid (1979-1988) de Bumedyen'in izlediği sosyalizm anlayışını devam ettirmiştir. İslamcıların hükümete karşı olan tavırları giderek artmış ve olaylar çıkmaya başlamıştır. 1982'de Mustapha Boyali liderliğinde Silahlı İslami Hareket (MIA) adı altında silahlı bir İslamcı örgüt

¹⁶⁴ Youcef Fates, *L'islamisme algérien et le sport : entre rhétorique et action*, l'Harmatan, 2004, s. 79-92.

¹⁶⁵ Amel Boubekeur, *L'impact de l'évolution de l'Islam Politique sur la Cohesion Nationale en Algérie*

¹⁶⁶ Mathieu Guidere, *Al-Qaeda a la Conquête du Maghreb, le Terrorisme aux Portes de l'Europe*, Rocher, 2007.

¹⁶⁷ Anneli Botha, *Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism*, Institute of Security Studies, 2008, p. 204.

¹⁶⁸ Camille Al-Tawil, *Elharaka Elslamiya Elmoussallaha in Algeria: Mina Alinkadh Ila Aljamaa*, Dar Ennahar Publishing, 1998.

kurulmuştur. Bu hareket bir askeri üsten silah kaçırarak dağa sığınmıştır. Boyali, 1987'de Cezayir ordusu tarafından tutuklanarak idam edilmiştir.¹⁶⁹

Cezayir Devleti'ni yöneten FLN, devletin kilit kurumlardan uzak tuttuğu Selefi hareketi ve Müslüman Kardeşler hareketini ciddi bir tehdit olarak görmemiştir. 80'li yıllarda ülkedeki sosyo ekonomik durumların kötüleşmesi ve iktidar partisinin halkın ihtiyacına cevap verememesi İslamcı hareketlerin güçlenmesine yol açmıştır. Ülkenin yaşadığı sosyo ekonomik sorunlar, Ekim 1988'de halkın sokağa dökülmesine neden olmuştur. Daha önce de küçük çapta halk gösterilerinin yapıldığı Cezayir'de 88 olayları iktidarın demokratikleşmesine yol açmıştır. İslamcılar, bu olaylarda önemli rol oynamıştır. Ancak olayları başlatanın İslami hareket olmadığı, bunun genel bir halk protestosu olduğunun altını çizmek gerekmektedir.¹⁷⁰

Ülkenin karşı karşıya kaldığı bu sorunlara çözüm arayışında olan dönemin devlet başkanı Şadli Bencedid, 1989'da ülkenin çok partili sisteme geçmesine öncülük etmiştir. Çok partili sistemin hayata geçirilmesiyle birlikte İslamcıların siyaset sahnesine çıkmaları sağlanmıştır. Bu çerçevede Abbasi Madani liderliğinde Eylül 1989'da İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) kurulmuştur.¹⁷¹ Kısa bir sürede FIS, Cezayir'deki farklı görüşlere sahip İslamcıların tek siyasi sesi olmuştur. FIS'te yer alan İslamcıların önemli bir kısmı, 1970'te kapatılan El-Kiyam Hareketi üyelerinden oluşuyordu. Ayrıca FIS, aşırı görüşlere sahip Afganistan'da savaşmış İslamcılar ve yerli dini cemaatler gibi farklı grupları barındırıyordu. FIS, Aralık 1991'de düzenlenen ilk yerel seçimlerde birinci parti olarak zaferle çıkmıştır. Seçimlerin ilk turunda iktidar

¹⁶⁹ Evan F. Kohlmann, **Two Decades of Jihad in Algeria: the GIA, the GSPC and Al-QAEDA**, The NEFA Foundation, 2007, p. 2.

¹⁷⁰ Julien Rocherieux, **L'Evolution de L'Algérie Depuis l'Indépendance**, ERES, 2001, s. 27-50.

¹⁷¹ Lemine Ould M. Salem, **Le Ben Laden du Sahara : Sur les traces du jihadiste Mokhtar Belmokhtar**, La Martinière, Paris, 2014, s. 29-38.

partisi FLN 18 sandalye kazanırken FIS 188 sandalyeyle öne geçmiştir.¹⁷² Bu sonuçlara göre Ocak 1992’de yapılacak Meclis seçimlerinde FIS’in galibiyetine kesin gözüyle bakılıyordu.

Devlet mekanizmasında belirleyici rol oynayan Cezayir ordusu, FIS’in iktidara gelip rejimi değiştirmesini önlemek için Ocak 1992’de devlet başkanı Şadli Bencedid’i istifa ettirmek suretiyle yönetime el koymuştur. Bunun akabinde, FIS liderleri Abbasi Madani ve Ali Belhadj tutuklanmıştır. Ayrıca ordu, FIS Partisi’ni feshetmiş ve herhangi bir siyasi oluşumun camileri kullanmasını yasaklamıştır. Bu durum karşısında FIS genel grev ve protesto çağrısı yapmıştır. Güvenlik güçlerin müdahalesiyle protestolarda onlarca kişi hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine ordu, ülkede olağanüstü hal ilan etmiştir.¹⁷³

Ülkede eski FIS üyelerine karşı artan şiddet olayları, İslamcıları ellerine silah almaya zorlamıştır. Abbasi Mezrag liderliğinde İslami Kurtuluş Ordusu (AIS) isimli FIS’in silahlı kolu kurulmuştur. AIS’in Cezayir güvenlik güçlerinin baskısını önleyememesi, örgütün bölünmesine yol açmıştır. 1993’te Abdelhak Layada liderliğinde AIS’ten daha radikal olacak Silahlı İslami Grup (GIA) kurulmuştur. GIA, AIS’ten farklı olarak Cezayir’de silah yoluyla iktidara gelip şeriat devleti kurmayı hedefliyordu. Böylece FIS, bir taraftan siyasi krizin barışçıl yollarla çözülmesinden yana ve GIA’ya göre “ılımlı” olarak görülen AIS örgütü, diğer taraftan devlete karşı zafer kazanana kadar savaşmaktan yana ve “radikal” olarak görülen GIA örgütü şeklinde ikiye ayrılmıştır.¹⁷⁴ AIS, FIS’in varlıklı orta sınıflarından oluşurken GIA daha

¹⁷² Anneli Botha, **Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism**, 2008.

¹⁷³ Youcef Fates, **L’islamisme algérien et le sport : entre rhétorique et action**, s. 79-92.

¹⁷⁴ Camille Al-Tawil, **Elharaka Elislamiya Elmoussallaha in Algeria: Mina Alinkadh Ila Aljamaa**.

çok yoksul kesimlerden oluşmaktaydı.¹⁷⁵ GIA'nın yönetim kadrosunda Qari Said gibi Afganistan'da savaşan mücahitler ve MIA savaşçıları ağırlıktaydı.¹⁷⁶ GIA'nın ağırlıklı olarak bu gruplardan oluşması, grubun aşırı şiddet kullanmasına yol açmıştır. GIA, Cezayir güvenlik güçleriyle girdiği çatışmayla, Cezayir'i kanlı bir iç savaşa sürüklemiştir. Kirli Savaş "La sale guerre (the Dirty War)"¹⁷⁷ olarak adlandırılan bu iç savaşta 200.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁸

179

¹⁷⁵ Stephen A. Harmon, **Terror and Insurgency in the Sahara-Sahel Region : Corruption, Contraband, Jihad and the Mali War of 2012–2013**, Ashgate, 2014, s. 54.

¹⁷⁶ Kepel, Gilles. **Jihad: The Trail of Political Islam**, Harvard University Press, 2002, s. 255

¹⁷⁷ Stephen A. Harmon, **Terror and Insurgency in the Sahara-Sahel Region : Corruption, Contraband, Jihad and the Mali War of 2012–2013**, Ashgate, 2014, s. 39.

¹⁷⁸ **La Concorde Civile : Une Initiative De Paix Manquee**, International Crisis Group, ICG Rapport Afrique N° 31, 2001, s. 3.

¹⁷⁹ <<http://www.african-di.org/gettoknowalgeria/>>

1.2. GIA'den GSPC'ye Dönüşüm ve El-Kaide'nin Rolü

Cezayir güvenlik güçlerinin İslamcılara karşı sert tutumu, GIA'nın daha fazla aşırılılaşıp sivil insanlar dahil safında yer almayan herkese savaş açmasına sebep olmuştur. GIA'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra lideri Abdelhak Layada, Fas'ta yakalanarak Cezayir'e teslim edilmiştir. Eylül 1994'te Djamel Zitouni GIA'nın başına geçmiştir. 1996'da Antar Zouabri'nin GIA'nın başına geçmesiyle birlikte giderek radikalleşen GIA tekfirçilik ideolojisine kaymıştır. Artık GIA, kendisini desteklemeyen sivilleri hedef almaya başlamıştır.¹⁸⁰ Cezayir'in eski Afgan mücahitleri, GIA örgütünün tekfirçilik anlayışını benimsemesinde önemli rol oynamışlardır. GIA'daki bu mücahitler, Usame Bin Ladin ile irtibatlarını sürdürmüşler, bu da GIA'nın El-Kaide'den silah desteği ve maddi ve lojistik destek almasını sağlamıştır.¹⁸¹

Cezayir güvenlik güçlerinin yanı sıra GIA, ülkedeki yabancı şirketlere ve destek alamadığı sivil halk dahil herkese topyekün savaş açmaya başlamıştır. 1997'de GIA lideri Zoubairi, cihadı desteklemeyen Cezayir halkını tekfir ederek çok kanlı operasyonlar düzenlemiştir. GIA'nın çok sayıda sivili öldürmesi, örgütte fikir ayrılığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örgütün içerisinde, sivillere yönelik uygulanan şiddete karşı çıkanları öldürerek veya ailelerini yok ederek bu kişiler tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine GIA'nın destek aldığı El-Kaide'yle ilişkileri gerilmeye başlamıştır. Ancak El-Kaide'ye yakınlığıyla bilenen eski Arap-Afganistan mücahitlerinden Ebu Hamza El Masri, GIA'nın sivillere karşı şiddet uyguladığı iddiasının örgütle alakası olmadığını ve olayları Cezayir Devleti'nin halkı İslamcılar ve İslami fikirlerden uzaklaştırmak için yaptırdığını dile getirmiştir.¹⁸² Bazı GIA destekçisi

¹⁸⁰ Lemine Ould M. Salem, **Le Ben Laden du Sahara : Sur les traces du jihadiste Mokhtar Belmokhtar**, 2014, s. 47.

¹⁸¹ Evan F. Kohlmann, **Two Decades of Jihad in Algeria: the GIA, the GSPC and Al-QAEDA**, 2007.

¹⁸² Ibid,

ve rejim muhalifleri tarafından, iç savaş döneminde yaşanan şiddet olaylarının arkasında Cezayir istihbaratının (DRS) ve Özel Mühadale Timi'nin (GIS) olduğu iddia edilmiştir.¹⁸³ Komplo teorilerinin üretildiği Cezayir iç savaşında yaşananların sorumlularını tam anlamıyla ortaya çıkarmak mümkün görünmemektedir. Ancak silahlı grupların yanında Cezayir ordusunun ve özellikle General Tevfik'in başında olduğu istihbarat örgütünün önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.

GIA'de tekfircilik eğiliminin hakim olmasından sonra örgüt hem içeriden hem de dışarıdan aldığı desteği kaybetmeye başlamıştır. GIA'nın destek bulmakta zorlanması, örgüt içerisindeki fikir ayrılığını körüklemiştir. Usame Bin Ladin, bir elçi göndererek GIA'nın sivil katliamlarını durdurması ve El-Kaide çizgisine çekilmesini istemiştir.¹⁸⁴ Bin Ladin'in gönderdiği elçi GIA liderlerini ikna edemeyince örgütteki bazı üyelerinin ayrılıp yeni bir örgüt kurmalarını teşvik etmiştir. Bu bağlamda GIA'dan ayrılan bir grup, El-Kaide'nin desteğiyle 1998'de Selefi Vaaz ve Mücadele Grubu (GSPC) örgütünü kurmuştur.¹⁸⁵ Bin Ladin'in GSPC'in kurulmasını desteklemesinin amacı, Cezayir'de ve dünyada cihat imajının yeniden düzeltilmesini ve halk nezdinde kabul görmesini sağlamaktır.¹⁸⁶ GSPC'in kurulmasıyla birlikte GIA'nın üyeleri hızla azalmış ve etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Cezayir ordusu, zayıflayan GIA'nın etkinliğini kırıktan sonra yeni kurulan GSPC'e karşı operasyonlarını hızlandırmış ve örgütün büyümesini engellemeye çalışmıştır. Cezayir güvenlik güçlerinin Şubat 2002'de düzenlediği bir operasyonda GIA lideri Zouabri'yi öldürülmüştür.¹⁸⁷ Ayrıca örgütün başına geçen Chaabane Younes de 2004'te Cezayir güvenlik güçleri tarafından

¹⁸³ Mohamed Sifaoui, *Histoire Secrete de l'Algérie Indépendante: L'Etat-DRS*, Nouveau Monde, 2012, S.271-297

¹⁸⁴ Evan F. Kohlmann, *Two Decades of Jihad in Algeria: the GIA, the GSPC and Al-QAEDA*, 2007.

¹⁸⁵ Ibid,

¹⁸⁶ Ibid,

¹⁸⁷ Ibid,

öldürülmüştür. Younes öldürüldükten sonra GIA örgütü dağılarak tarih sahnesinden silinmiştir.¹⁸⁸

GIA'dan sonra Cezayir'de faaliyet gösteren tek örgüt haline gelen GSPC, ilk yıllarında El-Kaide çizgisinde olmasına rağmen küresel veya bölgesel bir gündemi olmamıştır. GSPC lideri Hassan Hattab, GIA liderlerinden farklı olarak doğrudan sivilleri hedef almamakta ve El-Kaide tarzında daha spesifik hedeflere yönelik eylemler planlamaktaydı. Ancak Cezayir güvenlik güçlerine karşı başarılı olamamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de düzenlenen intihar saldırısı sonrası GSPC'de önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra GSPC'nin içeriden ve dışarıdan aldığı destek azalmaya başlamıştır. Özellikle Cezayir Devleti, 11 Eylül saldırılarından sonra "terör" olarak nitelendirdiği GSPC'ye karşı mücadelesinde önemli avantajlar elde etmiştir. Bir taraftan güvenlik güçlerinin bu örgüte karşı yürüttüğü operasyonlardaki insan hakları ihlalleri dünya kamuoyunda önemini yitirmiş diğer taraftan ABD, terörle mücadele kapsamında Cezayir Devleti'ne önemli destek sağlamıştır.¹⁸⁹

2003'te başlayan Irak savaşı GSPC'yi etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur. Bir başka ifadeyle Irak savaşı, örgütün ideolojisi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Irak savaşının başladığı dönemde bazı GSPC üyeleri, El-Kaide'nin Irak'taki lideri Ebu Musab Zerkavi'ye katılmıştır. Örgüt üyelerinin Irak'a gitmeyi tercih etmelerinin sebebi, uzak düşman olarak adlandırdıkları Batılı devletlerin İslam coğrafyasını işgal etmesine karşı savaşırmaktı. Ancak GSPC lideri Hassan Hattab'ın rızası olmadan üyelerin Irak'a gitmesi, örgüt içerisinde yeni bir iç sorun teşkil etmiştir. Sadece Cezayir Devleti karşıtı söylemler üzerine kurulan GSPC'nin El-Kaide ile olan

¹⁸⁸ Luis Martinez, **Why the Violence in Algeria?**, The Journal of North African Studies 9, no. 2, 2004, s. 14-27.

¹⁸⁹ Noureddine Jebnoun, **Is the Maghreb the Next Afghanistan?: Mapping the Radicalization of the Algerian Salafi Jihadist Movement**, 2007.

bağlantısı, örgüt içerisinde fikir birliği oluşturmaya ve liderlerin mutlak hakimiyet sağlamasına engel olmuştur. Irak savaşı, GSPC'nin vurgu yaptığı “önce yakın düşman (Cezayir Devleti)” ile savaşmak hedefini yitirmeye başlamasına yol açan olay olmuştur.

190

GSPC lideri Hassan Hattab'ın, otoritesinin zayıflaması ve örgütün yaşadığı iç sorunlara karşı çözüm üretememesi, 2004'te görevinden istifa etmesine yol açmıştır. Görevinden ayrılan Hattab, Eylül 2004'te Cezayir güvenlik güçlerine teslim olmuştur.¹⁹¹ Hattab'ın ayrılışı, örgütün dönüşümünü hızlandırmıştır. 2004'te örgütün başına geçen Nabil Sahraoui (Ebu İbrahim Mustafa), GSPC'yi yeniden canlandırmak için yeni bir cihat vizyonu ortaya koymuştur. Sahraoui, Hattab'ın savunduğu yakın düşmanla savaşma önceliğinin aksine El-Kaide'nin küresel cihat anlayışına yakınlaşmıştır. Sahraoui açıkladığı yeni vizyonda Bush yönetiminin İslam dinine savaş açtığını ve bunun amacının İslamı ve Müslümanların İslam devleti kurmalarını engellemek olduğunu belirtmiştir.¹⁹² Bu vizyon, Sahraoui ile birlikte GSPC'nin küresel cihadı benimsediğini göstermiştir.

Haziran 2004'te Cezayir ordusu ile GSPC arasında yaşanan bir çatışmada örgüt lideri Nabil Sahraoui hayatını kaybetmiştir. 2005'te örgütün başına geçen Abdelmalik Dourkdel (Ebu Musab Abdelwadoud), El-Kaide'nin desteğiyle GSPC'in benimsediği küresel cihat anlayışının bölgedeki temsilcisi görevini üstlenmek için adımlar atmıştır. Bu doğrultuda 11 Eylül 2006'da Ayman El Zawahiri, GSPC'nin El-Kaide'ye katıldığını duyurmuş ve örgüte “Amerikan ve Fransız haçlıların boğazında bir kemik” olma çağrısı

¹⁹⁰ Gerges A. Fawaz, **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge University Press, 2005.

¹⁹¹ **Le fondateur du GSPC, Hassan Hattab s'est "rendu" aux autorités algériennes fin septembre**, le monde, 2007.

¹⁹² Evan F. Kohlmann, 2007.

yapmıştır.¹⁹³ Bazı GSPC üyelerinin Irak'ta Zarkavi liderliğindeki El-Kaide safında savaşmış olması, GSPC'in El-Kaide ağına daha kolay entegre olmasını sağlamıştır. Ayrıca Zarkavi ile Dourkdel arasındaki ilişkilerin gelişmesini de sağlamıştır. 2006'da GSPC'nin Sahel-Sahra bölgesi (Güney Cezayir, Kuzey Mali, Kuzey Nijer ve Kuzey Moritanya) emiri Moktar Belmoktar'ın gönderdiği Younous Al-Moritani, Usame Bin Ladin'e elden bir mektup ulaştırmıştır. Bu mektuptan sonra GSPC, 26 Ocak 2007'de örgütün adını İslami Mağrip El-Kaidesi (İMEK) olarak değiştirdiğini açıklamıştır.¹⁹⁴ Bu isim değişikliğiyle birlikte İMEK, Cezayir ile sınırlı olan davasından resmen vazgeçtiğini ve bölgesel ve küresel bir cihat davasına geçtiğini ilan etmiş oldu

2. Bölgesel Örgüt Olarak İMEK

2.1. İMEK'in Yükselişi

İMEK, El-Kaide'ye biatını ilan ettikten sonra, hareket alanını ve hedeflerini genişletmiştir. Daha önce sadece Cezayir Devleti'ne (yakın düşman) yönelik saldırılar düzenlerken artık Batı ülkelerine (uzak düşman) karşı yönelmeye başlamıştır. İMEK, 10 Aralık 2006 tarihinde Cezayir'in batısındaki Bouchaoui bölgesinde Amerikan şirketi çalışanlarını taşıyan bir otobüse saldırı düzenlemiştir. Saldırıda bir kişi hayatını kaybetmiş ve Avrupa vatandaşlarının da aralarında olduğu dokuz kişi yaralanmıştır.¹⁹⁵ Bu saldırı, GPSC'nin El-Kaide'ye dönüşmesinden sonra dünyaya verdiği ilk mesaj

¹⁹³ "Al-Qaeda 'issues France threat'", BBC, Eylül 2006.
<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5345202.stm>>

¹⁹⁴ Melchior Mbonimpa, *L'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent*, l'Harmattan, 2016, s. 126-127.

¹⁹⁵ "Les Américains appelés à la vigilance en Algérie", El Watan, Aralık 2006.
<<https://www.elwatan.com/archives/actualites/les-americains-appelles-a-la-vigilance-en-algerie-12-12-2006>>

olarak değerlendirilmiştir. Yine Mart 2007’de bir gaz şirketinde çalışan Rus vatandaşlara karşı düzenlediği saldırıda bir Rus vatandaşı yaşamını yitirmiştir.¹⁹⁶ İMEK’in düzenlediği saldırıyı görüntülemesi ve yayınladığı görüntünün sonunda Usame Bin Ladin ve El Zavahi’nin imajının olması, dünya kamuoyunun dikkatini çekmesini sağlamıştır.¹⁹⁷

Ayrıca İMEK, Nisan 2007’de, El-Kaide savaş taktiğiyle büyük çaplı bir dizi intihar saldırısı düzenlemiştir. Saldırıda, Cezayir’in başkentindeki hükümet binasını, Interpol ofisini ve polis özel hareket merkezini hedef almıştır. Yaklaşık 200 kişinin hayatını kaybettiği saldırıda İMEK’in iki ton patlayıcı kullandığı tespit edilmiştir.¹⁹⁸ Bu intihar saldırısıyla birlikte İMEK’in kamikaze ve uzaktan kumandalı bomba yüklü araç kullanması daha önce GSPC’nin doğrudan askerlerle çatışmaya girme yöntemini terk ederek daha sofistike bir hibrid savaş taktiği kullandığını göstermiştir. İMEK başkentte düzenlediği eş zamanlı saldırılarla birlikte profesyonelliğini ortaya koymuş ve dünya kamuoyunda gündem yaratmayı başarmıştır. Yine İMEK’in Ağustos 2008’de Cezayir’in doğusunda bir polis mekeğine düzenlediği intihar saldırısında 45 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁹ Dolayısıyla GSPC İMEK’e dönüştükten hemen sonra örgütün canlandığı gözlemlenmiştir. İMEK, GSPC’den devraldığı sivilleri hedef almama prensibini koruyarak “uzak düşman” söylemini öne çıkarmış ve hedefleri arasına Cezayir’i aşan geniş bir coğrafyada şeriat devleti kurma hedefini de eklemiştir.²⁰⁰

¹⁹⁶ Lianne Kennedy Boudali, **The GSPC: Newest Franchise in al-Qa’ida’sGlobal Jihad**, The Combating Terrorism Center United States Military Academy, 2007.

¹⁹⁷ Khalifa Hajji, **The Origins And Strategic Objectives Of The Al-Qaeda Organization In The Islamic Maghreb (AQIM)**, Naval Postgraduate School, 2009, p. 51.

¹⁹⁸ Lianne Kennedy Boudali, **The GSPC: Newest Franchise in al-Qa’ida’sGlobal Jihad**, The Combating Terrorism Center United States Military Academy, 2007.

¹⁹⁹ Jean-Pierre Filiu, **Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Algerian Challenge or Global Threat?**, Carnegie, 2009.

²⁰⁰ Camille TAWIL, **The Al Qaeda organization in the Islamic Maghreb: Expansion in the Sahel and Challenges from within Jihadist circles**, The Jamestown Foundation, 2010, s. 18-23.

Örgüt, devlet güvenlik güçlerini ve ağırlıklı olarak yabancıları hedef alan saldırıların geniş kitlelere ulaşması için ve Cezayir Devleti'nin meşruiyetini zayıflatmak amacıyla internet üzerinden yaptığı kaliteli yayınlarla propaganda çalışmalarını yürütmüştür. Ancak İMEK stratejisini değiştirmesine rağmen Cezayir kamuoyu nezdinde olumlu bir imaj yaratabilmiştir. Zira iç savaş döneminde yaşanan katliamların hafızasının Cezayir halkı üzerindeki etkisi büyüktür.

Cezayir Devleti, İMEK'e karşı yürüttüğü mücadelede hem sahada hem de internet alanında önemli başarılar kaydetmiştir. Hareket alanı daraltılan İMEK, rahat hareket edebileceği bir alan bulabilmek için diğer Kuzey Afrika ülkelerindeki bazı örgütlerle işbirliği arayışına girmiştir. İMEK, Tunus İslami Mücadele Grubu (GICT), Fas İslami Mücadele Grubu (GICM) ve Libya İslami Mücadele Grubu (GICL) örgütlerini bir çatı altında toplamak için girişimlerde bulunmuştur.²⁰¹ Ancak bunu başaramayan İMEK, Tunus, Fas ve Libya'da kendi örgüt hücrelerini oluşturmaya çalışmıştır. Bazı kaynaklara göre, İMEK liderlerinden Ebu Zeyd, Arap Baharı döneminde Tunus ve Libya'ya adamlarını göndermiştir.²⁰² Örgüt 2011'de Kuzey Mali'de başlayan iç karışıklığa katıldıktan sonra, bu ülkelerde oluşturduğu hücrelerdeki savaşçıları Mali'ye yönlendirmiştir.²⁰³

İMEK, Tunus'un Cezayir sınırındaki Cebel-i Şambi bölgesinde örgütün aktif bir hücrelerini oluşturmaya başlamıştır. Bu bölgede 2012'de İMEK'e bağlı "Ukbe bin Nafi Katıbası" adlı küçük bir grup kurulmuştur. Tunus'ta terör eylemi düzenleyen Ukbe bin Nafi Katıbası'nın 2015'ten sonra DAESH'e biat ettiğine dair bir açıklaması

²⁰¹ Ibid,

²⁰² "Aqmi: un tueur nommé Abou Zeid", Jeune Afrique, 2012.
<<https://www.jeuneafrique.com/139881/politique/aqmi-un-tueur-nomm-abou-zeid/>>

²⁰³ Camille Tawil, *Al-Qaeda in the Islamic Maghreb Calls on North African Jihadists to Fight in Sahel, Not Syria*, Terrorism Monitor Volume: 11 Issue: 6, 2013.

yayınlanmıştır.²⁰⁴ Ancak DAESH'in zayıflamasıyla birlikte destek alamamasından dolayı İMEK'e olan bağlılığını sürdürmüştür. Nitekim 2018 yılının Ocak ayında Tunus yetkilileri, Ukbe bin Nafi'yle görüşmeye gelen İMEK lideri Abdelmalek Droukdel'in yakın adamlarından biri olan Cezayirli Bilel Kobi'nin öldürüldüğünü açıklamıştır.²⁰⁵ Ukbe bin Nafi Katıbası, Tunus Devleti'nin ülkede "terör" örgütü olarak tanımladığı en önemli gruplardan biri olarak sayılmaktadır. Örgüt, 2015'te Cebel-i Şambi bölgesinde 17 Tunus askeri öldürmüş ve içişleri bakanının evini hedef alan bir saldırı düzenlemiştir.²⁰⁶ Ayrıca örgüt, Temmuz 2018'de Tunus'un kuzey-batısında düzenlediği saldırıda dokuz Tunuslu askeri öldürmüştür.²⁰⁷

İMEK, 2010 yılının sonlarında Fas'ı hedef almaya başlamıştır. Fas, 2011'de Batı Sahra bölgesinde İMEK'in bir hücrelerini deşifre ettiğini açıklamıştı.²⁰⁸ Aynı yıl Marakeş'te düzenlenen bir terör saldırısında 14 kişi hayatını kaybetmişti. Saldırıdan üç gün önce İMEK'in Fas'ı hedef alan bir video yayınlanması nedeniyle örgütün saldırının düzenleyicisi olduğu tahmin edilmiştir.²⁰⁹ Yine örgüt Eylül 2013'te yayınladığı bir

²⁰⁴ "Terrorisme : qui sont les groupes jihadistes attirés par l'État islamique en Afrique?", Jeune Afrique, 2015. <<https://www.jeuneafrique.com/34037/politique/terrorisme-qui-sont-les-groupes-jihadistes-attir-s-par-l-tat-islamique-en-afrique/>>

²⁰⁵ "Tunisie: quelle menace représente la katiba Ibn Nafaa pour le pays?", RFI, 2018. <<http://www.rfi.fr/afrique/20180122-tunisie-terrorisme-aqmi-quelle-menace-represente-katiba-ibn-nafaa-le-pays>>

²⁰⁶ "Qui sont les groupes jihadistes en Tunisie?", Liberation, 2015. <https://www.liberation.fr/planete/2015/03/18/qui-sont-les-groupes-jihadistes-en-tunisie_1223278>

²⁰⁷ "Attaque terroriste en Tunisie: "Katiba Okba Ibn Nafaa" revendique", Anadolu Ajansı, Temmuz 2018. <<https://www.aa.com.tr/fr/afrique/attaque-terroriste-en-tunisie-katiba-okba-ibn-nafaa-revendique-/1198411>>

²⁰⁸ "Une base arrière d'Aqmi démantelée au Maroc", Le Figaro, Ocak 2011. <<http://www.lefigaro.fr/international/2011/01/05/01003-20110105ARTFIG00682-une-base-arriere-d-aqmi-demantee-au-maroc.php>>

²⁰⁹ "Attentat à Marrakech : 14 morts et la crainte de l'acte d'un kamikaze", Jeune Afrique, 2011. <<https://www.jeuneafrique.com/181328/societe/attentat-marrakech-14-morts-et-la-crainte-de-l-acte-d-un-kamikaze/>>

videoda doğrudan Fas Kralı 6. Muhammed'i hedef alarak ülkeyi tehdit etmiştir.²¹⁰ Aralık 2018'de Fas'ta iki turistin hayatını kaybettiği saldırıdan sonra Fas güvenlik güçleri, ülke genelinde dokuz terörist hücresi deşifre ettiğini ve 186 terör şüphelisini etkisiz hale getirdiğini açıklamıştı.²¹¹ İMEK, yayınladığı videolarla Fas'ı hedef almasına rağmen ülkede faaliyet göstermeyi başaramamıştır.

Cezayir'le sınır paylaşan Moritanya, 2011'e kadar İMEK'in Cezayir dışında en aktif olduğu Kuzey Afrika ülkesi olmuştur. Özellikle 2005 ile 2010 arasında İMEK, Moritanya'da çok sayıda saldırı düzenlemiştir. 4 Harian 2005'te Moritanya'nın Cezayir ve Mali sınırlarında Belmoktar'ın düzenlediği saldırıda 17 Moritanya askeri öldürülmüş, 35 asker rehin alınmıştır. Ülkenin yaşadığı siyasi kriz, Ağustos 2005'te Ely Ould Mohamed Vall'in Maaouya Ould Taya'yı devirerek iktidara gelmesine yol açmıştır. Ekim 2007'de Belmoktar'ın gönderdiği komando, başkent Nuakşot limanındaki gümrükten devlet hazinesine giden bir araca saldırarak 150 bin Avro kaçırmıştır.²¹² İMEK, Aralık 2007'de başkent Nuakşot'tan 250 km uzaklıktaki Aleg kentine yakın bir yerde bir grup Fransız turisti taşıyan bir araca saldırı düzenlemiştir. Saldırıda 4 Fransız hayatını kaybetmiş, 1'i ağır yaralanmıştır.²¹³ Şubat 2008'de Nuakşot'taki İsrail Büyükelçiliği'ne saldırı düzenlenmiştir.²¹⁴ Yine ülkede artan güvenlik sorunları ve siyasi krizler sonucunda Ağustos 2008'de Muhammed Ould Abdül Aziz'in önderliğinde bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir.

²¹⁰ "Al-Qaida au Maghreb islamique menace pour la première fois le Maroc et son roi", Le Monde, Eylül 2013. <https://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/09/18/al-qaida-au-maghreb-islamique-menace-pour-la-premiere-fois-le-maroc-et-son-roi_3479759_3212.html>

²¹¹ "Scandinaves tuées: neuf autres personnes arrêtées", L'express, 2018.

²¹² Melchior Mbonimpa, ***l'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent***, s. 134-136.

²¹³ "Quatre touristes français abattus", RFI, Aralık 2007. <http://www1.rfi.fr/actufr/articles/096/article_60698.asp>

²¹⁴ "Récit de l'attaque par notre correspondante à Nouakchott", RFI, Şubat 2008. <http://www1.rfi.fr/actufr/articles/098/article_62234.asp>

2009'dan itibaren İMEK'in Kuzey Mali'ye yoğunlaşmasıyla birlikte Moritanya'ya yönelik saldırıları azalmıştır. ABD'nin 2011'de Pakistan'da El-Kaide lideri Usama Bin Ladin'i öldürdüğü operasyonda ele geçirdiği belgelerde, Moritanya hükümetinin 2010 yılında İMEK'le saldırmazlık paktı imzaladığı ortaya çıkmıştır. Anlaşmaya göre, İMEK'in Moritanya'ya saldırı düzenlememesi ve özellikle yabancı turistleri kaçırmaması karşılığında yılda 10 milyon ila 20 milyon Avro verilecek ve tutuklanan örgüt üyeleri serbest bırakılacaktı. Ancak Moritanya Devleti, böyle bir anlaşmanın olmadığını savunmuştur.²¹⁵ Özellikle 2011 yılından bu yana İMEK'in Moritanya'ya yönelik saldırılarının azaldığı gözlemlenmektedir.²¹⁶ Bunda örgütün 2011'de başlayan Libya savaşı nedeniyle Libya'ya ağırlık vermesi ve 2012'de Kuzey Mali'yi ele geçirmesinin etkisi de olabilir. Moritanya'nın imzaladığı iddia edilen saldırmazlık paktına benzer bir anlaşmayı da dönemin Burkina Faso Cumhurbaşkanı Blaise Compaore'nin imzaladığı iddia edilmiştir. İddiaya göre, Mali hükümeti ile Tuareg isyancıları arasında arabuluculuk yapan Blaise Compaore'nin İMEK ile bağlantılı Tuareglerin ülkesine serbestçe girip çıkmalarına karşın saldırmazlık anlaşmasını imzaladı.²¹⁷ Compaore'nin 2014'te halk baskısıyla iktidardan ayrılmasından sonra ülkede terör eylemlerinin hızla yayılması, bu iddiayı güçlendirmiştir.

Muammer Kaddafi döneminde Libya'da varlık gösteremeyen İMEK, Kaddafi devrildikten sonra Libya'nın iç savaşa girmesiyle birlikte hareket alanı kazanmıştır. Libya'da 2011'de Kaddafi'ye karşı başlayan protestolar silahlı çatışmaya dönüştüğünde

²¹⁵ **Al Qaeda leaders made plans for peace deal with Mauritania: documents**, Reuters, Mart 2016. <<https://www.reuters.com/article/us-usa-binladen-mauritania/al-qaeda-leaders-made-plans-for-peace-deal-with-mauritania-documents-idUSKCN0W356G>>

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Joe Penney, **Blowback In Africa: How America's Counterterror Strategy Helped Destabilize Burkina Faso**, The Intercept, Kasım 2018. <<https://theintercept.com/2018/11/22/burkina-faso-us-relations/>>

çok sayıda çeşitli silahlı grup kurulmuştur. Olayların başlangıcında Selefi çizgisindeki silahlı grupların İMEK ile bağlantılı olduklarına ilişkin haberler çıkmıştır. Nitekim olaylar başladığında İMEK yaptığı bir açıklamada, Libya halkının meşru taleplerini desteklediğini ve Libyalı kardeşlerinin yanında olacağını duyurmuştur.²¹⁸ Mart 2011’de Amerikan Kongresi’nde konuşan Amiral James Stavridis, Libya’daki olaylara karışan El-Kaide grupları olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca grupların marjinal olduğunu ancak önemli bir tehdit oluşturmadığını vurgulamıştır.²¹⁹ Kaddafi’ye karşı savaşılan milis güçlerin, ele geçirdikleri bölgelerdeki silah depolarını halka açmaları, ülkede her türlü silahın yayılmasına sebep olmuştur. Bu durumdan yararlanan İMEK, ele geçirdiği birçok silahı Kuzey Mali’ye taşımıştır. Cezayir güvenlik kaynakları İMEK’in Libya’da sofistike silahlar ve askeri mühimmatlar elde ettiğini belirtmiştir.²²⁰ İMEK liderlerinden Mokhtar Belmoktar, Moritanya haber ajansı ANI’ye verdiği bir röportajda, “Silahlarla ilgili olarak Libya’daki durumdan yararlandık, ancak sahada değildik. Ayrıca kardeşlerimi, silahlarını devlet yetkililerine teslim etmemeleri konusunda uyarıyorum.” açıklamasında bulunmuştur.²²¹ Cezayir’de zayıfladıktan sonra Fas ve Tunus’ta başarılı olamayan İMEK, Kuzey Mali’ye gönderdiği silahlarla nefes alabileceği yeni bir ceph açmıştır. Ayrıca Güney Libya’daki anarşik durumdan yararlanarak pozisyonunu güçlendirmiştir.

²¹⁸ “Liaisons dangereuses entre Aqmi et les insurgés libyens”, Jeune Afrique, Mart 2011.
<<https://www.jeuneafrique.com/181715/politique/liaisons-dangereuses-entre-aqmi-et-les-insurg-s-libyens/>>

²¹⁹ “Intelligence on Libya rebels shows "flickers" of Qaeda”, Reuters, Mart 2011.
<<https://www.reuters.com/article/us-libya-usa-intelligence/intelligence-on-libya-rebels-shows-flickers-of-qaeda-idUSTRE72S43P20110329>>

²²⁰ “Libye: Aqmi profiterait du conflit pour s'armer,” 20 Minutes, Nisan 2011.
<https://www.20minutes.fr/monde/700693-20110404-monde-libye-aqmi-profigiterait-conflit-armer>

²²¹ “Qaeda Sahara obtains Libyan arms says commande”, Reuters, Kasım 2011.
<<https://af.reuters.com/article/topNews/idAFJOE7A90M320111110?sp=true>>

İMEK'in yanında DAESH örgütünün de Libya'da aktif olması, ABD'nin terörle mücadele kapsamında ülkeye düzenli hava operasyonları gerçekleştirmesine neden olmuştur. Sadece Obama yönetimi, 2016'da Libya'daki "terör" örgütlerine karşı 500 hava saldırısı düzenlemiştir. ABD'nin 2018'de İMEK'e yönelik İHA saldırısında örgütün üst düzey liderlerinden Musa Abu Dawud'in öldürüldüğü açıklanmıştır.²²² Yine başka bir saldırıda İMEK'in Libya emirlerinden Abou Talha al-Libi'n hayatını kaybettiği duyulmuştur. Ancak al-Libi'nin daha önce de birçok defa öldürüldüğüne ilişkin haberler yayınlanmıştır.²²³ ABD ve müttefiklerinin Libya'da İMEK'e yönelik hava saldırıları, örgütün faaliyetlerinin devam etmesini engelleyememiştir. 2011'de Kaddafi rejiminin devrilmesiyle başlayan Libya iç savaşı, İMEK'in bölgedeki varlığını güçlendirmesini ve Kuzey Afrika'dan Batı Afrika'ya yerleşip geniş bir coğrafyada yeni hareket alanı kazanmasını sağlamıştır.

2.2. Örgütsel Yapı

İMEK'in organizasyonel yapısı, GIA'dan çıkan GSPC'nin yaşadığı dönüşüme göre şekillenmiştir. İMEK'in merkezi yönetimi Cezayir'in Kabiliye bölgesindedir. Örgütün üst yönetiminde emir Abdelmalek Droukdel, Saygınlık/Şefler Konseyi (Meclis el Ayan) ve Şura Konseyi bulunmaktadır. 14 kişiden oluşan Saygınlık Konseyi, her yıl biat yoluyla örgüt lideri seçmektedir. Şura Konseyi ise Saygınlık Konseyi üyeleri,

²²² "La « guerre contre le terrorisme » des États-Unis s'enfonce en Libye suite à une frappe de drone", Middle East Eye, Nisan 2018. <<https://www.middleeasteye.net/news/la-guerre-contre-le-terrorisme-des-etats-unis-senfonce-en-libye-suite-une-frappe-de-drone>>

²²³ "Libye: Abu Talha al-Liby, chef d'Aqmi, tué dans le sud du pays", RFI, Ocak 2019. <<http://www.rfi.fr/afrique/20190119-libye-abu-talha-al-libi-aqmi-tue-sebha-armee-nationale-libyenne-anl>>

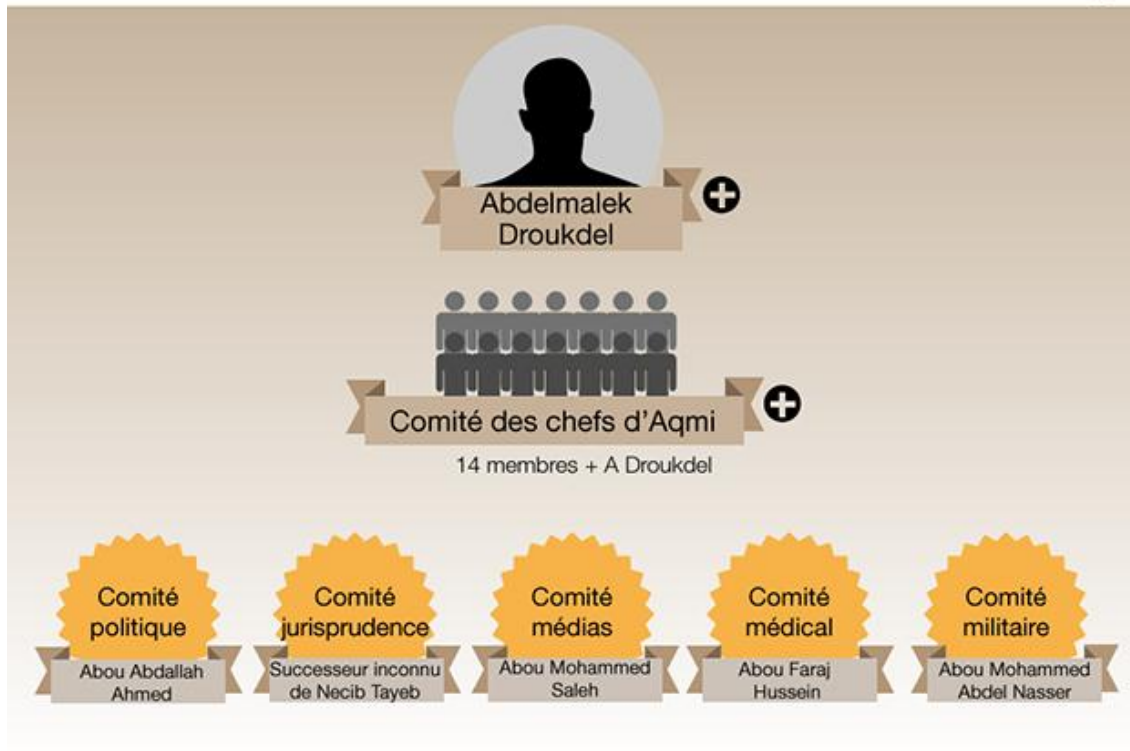
kadiler (fetva verme yetkisine sahip kişiler) ve komite üyelerinden oluşmaktadır.²²⁴ Örgütün yönetimi aşağı doğru hiyerarşik olarak yayılmaktadır. Şura Konseyi ve Saygınlar Konseyi'nin altındaki yönetim kademesinde Politik Komitesi, Hukuk veya Fetva Komitesi, Medya Komitesi, Sağlık Komitesi ve Askeri Komitesi yer almakta, belirlenen her eyalette/bölgede örgütün bütün işlerinden sorumlu bir “emir” bulunmaktadır.²²⁵ İMEK'in 2010'da toplam 800 ila 1000 aktif üyesi olduğu tahmin edilmiştir.²²⁶

²²⁴ “Marc Memier, AQMI et Al-Mourabitoun: Le jihad sahelien reunifié?”, Études de l’Ifri, Ifri, 2017, s. 15.

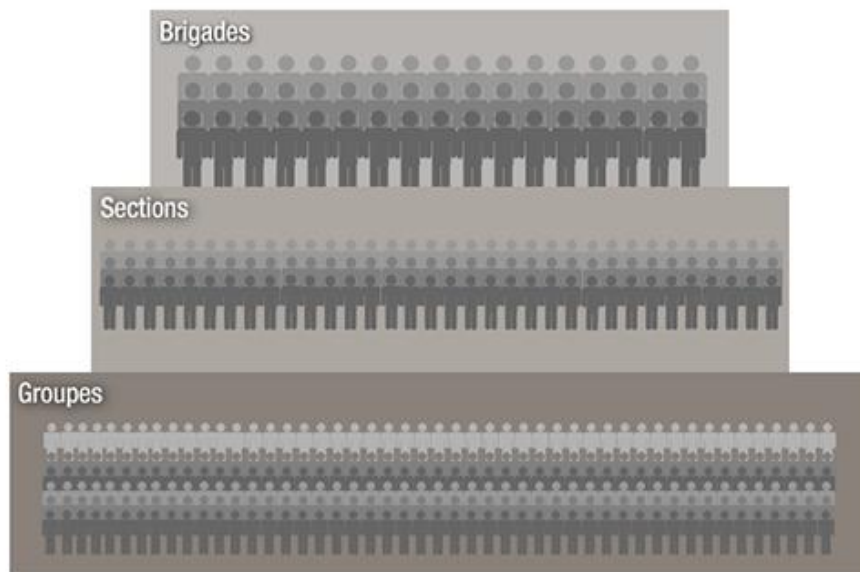
²²⁵ “Les structures de l'organisation terroriste Aqmi”, RFI, Ekim 2013. <<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-structures-organisation-terroriste-aqmi>>

²²⁶ Mehdi Medkdour, **Al Qaïda au Maghreb islamique**, GRIP, 2011, s. 3-5.

Organigramme d'Aqmi

Les unités combattantes +

227

İMEK'in, GSPC'den devraldığı örgütsel yapı, Cezayir merkezlidir. İMEK'in ana operasyon merkezleri, GSPC döneminde belirlenmiş bölgeler olup Cezayir'in 8

²²⁷ <<http://static.rfi.fr/aqmi-organigramme/>>

bölgesine (vilayet) göre şekillendirilmiştir. Bu bağlamda İMEK yayılma stratejisi çerçevesinde örgütsel yapısını Cezayir'in 8 vilayetini kapsayan ülkenin orta, batı, doğu ve güney bölgesi şeklinde 4 ana bölgeye ayırmakta ve örgütün bunlara bağlı çok sayıda operasyon bölgeleri bulunmaktadır. El-Kaide çizgisine geçmesiyle birlikte Sahel bölgesi ve yabancı bölge (uzak düşman) de eklenmiştir. Orta bölge, 1, 2 ve 3 numaralı bölgeler olup Cezayir başkentini, Kabili bölgesini ve ülkenin doğu kıyısını kapsamaktadır. Savaşçıların Aures Dağları'nda olduğu tahmin edilen orta bölge, örgütün en aktif bölgelerinden biri olup toplam 3 ketibeden (birlik veya tabur) oluşmaktadır. Cezayir'in güney-batısı ve Fas sınırlarını içine alan batı bölge, 4 ve 8 numaralı bölge olup örgütün en az aktif olduğu bölgelerdir. Güney bölgeyle bağlantılı olan batı bölge, örgütün silah temin etmesinde önemli rol oynamaktadır. 5,6 ve 7 numaralı bölgelerden oluşan doğu bölge de güney bölgeyle bağlantılı olup yüz civarında savaşçı barındırdığı tahmin edilmektedir. Cezayir'in güney bölgesi ve güney sınırın ötesindeki Sahel bölgesini içine alan güney bölge, yabancı kaçırma olaylarının ve saldırıların en çok olduğu bölge olması nedeniyle İMEK'in en medyatik bölgesi olmaktadır.²²⁸ Örgütün zayıf olduğu doğu ve batı bölgesindeki etkinliği giderek azalmaktadır. Orta ve güney bölgesi ise örgütün merkezi yönetim bölgesi ve en aktif faaliyet bölgesi niteliği taşımaktadır. Bu nedenle güney bölge, İMEK'in varlığını sürdürmesi açısından hayati önem arz etmektedir.

İMEK'in en önemli operasyon birlikleri, güney bölgedeki Sahra emirliğidir. Sahra emirliği, Cezayir, Mali, Moritanya ve Nijer'in belirli bölgelerini kapsayan geniş bir alan olması nedeniyle Tarık bin Ziyad Ketibesi, el-Furkan Ketibesi, el-Ensar

²²⁸ Mahamat Samba Touré, *Les mutations d'Al Qaïda au Maghreb Islamique au Sahel*, Université Mohammed V, s. 5-6.

Ketibesi ve Yusuf bin Taşfin Ketibesi adında 4 ketibeden oluşmaktadır.²²⁹ Bu ketibeler Kabili'deki merkezi yönetime bağlı olup birbirinden bağımsız hareket etmektedirler. İMEK lideri Droukdel, 4 ketibe emirini tek çatı altında toplamak için onların 2007'de Mohammed Nokia (Abdelhaq Abou El-Khabala)'a bağlamıştır. Ancak bölgede uzun dönem kalamayan Nokia, döndüğü Kabili'de 2013'te Cezayir güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür.²³⁰ 4 ketibe ağırlıklı olarak Cezayirli Araplardan oluşurken el-Ensar Ketibesi Mali Tuareglerinden oluşmaktadır. İMEK, bu ketibenin başında olan Tuareg etnik grubundan Hamada Ag Hama (Abdülkerim el-Targui)'nın, Sahra bölgesinde ve özellikle Kuzey Mali'nin Kidal bölgesinde faaliyet göstermesini kolaylaştırmıştır. Al-Targui, Mali'de birçok Fransız vatandaşının kaçırılmasında kilit rol oynamıştır. Al-Targui'nin ketibesi el-Ensar'ın Kasım 2011'de kaçırılan ve sonra ölü olarak bulunan Fransız vatandaşı Philippe Verdon²³¹ ve daha sonra serbest bırakılan Serge Lazarevic²³² olaylarının sorumlusu olduğu iddia edilmiştir. Yine 2010'da Nijer'in kuzeyinde kaçırılan Fransız vatandaşı Michel Germaneau'nin ölümünün arkasında Al-Targui'nin olduğu düşünülmektedir.²³³ Ayrıca Al-Targui, Kasım 2013'te kaçırdığı iki Fransız gazeteci Ghislaine Dupont ve Claude Verloniki'nin öldürülme talimatını verdiği

²²⁹ "Mali: qui sont les nouveaux chefs des katibas jihadistes?", RFI, Mayıs 2015. <<http://www.rfi.fr/afrique/20140514-mali-etat-jihadistes-apres-mort-emir-al-mourabitoune-aqmi-al-qaida-mujao-belmokhtar>>

²³⁰ Djallil Lounnas, *Al-Qaïda au Maghreb islamique et la crise malienne*, Sécurité globale, 2012, s.45-49.

²³¹ "L'otage français Philippe Verdon est mort "assassiné"", France24, Temmuz 2013. <<https://www.france24.com/fr/20130718-otage-francais-philippe-verdon-mort-assassine-enquete-aqmi-balle-tete>>

²³² "Serge Lazarevic est libre: François Hollande annonce la libération du dernier otage français," Huffingtonpost, Aralık 2014. <https://www.huffingtonpost.fr/2014/12/09/serge-lazarevic-libre-francois-hollande-annonce-liberation-dernier-otage-francais_n_6293422.html?utm_hp_ref=fr-serge-lazarevic>

²³³ Michel Germaneau, "un globe-trotter aguerri au service de l'humanitaire", France24, Temmuz 2010. <<https://www.france24.com/fr/20100725-france-michel-germaneau-otage-sahel-mali-mauritanie-niger-algerie-humanitaire-enmilal>>

iddia edilmiştir.²³⁴ Fransa Devleti'nin, iki gazetecinin ölümüyle ilgili başlatılan soruşturmada incelenmesi gereken bazı belgelerin “devlet güvenliği sırrı” olduğu gerekçesiyle kamuya açıklanmasına izin vermemiş, bundan dolayı da soruşturmanın neticelenmesi engellenmiştir.²³⁵ Al-Targui'nin, 2015'te Fransız askerleri tarafından Kuzey Mali'de öldürüldüğü duyurulmuştur.²³⁶ Al-Targui'nin gerçekleştirdiği operasyonlarla İMEK, Kuzey Mali'yi doğal bir parçası haline getirmiş ve dünya kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır.

İMEK'in Sahra bölgesindeki 4 ketibesi haricinde kendisine bağlı olan yerel silahlı gruplar bulunmaktadır. Bunların başında gelen Ensaruddin ve el-Murabitun örgütü, İMEK'in stratejik yan örgütü olmaktadır.²³⁷ Ensaurddin, İMEK'le yakın ilişkisiyle bilinen Tuareg Iyad Agali tarafından 2012'de kurulmuştur. Ensaruddin Kuzey Mali'de faaliyet gösterirken ona bağlı Macina Ketibesi (Macina Kurtuluş Cephesi) ise Mali'nin orta ve güney bölgelerinde faaliyet göstermektedir. Etnik temelli oluşturulan Ensaruddin, İMEK'e biat etmiş olup örgütün stratejik ortağı konumundadır. İMEK'in desteğiyle kurulan Ensaruddin, Mali'nin kuzey bölgesinde İMEK'in hedeflerine uygun hareket etmekte ve Sahra emirliğiyle işbirliği ve koordinasyon halinde faaliyet göstermektedir.

İMEK'in yaşadığı bazı iç sorunlar, örgütün bölünmesine yol açmıştır. Moktar Belmokhtar, 2000'lerde İMEK'in güney bölgede faaliyet gösteren El-Mulatamun

²³⁴ “Al-Targui, le chef d'Aqmi derrière l'assassinat des reporters de RFI”, France24, Kasım 2013. <<https://www.france24.com/fr/20131107-aqmi-al-targui-al-qaida-assassinat-journalistes-rfi>>

²³⁵ “Ghislaine Dupont et Claude Verlon: le point sur l'enquête”, RFI, Kasım 2017. <<http://www.rfi.fr/afrique/20171102-ghislaine-dupont-claude-verlon-mali-assassinat-kidal-minusma-le-drian-herbaut-arlit>>

²³⁶ “Mali : le chef jihadiste Abdelkrim al-Targui tué par l'armée française”, Jeune Afrique, Mayıs 2015. <<https://www.jeuneafrique.com/232340/politique/mali-le-chef-jihadiste-abdelkrim-al-targui-tu-par-l-arm-e-fran-aise/>>

²³⁷ Abdelhak Bassou, **Sahélisation de la violence extrémiste : Est-ce la naissance d'une troisième génération de terrorisme ?**, OCP Policy Center, 2018, PB-18/08, s. 7-8

Ketibesi'nin emiriydi. Sahra bölgesinde güçlenmesiyle birlikte Belmoktar, Sahra emiri lakabıyla ün yapmıştı.²³⁸ GIA döneminde Cezayir'in güney bölgesindeki Sahra bölgesinden sorumluydu. Droukdel 2004'te örgütün başına geçtikten sonra Belmoktar ile kendisi arasında hilafet konusunda anlaşmazlık çıkmaya başlamıştı. Zira Belmoktar, Nabil Sahrawi'den sonra örgütün başına geçmek istiyordu.²³⁹ Droukdel, Belmoktar'ın etkisini kırmak için "Sahra Emiri" ünvanını kaldırmak maksadıyla örgütün ikinci adamı Yahia Djouadi'yı kurulan yeni "Sahra Koordinatörlüğü"ne atamıştır. Djouadi yerine Nabil Makhloufi, onun ölümünden sonra da yerine 2012'de Djamel Okacha (Yahia Abou el-Hammam) getirilmiştir.²⁴⁰ Ayrıca Droukdel, Belmoktar'ı zayıflatmak amacıyla Tarık bin Ziyad Ketibesi'nin emiri Ebu Zeid'i güçlendirmeye çalışmıştır. Bu durum, İMEK lideri Droukdel'in Sahra bölgesinde Ebu Zeid ile Belmoktar arasında rekabet ve anlaşmazlığa yol açmasında rol oynamıştır.²⁴¹ Bu durum karşısında Belmoktar, 2012'de kendine bağlı bir grupla İMEK'ten ayrılarak Kan ile İmza Atanlar Örgütü'nü (The Signers in Blood- el-muakki'un biddam) kurmuştur. Şubat 2013'te Fransız ordusunun düzenlediği bir operasyonda Belmoktar'ın rakibi Abdulhamid Ebu Zeyd öldürülmüştür.²⁴² Kan ile İmza Atanlar Örgütü lideri Belmoktar ve MUJAO lideri Ahmed al-Tilemsi Ağustos 2013'te bir araya gelerek El-Murabitun örgütünü

²³⁸ Profile: Mokhtar Belmokhtar, BBC, Haziran 2015. <<https://www.bbc.com/news/world-africa-21061480>>

²³⁹ Abid Bencherif, **Al-Qaïda au Maghreb islamique : une hiérarchie en redéfinition sous fond de crise**, Chaire Raoul-Dandurand, 2012.

²⁴⁰ "Visuel interactif : le nouvel organigramme d'Aqmi", Jeune Afrique, Ekim 2013. <<https://www.jeuneafrique.com/167651/politique/visuel-interactif-le-nouvel-organigramme-d-aqmi/>>

²⁴¹ Adib Bencherif, **From Resilience to Fragmentation: Al Qaeda in the Islamic Maghreb and Jihadist Group Modularity**, Routledge, 2017.

²⁴² "Sahel : à la découverte du système Mokhtar Belmokhtar", Jeune Afrique, Şubat 2017. <<https://www.jeuneafrique.com/405743/politique/sahel-a-decouverte-systeme-mokhtar-belmokhtar/>>

kurdular.²⁴³ Ahmed Al-Tilemsi'nin Aralık 2014'te öldürüldükten sonra Belmoktar El-Murabitun'un tek lideri haline gelmiştir.²⁴⁴ Belmoktar, Aralık 2015'te Droukdel ile yeniden anlaşarak İMEK'e biat etmiştir.²⁴⁵ El-Murabitun'un İMEK'e biat etmesiyle birlikte Kuzey Mali'de ayrılıkçı gruplar dışındaki tüm silahlı gruplar resmen İMEK'e bağlı olmuştur. Nitekim İMEK'e bağlı olan Ensaruddin, Macina Kurtuluş Cephesi (Macina Ketibesi), Serma Ketibesi, İMEK Sahra kolu ve El-Murabitun Mart 2017'de Cemaat-i Nusretu'l İslam ve'l Müslimin – İslam ve Müslümanları Destekleyenler Grubu (JNIM) adı altında bir koalisyon kurmuştur.²⁴⁶ Strategic and International Studies (CSIS)'in 2018 raporuna göre, JNIM'in 1000 ila 2000 savaşçısı bulunmaktadır.²⁴⁷

2.3. Örgütün Finansal Kaynakları

Sahel bölgesindeki silahlı gruplar, faaliyetlerini finanse edebilmek için başvurdukları çeşitli yollardan milyonlarca dolar elde etmişlerdir. Bu silahlı gruplar, insan kaçakçılığından aldıkları fidye, kokain ve eroin gibi uyuşturucu ticareti, Nijer ve Libya üzerinden yapılan insan kaçakçılığı ve bazı radikal grupların dışarıdan gelen fonlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Cezayir'de sıkıştırılan İMEK'in nefes alabilmek için yöneldiği Sahra bölgesi, örgütün varlığını sürdürebilmesi için önemli bir finans kaynağı olmaktadır. İMEK'in en önemli finans kaynaklarından biri, kaçırdığı Avrupa vatandaşlarından aldığı fidyedir.

²⁴³ Djallil Lounnas, **The Transmutation Of Jihadi Organizations In The Sahel And The Regional Security Architecture**, MENARA, 2016.

²⁴⁴ "French Forces Kill a Leader of Jihadists in Mali Raid", The New York Times, Aralık 2014. <<https://www.nytimes.com/2014/12/12/world/africa/french-forces-kill-jihadi-ahmed-tilemsi-mali.html>>

²⁴⁵ Marc Memier, **AQMI et Al-Mourabitoun: Le jihad sahelien reunifié?**, Études de l'Ifri, Ifri, 2017, s. 40.

²⁴⁶ Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin, Constellis, 2018.

²⁴⁷ Ibid,

Örgütün insan kaçırmayla finansal kaynağının ötesinde dünya kamuoyunun dikkatini çekmesi ve devletler üzerinde baskı oluşturmaya da çalışmaktadır. Örneğin İMEK emirlerinden Mokhtar Belmokhtar’a bağlı bir grubun Ocak 2013’te Cezayir’in In Amenas şehrindeki bir şirkette çalışan çok sayıda yabancı uyruklu rehine aldığı saldırıda 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıyla İMEK, tüm dünya kamuoyunun dikkatini üzerine çekmiştir.²⁴⁸ Cezayirli yetkililer, 2007 ile 2010 arasında İMEK’in sadece fidye ve uyuşturucu ticaretinden 130 milyon dolar elde ettiğini açıklamıştır. Ayrıca BM, İMEK’in Kuzey Mali’yi işgal ettiği sürede yaklaşık 24 milyon dolar yıllık bütçeye sahip olmuş olabileceğini bildirmiştir.²⁴⁹ New York Times’in ABD’nin resmi finans kaynaklarına dayandığı habere göre, Avrupa devletleri, sadece 2008-2014 arasında İMEK’e 91,5 milyon dolar fidye ödemiştir. New York Times, İMEK’in 2013’te rehin aldığı dört Fransız vatandaşını serbest bırakmak için Fransa’dan 30 milyon Avro aldığını aktarmıştır. Fransa, sadece 2011’de 12,5 milyon Avro fidye ödemiştir. Fransa’nın ödediği bu paraların önemli bir kısmı Fransız şirketi AREVA üzerinden gerçekleştirilmiştir.²⁵⁰ Buna göre 2011 ve 2013’te Fransa’nın Sahel’deki silahlı gruplara ödediği para yaklaşık 43 milyon Avro’dur. Birçok Avrupa devletinin silahlı gruplara fidye ödemediklerine ilişkin açıklamaları, Batı medyası tarafından yalanlanmıştır. Örneğin Fransız medyası, resmi makamların Ağustos 2010’da iki İspanya vatandaşının serbest bırakılması için fidye ödenmediği yönündeki açıklamasını

²⁴⁸ “Prise d’otages d’In Amenas : récit d’une opération kamikaze”, Jeune Afrique, Şubat 2013. <<https://www.jeuneafrique.com/138486/politique/prise-d-otages-d-in-amenas-r-cit-d-une-op-ration-kamikaze/>>

²⁴⁹ Yaya J. Fanusie and Alex Entz, **Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Financial Assessment**, FDD Center on Sanctions and Illicit Finance (CSIF), Aralık 2017.

²⁵⁰ Paying Ransoms, “Europe Bankrolls Qaeda Terror”, New York Times, Temmuz 2014. <<https://www.nytimes.com/2014/07/30/world/africa/ransoming-citizens-europe-becomes-al-qaeda-s-patron.html>>

yalanlayarak, dayandırdığı kaynaklara göre rehinenin fidye karşılığında serbest bırakıldığını açıklamıştır.²⁵¹

İMEK'in bölgedeki kaçakçılık faaliyetlerinin, finans kaynağının önemli bir bölümünü oluşturduğu düşünülmektedir. Örgütün Boko Haram gibi Batı Afrika'daki örgütlerle kurduğu ilişkiler, kaçakçılık faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır.²⁵² Uyuşturucu ticareti de bölgedeki devlet dışı silahlı örgütlerin finansman kaynağı olmaktadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)'nin yayınladığı bilgilere göre Batı Afrika ve Orta Afrika'da 900 milyon dolarlık kokain ticareti yapılmaktadır. UNODC, Sahel bölgesinde yılda yaklaşık 14 milyar dolar değerinde olan 250 ton kokain kaçakçılığı yapmaktadır. Söz konusu kokain ve eroin kaçakçılığının hattı, Latin Amerika'dan Avrupa'ya Batı Afrika üzerinden giden yoldur. Ticaretin pazarının Avrupa olması nedeniyle Sahel bölgesindeki silahlı örgütlerin Avrupa'daki uyuşturucu ağıyla ilişkileri olduğu söylenebilir. 2009'da Kuzey Mali'deki Gao bölgesinde uyuşturucu taşıyan Boeing 727 uçağı düşürülmüştür. CIA'in yaptığı soruşturma sonucunda uçağın Venezuela'dan kalktığı ve Gine Bisau'ya rota yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Olivier Guitta, Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri'nin (FARC), Kuzey Mali'deki bazı ayrılıkçı gruplar ile “radikal” gruplar arasında ittifak kurulmasında rol oynadığını iddia etmiştir.²⁵³ Batı Afrika ülkelerinde Avrupa'ya götürülmek üzere yakalanan uyuşturucunun miktarı yüksektir. Mali'de sadece 2007 yılında Mali'nin Gine ve Cezayir sınırlarında 850 kg kokain ele geçirilmiştir.²⁵⁴

²⁵¹ “Le financement d'AQMI”, RFI, Ağustos 2010. <<http://www.rfi.fr/emission/20100824-le-financement-aqmi>>

²⁵² “Rapor: Financement Du Terrorisme en Afrique De L'Ouest”, GAFI, Ekim 2013.

²⁵³ **Les sources du financement des bandes armées au Sahel**, Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, (CMAIS), 2013.

²⁵⁴ **Les sources du financement des bandes armées au Sahel**, Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, (CMAIS), 2013.

Terörizm Analiz Merkezi (CAT)'nin yayınladığı bir raporda, İMEK'in sigara kaçakçılığından da gelir elde ettiği kaydedilmektedir. 1990'lı yıllardan beri İMEK'in Sahra emiri Moktar Belmoktar'ın sigara kaçakçılığı konusunda usta olmasından dolayı kendisine “Mister Marlboro” lakabının verilmesi, örgütün kaçakçılık faaliyetlerine karıştığını göstermektedir.²⁵⁵ Bunun dışında İMEK'in, Libya iç karışıklığı nedeniyle Sahel bölgesindeki silah kaçakçılığından da gelir sağladığı öne sürülmektedir. Cezayirli yetkililer, İMEK ile silah kaçakçılığı yapan çeteler arasında alışverişin olduğunu iddia etmiştir.²⁵⁶ Libya üzerinden Batı Afrika'dan Avrupa'ya gitmek isteyen göçmenlerin önemli bir kısmı insan ticareti ağlarına düşmektedir. İMEK'in, bu insan ticaretinden de yararlandığı iddia edilmektedir.²⁵⁷ Örgütün insan ticaretinden haraç/para ve savaşçı kazandığı tahmin edilmektedir.

Batılı kaynaklara göre, El-Kaide, sivil yardım kuruluşları vasıtasıyla dünyanın çeşitli bölgelerindeki El-Kaide bağlantılı örgütlere para aktarmaktadır. CIA raporlarında, Suudi Arabistan merkezli birçok yardım kuruluşunun ve bazı Suudi iş adamlarının El-Kaide'yle bağlantılı oldukları ve örgüte fon aktardıkları bilgisi yer almıştır.²⁵⁸ Ayrıca raporlarda, El-Kaide'nin Afrika'daki İMEK gibi kendine bağlı olan örgütlere finansal ve lojistik destek verdiği yayınlanmıştır.²⁵⁹ 2012 yılında İMEK'in Boko Haram örgütüne 250 bin dolar para transfer ettiği ortaya çıkmıştır.²⁶⁰ Ayrıca Körfez ülkelerinin bazı yardım kuruluşlarının, İMEK'in de içinde olduğu cihatçı

²⁵⁵ **La contrebande de cigarettes, une méthode de financement prisee des terroristes**, France24, Ağustos 2013. <<https://www.france24.com/fr/20150325-terrorisme-contrebande-cigarettes-financement-terroristes-taliban-al-qaida-ei>>

²⁵⁶ Mehdi Medkdour, **Al Qaïda au Maghreb islamique**, GRIP, 2011.

²⁵⁷ Ibid,

²⁵⁸ Victor Comras, **Al Qaeda Finances and Funding to Affiliated Groups**, Strategic Insights, Volume IV, Issue 1, 2015.

²⁵⁹ Ibid,

²⁶⁰ “Finances of jihad: How extremist groups raise Money”, BBC, Aralık 2014. <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30393832>>

örgütlere fon sağladığı iddia edilmektedir. Fransız gazetesi Le Canadar Enchaine, Mart 2012’te Fransız istihbaratına dayandırdığı bilgilere göre, Katar’ın Kuzey Mali’deki silahlı gruplara fon aktardığını iddia etmiştir.²⁶¹ Yukarıda değinildiği gibi İMEK’in en önemli finansal kaynağının Batı ülkelerinden aldığı fidye paraları olduğu dikkate alındığında ve bu aktivitenin çoğunun Sahel bölgesinde gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, örgütün varlığını sürdürmesi bakımından Sahel bölgesinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

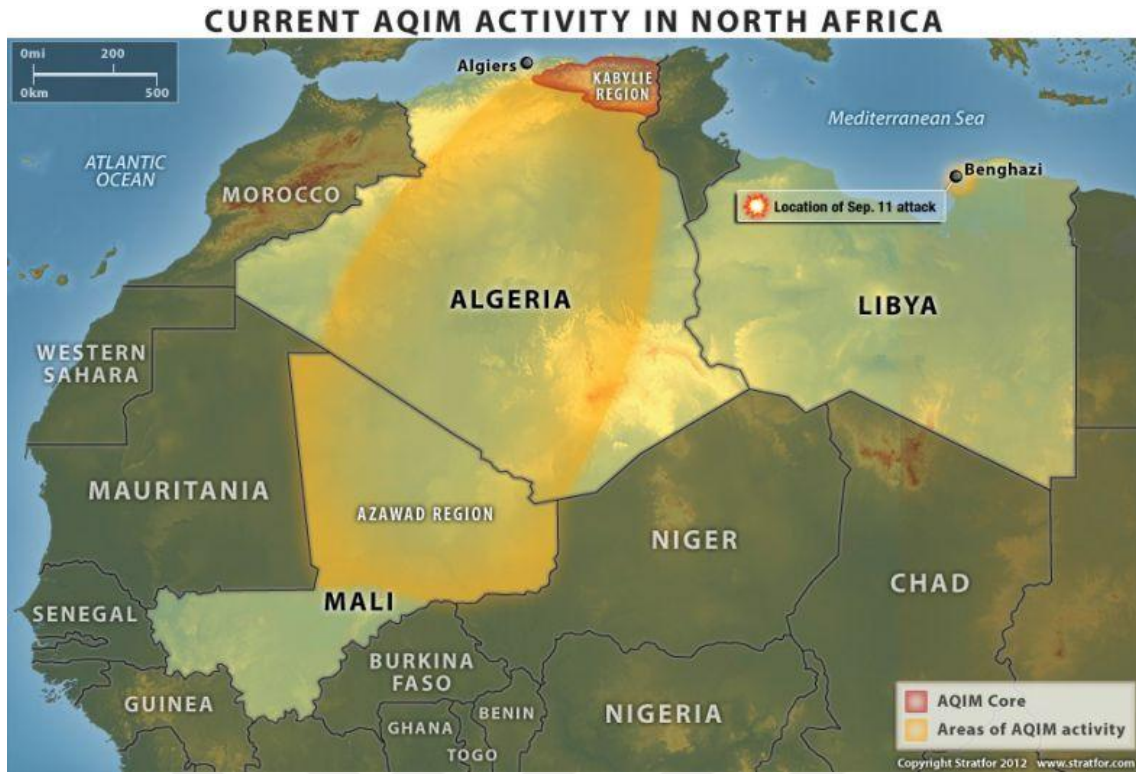
3. İMEK’in Var Olma Mücadelesi ve Güvenli Alan Arayışı

3.1. İMEK’in Kuzey Mali’ye Yerleşme Stratejisi

Sahel-Sahra bölgesi, Sahra çölü ve Sahel²⁶² bölgesinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölgenin önemli özelliklerinden biri, Kuzey Afrika’yı Sahraaltı Afrika’dan ayıran bir nevi ara bölge olmasıdır. Bir başka ifadeyle, Sahra bölgesi, coğrafi olarak Mağrip bölgesi ile Siyah Afrika arasındaki doğal sınırdır.

²⁶¹ “Nord-Mali : le Qatar accusé de financer les groupes islamistes de l’Azawad”, Jeune Afrique, Haziran 2012. <<https://www.jeuneafrique.com/175735/politique/nord-mali-le-qatar-accus-de-financer-les-groupes-islamistes-de-l-azawad/>>

²⁶² Sahel, Arapça’da kıyı anlamına gelmektedir. Sahel, Kuzey Afrika ile Sahra altı Afrika arasında bulunan yarı kurak bir bölgedir. Orta çağ döneminden beri Arap tüccarların Afrika’yla ticaret ilişkilerini sürdürdüklerini bir geçiş hattıdır.

263

Sahra kıyısındaki ülkeler ise Sahel (sahil) bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Tarihsel olarak Sahra bölgesi, Batı Afrika ülkelerinin Kuzey Afrika üzerinden Asya kıtası ve Avrupa kıtasıyla olan ticari, bilimsel ve kültürel ilişkilerinin geçiş güzergahı işlevi görmüştür. Ancak sömürgecilikle birlikte Batı ülkeleri lehine bu ticari ilişkilerin rotası değiştirilmiş ve Afrika ile Asya kıtası arasındaki eski bağ koparılmıştır.²⁶⁴

Sahel bölgesinde yaşayan halk genellikle göçebe ve yerleşik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bölgenin kuzey kısmında ağırlıklı olarak hayvancılıkla geçinen göçebe toplumlar yaşarken daha güney kısmında tarımla geçinen yerleşik toplumlar bulunmaktadır. Sahel bölgesinin kuzey kısımlarının Sahra'ya daha yakın olması, buranın iklim olarak dezavantajlı bir bölge olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bölge ülkelerinin güçlü devlet kurumlarına sahip olmaması, bölgedeki sosyal düzende, çoğu zaman etnik, klan veya aşiret reislerinin hâkimiyetinin belirgin olmasına neden

²⁶³ <<https://worldview.stratfor.com/article/al-qaedas-possible-ties-benghazi-attack>>

²⁶⁴ "Histoire Generale De L'Afrique: III L'Afrique du VIIe au XIe siècle", UNESCO, Paris, 1990, s. 100-145.

olmaktadır. Ayrıca, bölgedeki milletlerin çoğunun sınır ülkelerine dağılmış olması, devletlerin sınırlarını etkin bir şekilde kontrol etmelerini zorlaştırmaktadır. Özellikle bölgenin yüzölçümü olarak büyük olması ve diğer bölgelere göre daha az nüfus barındırıyor olması, devlet açısından ayrı bir dezavantaj teşkil etmektedir. Bu durum devletlerin yatırım yapmasını zorlaştırmakta ve halkın devlet hizmetinden gerekli ölçüde yararlanamamasına sebep olmaktadır.²⁶⁵

Yukarıda bahsedilen hususlar, Sahel bölgesinin kaçakçılığın geçiş güzergâhı olmasına yol açmıştır. Uyuşturucu kaçakçılığı, sigara kaçakçılığı ve insan kaçakçılığı gibi birçok suç faaliyeti, Batı Afrika ve Orta Afrika ülkelerinden Avrupa'ya, Sahra bölgesi ve Kuzey Afrika ülkeleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.²⁶⁶ Sahel bölgesinin büyük bir bölümünün çöl olması ve zayıf devletlerin sınırları içerisinde olması nedeniyle kaçakçılık ve suç örgütlerinin faaliyet alanı haline gelmesi, bölgenin hükmedilmeyen bir mekan olup olmadığı tartışmasına yol açmıştır.²⁶⁷ Örneğin Mali ordusu mensubu Yarbay Oumar Diarra'nın United States Army War College'nda yaptığı çalışmada Sahra çölü hükmedilmeyen mekan olarak tanımlanmıştır.²⁶⁸ Robert B. Lloyd'in çalışmasında da Sahel bölgesi, Afrika'nın hükmedilmeyen mekanlarından biri olarak yorumlanmıştır.²⁶⁹ Bu durum, birçok silahlı grup ve organize suç örgütünün Sahel-Sahra'da aktif olmasına yol açmıştır.

²⁶⁵ Cédric JOURDE, **Décodeur les multiples strates de l'insécurité au Sahel: le cas mauritanien**, Bulletin de la sécurité Africaine, n°15, Eylül 2011, s. 2-5.

²⁶⁶ Kate WILLSON, **Terrorism and Tobacco- How Cigarette Smuggling Finances Jihad and Insurgency Worldwide**, Center for Public Integrity, Haziran 2009.

²⁶⁷ Africano Abasa, **Ungoverned Spaces And The Survival Of Terrorist Groups In Africa: A Case Study Of The Lord's Resistance Army**, Naval Postgraduate School, Thesis, California 2015.

²⁶⁸ Oumar Diarra, **Insecurity and Instability in the Sahel Region: The Case of Mali**, United States Army War College, 2012, s. 18.

²⁶⁹ Robert B. Lloyd, **Ungoverned Spaces and Regional Insecurity: The Case of Mali**, SAIS Review of International Affairs, Volume 36, Number 1, Winter-Spring 2016, s. 133-141.

Sahel-Sahra bölgesinin coğrafi ve sosyo politik durumu açısından silahlı gruplara avantaj sağlaması, İMEK'in bölgeye yönelmesine neden olmuştur. Özellikle İMEK emiri Moktar Belmoktar'ın 90'lardan beri bu bölgede yürüttüğü kaçakçılık faaliyetleri ve bölge halkıyla kurduğu bağlar örgütün Sahel bölgesine yerleşmesini kolaylaştıran unsurlardan biridir. Ancak örgütün sahel-Sahra bölgesine kaymasının ana sebepleri, Mağrip bölgesine yayılma politikasının başarısız olması ve Cezayir'de yediği darbeden dolayı ülkenin güneyine çekilmek zorunda kalmasıdır. Bu açıdan İMEK'in Sahel bölgesine kayması, stratejik ve pragmatik bir seçimin sonucu gibi görülmektedir.

Mali ile Cezayir arasındaki sınırların yaklaşık 1329 km olması ve bölgenin çöl olması nedeniyle çoğu zaman devletlerin kontrolü zayıf kalmaktadır. Özellikle Mali Devleti'nin zayıf olması, Kuzey Mali'de devletin varlığını kısıtlı kılmaktadır. Ayrıca ülkenin merkezi ile kuzeyi arasında uzun mesafenin olması ve altyapının son derece kötü olması nedeniyle ulaşımın kısıtlı olması, bölgenin merkezi hükümetin denetiminden uzak olmasına neden olmaktadır. Yine devletin bölgedeki yatırımlarının diğer bölgelere göre az olması, halkın devlete karşı olan bağlılığını da zayıflatmaktadır. Kuzey Mali'deki Tuareg etnik grubunun tarihsel olarak devlete sürekli isyan etmiş olması, devlet kademesinde yer almasını engellemiştir. Dolayısıyla Tuaregler, devlette kendilerinin daha fazla temsil edilmesi ve çeşitli sosyo ekonomik taleplerinin dikkate alınması gerektiğini dile getirmektedir. Bölge zor ekonomik şartlar altında olduğu için yasa dışı ticaret daha kolay yaygınlaşmıştır.

Bölgeye yerleşmeye çalışan İMEK, Belmoktar'ın bölge halkının ileri gelenleriyle kurduğu güçlü bağlardan yararlanmıştır.²⁷⁰ Zaten 1990'larda Cezayir iç savaşının devam ettiği dönemlerde finans kaynağına ihtiyaç duyan GIA ve sonra GSPC, Belmoktar vasıtasıyla bazı Tuareg isyancı liderlerle işbirliği yapmıştır. Nitekim

²⁷⁰ J. Peter PHAM, **The Dangerous "Pragmatism" of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb**, The Journal of the Middle East and Africa, vol.2, n°1, Mayıs 2011, s. 15-29.

Kuzey Mali ile Cezayir sınırındaki geçişin bölgeye hakim olan Tuareglerin yardımı olmadan kullanılması pek mümkün olamaz. Kendi geleneklerine çok bağlı olan Tuareglerin dini anlayış olarak Sufiliği benimsedikleri dikkate alınırsa GSPC ile çıkar ilişkisi kurduklarını söylemek mümkündür.²⁷¹

İMEK, kaçakçılığın yanında insan kaçırma faaliyetlerinde de bazı Tuareglerle işbirliği yapmaktadır. Örgütün bölgede ilk insan kaçırma faaliyeti 2003 yılında başlamıştır. İMEK, sahrayı bilen bazı Tuareglerin yardımıyla insan kaçırma faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Örgütün dönemin sahra emiri Abderrazek El Para, 2003'te Cezayir'in güney doğusunda kaçırdığı 32 Avrupa vatandaşı (16 Alman, 10 Avusturya, 4 İsviçre, 1 Hollanda ve 1 İsveç) ile İMEK (o dönemdeki adıyla GSPC) Sahel-Sahra bölgesinde faaliyet göstermeye başlamıştır. El Para, güvenlik güçlerinin takibinden kaçmak için yerel işbirlikçilerinin yardımıyla Sahel-Sahra (Nijer, Mali, Moritanya ve Cezayir) bölgesinde 5000 km dolaşmıştır.²⁷² El Para, kaçırdığı 32 kişiden 15'ini Kuzey Mali'de Belmoktar'a bırakmıştır. Ancak Cezayir güvenlik güçleri, düzenlediği operasyonla Cezayir'de El Para'nın elinde kalan diğer 17 rehini kurtarmıştır. İMEK'le irtibatları olan bazı Tuareg liderleri, Kuzey Mali'de Belmoktar'ın elinde olan 15 kişinin serbest bırakılması için arabuluculuk rolü oynamıştır. Arabuluculuk neticesinde 5 milyon Avro fidye karşılığında 15 kişi serbest bırakılmıştır.²⁷³

İMEK'in Cezayir'de başarısız olurken ilk defa faaliyet gösterdiği Kuzey Mali'de başarılı olması, örgütün dikkatinin o bölgeye yönelmeye başlamasında etkili olmuştur. 2009'dan itibaren İMEK, Kuzey Mali'nin yanında Moritanya, Nijer ve Burkina Faso'da da finansman kaynağı olan insan kaçırma faaliyetlerini hızla artırmıştır. Nitekim Ekim

²⁷¹ Adib Benchérif, *Al-Qaïda au Maghreb islamique : Une organisation changeante entre survivance et pragmatisme*, Université Laval, 2012. s. 41.

²⁷² Melchior Mbonimpa, *L'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent*, s. 133-134.

²⁷³ Ibid, s. 133-134.

2009 tarihinde İMEK, Moritanya’da 2 Kanada diplomatı ve 3 İspanya vatandaşı kaçırmıştır. Dönemin Burkina Faso Cumhurbaşkanı Blaise Compaore’nin görevlendirdiği özel danışmanı Moritanya asıllı Moustapha Ould Limam Chafi’nin yürüttüğü arabuluculuk ile rehinler serbest bırakılmıştır. Ayrıca Ould Limam Chafi’nin arabuluculuğuyla İMEK’in 2009’da Nijer’de kaçırdığı BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’nun özel temsilcisi Kanada vatandaşı Robert Fowler da serbest bırakılmıştır. Moritanya Devleti, Ould Limam Charifi’yi terörizmi finanse etmek, terörist gruplarla istihbarat paylaşmak ve Sahel’de faaliyet gösteren terörist gruplara lojistik ve mali destek vermekle suçlamıştır. Ould Limam Charif’i İMEK’in aktif üyesi olmakla suçlayan Moritanya hükümeti, 2011’de hakkında uluslararası yakalama kararı çıkarmıştır.²⁷⁴ Ould Limam Charif’in Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Ould Abdül Aziz’in muhalifi olması nedeniyle uluslararası medya, kararın siyasi olduğunu yorumlamıştır.²⁷⁵

2003’ten beri Kuzey Mali’de aktif olmaya çalışan İMEK, 2009’lara gelindiğinde Kuzey Mali’yi güvenli sığınak yeri haline getirmeyi başarmıştır. Kuzey Mali’den diğer komşu ülkelere saldırı düzenlemeye başlamıştır. Örneğin Ocak 2011’de İMEK, Nijer’in başkenti Niamey’de kaçırdığı iki Fransız vatandaşı Kuzey Mali’ye götürmeye çalışmıştır. Ancak Fransa’nın Nijer ordusunun desteğiyle düzenlediği kurtarma operasyonu sırasında Nijer sınırında iki rehine hayatını kaybetmiştir.²⁷⁶

Coğrafi olarak da Kuzey Mali’nin Moritanya, Cezayir, Nijer ve Burkina Faso’yla sınır olması, örgütün Kuzey Mali’den bu ülkelere saldırmasına imkan

²⁷⁴ “Les autorités mauritaniennes lancent un mandat d'arrêt contre un opposant accusé de terrorisme”, RFI, Aralık 2012. <<http://www.rfi.fr/afrique/20111229-autorites-mauritaniennes-mandat-arret-opposant-terrorisme-aqmi-nouakchott-chafi>>

²⁷⁵ “Burkina : Moustapha Chafi, un nomade à découvert”, Jeune Afrique, Kasım 2014. <<https://www.jeuneafrique.com/38891/politique/burkina-moustapha-chafi-un-nomade-d-couvert/>>

²⁷⁶ “Aqmi revendique le rapt des deux Français tués”, RFI, Ocak 2011. <<http://www.rfi.fr/afrique/20110113-aqmi-revendique-le-rapt-deux-francais>>

vermektedir. Ayrıca Kuzey Mali’de kolay erişilebilir değerli madenlerin olması, küçük miktarda da olsa örgütün alternatif finansman sağlamasına veya en azından kontrolünde olan bölge halkının elde edebileceği gelirle kendisine karşı olmasının önünü geçmesine yardımcı olabilmektedir. 2012-2013 arasında cihatçı grupların kontrolünde kalan Kuzey Mali’deki Kidal bölgesinde halk, geleneksel yöntemlerle çıkardığı altın ile şehrin ekonomisini canlandırmaktadır. 2013 yılından itibaren Tuareg isyancı grupları ve Fransız askerlerin kontrolünde olan Kidal’da altın ticareti devam etmekte ve Dubai pazarına kadar satılmaktadır.²⁷⁷ Dolayısıyla bölgede bulunan İMEK’in bu ticarete de aktif olması muhtemeldir.

İMEK’in, bölgede rahat hareket edebilmek için uyguladığı en önemli stratejilerden biri yerel halkla iyi ilişkiler kurmaktır. Örgüt, Kuzey Mali’de önde gelen Tuareg ve Arap aşiretlerle evlilik yoluyla güçlü bir bağ kurmuştur. İMEK’in Sahra emiri Belmokhtar, Kuzey Mali’deki Tuareg ve Arap aşiretlerinden kadınlarla evlenmiştir.²⁷⁸ Ayrıca Nijer Tuareglerinden kadınlarla da evlendiği iddia edilmiştir. Tuareglerle kurduğu bağ ile destek alan Belmokhtar, bir nevi istihbarat ve destek ağı kurmuştur.²⁷⁹ Özellikle kaçırdığı Avrupalıların serbest bırakılması için bazı Tuareg liderlerin arabuluculuklarının başarıyla sonuçlanması, örgütün yerel halk liderlerinden destek almasını kolaylaştırmıştır. Rehinelerin milyonlarca dolar fidye karşılığında serbest bırakılması, arabuluculuk yapan Kuzey Mali’deki Tuaregleri ve Arapları zenginleştirmiş ve İMEK’le olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Daha önce birçok Sahel

²⁷⁷ “Mali: Kidal dans la fièvre de l’or (1)”, Le Point, Nisan 2019.

<https://www.lepoint.fr/economie/pour-le-point-afrique-mali-kidal-dans-la-fievre-de-l-or-1--13-04-2019-2307428_28.php>

²⁷⁸ Diego Guerrero Oris & Nahuel Arenas-García, **AQIM & Mauritania: Local paradoxes, regional dynamics and global challenges**, IECAH, 2012.

²⁷⁹ Sergei Boeke, **Al Qaeda in the Islamic Maghreb: Terrorism, insurgency, or organized crime?**, Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s . 925.

ülkesi, Batılı ülkelerin silahlı örgüte fidye ödemesinin örgütü güçlendireceği ve insan kaçırma faaliyetlerine teşvik olacağı endişesini gündeme getirmiştir.²⁸⁰

Kuzey Mali'ye yerleşmek için yerel halk ve özellikle Tuareglerle evlilik ve çıkar ilişkisi kuran İMEK, düzenlediği saldırılarda halkı hedefe almamış olmasıyla olumlu bir imaj yaratmıştır. İMEK, GIA döneminden ders alarak Kuzey Mali'de 2015'e kadar halka yönelik saldırılardan kaçınmıştır. Sahra'da yolculuk yapanlar, belirli noktalarda benzin ve lastik gibi sehayatin olmazsa olmaz eşyalarını saklamaktadır. İMEK, bu sehayatçilere engel olmamakta ve eşyalarına dokunmamaktadır. Böylece İMEK, bölgedeki insan ve mal hareketliliğini engellemeyerek insanlarla yardımlaşacak konuma gelmiştir.²⁸¹ Ancak örgütün bütün bölge halkının sempaticanlığını kazandığını söylemek doğru olmayacak. Bu durum sadece örgütten yararlanan veya örgütle bir şekilde bağ kuran insanlar için söz konusudur.

İMEK, Kuzey Mali'ye yerleştikten sonra Batı Afrika'ya yayılmaya başlamıştır. Örgüt, bu stratejinin birinci adımını Kuzey Mali'de Tuaregler ve Araplarla kurduğu derin bağlarla kısmi de olsa gerçekleştirmiş oldu. Nitekim daha önce İMEK'in aldığı rehinelere serbest bırakılması için arabuluculuk yapan Mali Tuareg liderlerinden İyad Agali, Nisan 2012'de İMEK'in ideolojisini benimseyerek Ensaruddin örgütünü kurmuştur.²⁸² İMEK'in Ensaruddin'i desteklemesinin amacı, kendisine bağlı yerel halktan oluşan bir örgütün kabul görmesinin daha kolay olacağı ve bölgede kalıcı olmasını sağlayacağıdır. Ayrıca Ekim 2011'de İMEK'ten ayrılan Moritanya'da Hamada Ould Mohamed Kheirou, Kuzey Mali'deki Tuareg ve Arap olmayan yerel halkın ağırlıklı olduğu MUJAO (Batı Afrika'da Birlik ve Cihad Hareketi) örgütünü

²⁸⁰ Lemine Ould M. Salem, **Le Ben Laden du Sahara : Sur les traces du jihadiste Mokhtar Belmokhtar**, s. 61-62.

²⁸¹ Sergei Boeke, **Al Qaeda in the Islamic Maghreb: Terrorism, insurgency**, s. 925.

²⁸² "Iyad Ag Ghaly - Mali's Islamist leader", BBC, Temmuz 2012. <<https://www.bbc.com/news/world-africa-18814291>>

kurmuştur.²⁸³ İMEK'in, desteklediği MUJAO ve Ensaruddin ile bölgedeki Arap olmayan Tuareg ve diğer yerel halkı da yanına çekerek bölgedeki hakimiyetini sürdürmeyi amaçladığı söylenebilir.

Ocak 2012'de ayrılıkçı Tuareg örgütü MNLA'nın Menaka kentinde başlattığı saldırılar karşısında geri çekilen Mali ordusu, örgütün hızla ilerlemesine engel olamamıştır.²⁸⁴ İMEK ve MUJAO ile MNLA arasında ittifakın kurulmasında, kendisi eski MNLA üyesi ve Ensaruddin lideri olan Iyad Agali'nin önemli rolü olmuştur. Mali Devleti'ne karşı ayrılıkçılar ile İslamcılar arasında kurulan askeri ittifak sayesinde Mart ayında Kuzey Mali ele geçirilmiştir. Mali devleti, İslamcılar ile ayrılıkçılar arasında ayırım yapmazken Tuaregler ile Tuareg olmayanlar arasında ayırım yapıp meseleyi etnik temelli ele almayı tercih etmiştir. Bu çerçevede komşu ülkelerin girişimiyle Mali hükümeti ile Tuaregler arasında diyalog süreci başlatılmıştır. Kasım ayında dönemin Burkina Faso Cumhurbaşkanı Blaise Compaore ile görüşen Ensaruddin ve MNLA temsilcileri, Mali hükümetiyle diyaloga açık olduklarını açıklamışlardır.²⁸⁵ Ancak Ocak 2013'te İMEK, Ensaruddin ve MUJAO ile bir koalisyon kurarak ayrılıkçı MNLA'yı uzaklaştırmıştır. Böylece Tuareg ve İslamcı grup olan Ensaruddin, İMEK safında olduğunu kanıtlamıştır. 2012-2013 arasında yaklaşık 10 ay boyunca Kuzey Mali'de hüküm süren İMEK, bölgedeki halkı “şeriat” ile yönetmeye çalışmıştır.

İMEK, bölgeyi işgal ettiğinde uygulamak istediği stratejilerin hepsini hayata geçirememiştir. Fransız gazetecilerin Şubat 2013'te Timbuktu'da İMEK'in bölge

²⁸³ “Mali : Hamada Ould Mohamed Kheirou”, le cerveau du Mujao, Jeune Afrique, Ekim 2012. <<https://www.jeuneafrique.com/139880/politique/mali-hamada-ould-mohamed-kheirou-le-cerveau-du-mujao/>>

²⁸⁴ “Les grandes dates de l'occupation jihadiste du nord du Mali”, RFI, Ekim 2013. <<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-chronologie-aqmi>>

²⁸⁵ “Nord du Mali : première rencontre entre Ansar Dine et le médiateur Blaise Compaoré”, Haziran 2012. <<http://www.rfi.fr/afrique/20120618-nord-mali-premiere-rencontre-entre-ansar-dine-le-mediateur-compaore>>

stratejisi ve hedeflerini anlatan "Azawad'da İslami cihat projesinin genel kılavuzu" başlıklı 80 sayfalık Arapça belgeler bulmuşlardır. İMEK'in Kuzey Mali işgalinden 4 ay sonra yazılmış belgelerin üzerinde Cezayir'deki merkezi yönetim lideri Abdelmalek Droukdel imzası bulunmaktaydı.²⁸⁶ Belgeleri inceleyen Fransız gazeteleri RFI ve Liberation'a göre, İMEK lideri Droukdel, örgütün Kuzey Mali'deki uygulamalarından rahatsız olmuştur. Droukdel'in önerdiği iki strateji, İMEK'in yerel halkın gönlünü kazanması ve kendini fazla öne çıkarmamasıdır. Birincisi, Droukdel, örgüt üyelerinin halka hoşgörü ile davranması, katı bir şeriat sistemi uygulamaması ve "cihatçı" bir devlet etiketi yerine İslam devletine vurgu yapmasını önermiştir. İkincisi ise Droukdel, İMEK'e bölge yönetimini kendisine bağlı yerel insanlara vermek suretiyle arkadan yönetmesini tavsiye etmiştir. Droukdel, kurulacak İslam devletinin hükümetinin başında Ensaruddin lideri İyad Agali'nin olmasını istemiştir.²⁸⁷

İMEK'e karşı askeri operasyonların başlatılacağını farkında olan Droukdel, bu stratejiyle örgütün bölgedeki varlığını korumayı hedeflemiştir. Ancak İMEK'in Timbuktu ve Gao'daki UNESCO'nun dünya tarih mirası kapsamına aldığı tarihi türbeleri ve camileri yıkmaya çalışması ve şeriat adına insanlara şiddet uygulaması, Droukdel'in stratejisinin bu anlamda uygulanmadığını göstermektedir.²⁸⁸ Örneğin İMEK, Timbuktu'dan 150 km uzaklıktaki Tichift pazarının ortasında Fransız ordusuna çalışmakla suçladıkları bir kişiyi başını keserek ölümle cezalandırmıştır.²⁸⁹ Ayrıca yönetimde İMEK'e bağlı yerel örgütlerin olmasına rağmen sahada Cezayir ve

²⁸⁶ "le projet du chef d'Aqmi pour le Mali", RFI, Ekim 2013. <<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-mali-vade-mecum-droukdel-mali-aqmi-terrorisme-al-qaida-sanguinaire>>

²⁸⁷ Ibid,

²⁸⁸ "Mali: la charia fait fureur à Tombouctou", Le Point, Haziran 2012. <https://www.lepoint.fr/monde/mali-la-charia-fait-fureur-a-tombouctou-21-06-2012-1476076_24.php>

²⁸⁹ "Mali: en plein marché, Aqmi décapite un homme accusé de travailler pour les Français", Jeune Afrique, Mart 2015. <<https://www.jeuneafrique.com/228126/politique/mali-en-plein-march-aqmi-d-capite-un-homme-accus-de-travailler-pour-les-fran-ais/>>

Moritanyalı Araplardan oluşan İMEK kadrolarının etkin olması, örgütün halka nüfuz etmesine engel teşkil eden sebeplerden biri olmuştur. İMEK bölgede hüküm sürdüğü dönemde önemli avantajlar elde etmiştir. Bunlardan biri, savaşçı olarak örgüte katılan gençlerin olmasıdır. Bunların çoğu gelecekte ümidini kesmiş, kurtulamayacaklarını düşünen veya baskı altında kalan gençlerdir. İMEK'e bağlı MUJAO'ya katılan gençler, Timbuktu ve Gao'da eğitilerek polis yapılanmasında ve istihbaratta çalıştırılmaktaydı. Daha sonra örgütün savaşçı birliklerinde görev almışlardır.²⁹⁰ Sadece Kuzey Mali'den değil Nijer gibi komşu ülkelerden de MUJAO'ya katılan gençler olmuştur.²⁹¹

İMEK'in Kuzey Mali'yi işgal ettiği sırada yerelden örgüte kattığı gençlerin yanı sıra, diğer bölge ülkelerinde de örgüt üyeleri yetiştirmeye çalışmıştır. Özellikle o dönemde Nijerya'da yükselmeye başlayan Boko Haram'ın birçok üyesi Kuzey Mali'deki İMEK kamplarında eğitim almışlardır.²⁹²

2012-2013 arası İMEK'in, Sahel bölgesi ve dolayısıyla Batı Afrika'da yerleşmeye fırsat bulduğu dönemdir. Hem Kuzey Mali'deki varlığını güçlendirmiş, hem de bölge ülkelerinde örgüt hücreleri veya örgütün yerel kollarını yetiştirmiştir. Bu stratejiyle tüm bölgede "terör" havası oluşturan İMEK, bölge ülkelerinin dikkatini dağıtmakla kendisine avantaj sağlamayı hedeflemektedir.

Kuzey Mali işgalini uzun süre sürdüremeyeceğinin farkında olan İMEK, işgal dönemi boyunca hazırlığını yapmıştır. Örgütün kontrol alanlarını kaybettikten sonraki en önemli amacı bölgedeki varlığını sürdürmek ve siyasi gündemini gerçekleştirmek için silahlı mücadelesine devam edebilmektir.

²⁹⁰ "les islamistes du Mujao recrutent en masse parmi les jeunes du nord du Mali", RFI, Ağustos 2012. <<http://www.rfi.fr/afrique/20120709-islamistes-mujao-recrutent-masse-parmi-jeunes-nord-mali>>

²⁹¹ "Afrique: le Mujao, la relève d'Aqmi?", Le Point, Mayıs 2013. <https://www.lepoint.fr/editos-du-point/mireille-duteil/afrique-le-mujao-la-releve-d-aqmi-23-05-2013-1671611_239.php>

²⁹² "Boko Haram en renfort des islamistes armés dans le nord du Mali", RFI, Nisan 2012. <<http://www.rfi.fr/afrique/20120410-mali-bamako-gao-tombouctou-boko-haram-ansar-dine>>

Buna yönelik ilk stratejisi, yerel örgütler oluşturmak suretiyle vekiller üzerinden mücadelesini yerelleştirmektir. Bu nedenle gücünü koruyabilmek için 2013'te kendisine karşı düzenlenen uluslararası askeri operasyonlara güçlü bir direniş göstermemiştir. Fazla kayıp vermeden geri çekilen İMEK, işgali sırasında hedef noktalara veya stratejik yerlere yerel elemanlar yerleştirmiş ve silah taşımıştır.²⁹³

3.2. Mali'deki İMEK'e Bağlı Yerel Silahlı Gruplar

İMEK'in oluşturduğu yerel silahlı gruplar, bölgenin etnik yapısına göre şekillendirilmiştir. İMEK'in yayılmacı politikası çerçevesinde bölgede mobil olan göçebe etnik gruplar üzerinden vekil oluşturmaya çalışmıştır. İMEK, bu stratejiyi ilk Tuareglerle denemiştir. İMEK, 1990'ların sonlarında Kuzey Mali, Kuzey Nijer, Kuzey Moritanya ve Güney Cezayir'i kapsayan büyük sahra bölgesinde faaliyet gösterebilmek için Sahra bölgesine hakim olan Tuareglerin yardımından yararlanmıştır. 2003'ten beri çeşitli yöntemlerle Tuareglerle ilişki kuran İMEK, 2012'de Kuzey Mali işgalinde bu stratejisinin işe yaradığını görmüştür. Nitekim 2012'de İMEK, Tuareglerle yaptığı işbirliği sonucunda Kuzey Mali'yi işgal edebilmiştir. Ayrıca uzun yıllardır Tuareglerle kurduğu temaslara birçok Tuaregi kendi safına çekebilmiştir. Bunlardan en çarpıcı örnek, Mali'deki Tuareg isyancı gruptayken ayrılıp İMEK'in desteğiyle İslamcı olan Ensaruddin örgütünü kuran İyad Agali'dir. Tuareglerin desteğiyle bölgeye giren İMEK, bölgede yayılmak için yine Fulani etnik grubundan oluşan yerel bir örgüt kurdurmayı başarmıştır. Göçebe bir millet olan Fulani, tüm Batı Afrika ülkelerinde dağılmış halde bulunmaktadır. İMEK, Kuzey Mali'yi işgal ettiği sıralarda ülkenin orta ve güney bölgesinde Fulani etnik grubuna mensup kişilerden oluşan hücreler oluşturmuştur.

²⁹³ "Enquete sur tes transferts d'armes transfrontaliers dans le Sahel", Conflict Armament Research, Kasım 2016.

Fransız ordusu, Mali ordusu ve BM gücünün İMEK'e karşı yürüttüğü operasyonların Kuzey bölgeye yönelik olması sonucunda örgütün en önemli hücrelerinden biri olan Ensaruddin Macina Ketibesi, 2015'te ülkenin orta ve güney bölgesinde aktif olmaya başlamıştır. Ağırlıklı olarak Tuareglerden oluşan Ensaruddin'e bağlı olan bu örgütün lideri Amadou Koufa'nın Fulani etnik grubuna mensup olması nedeniyle örgüt ağırlıklı olarak Fulanilerden oluşmaktadır. Ensaruddin Macina Ketibesi'nin 2016'ta ilk defa yayınlamaya başladığı propaganda videolarının Fulani dilinde olması, İMEK'in bölgede etnik temelli bir strateji izlediğini bir kez daha göstermiş oldu.²⁹⁴ Ayrıca sömürgecilikten önce bölgede İslam devleti kuran Fulani liderlere atıfta bulunarak Fulanilerin tarihi hafızaları üzerinde propaganda yapılması ve Fulanilerin haklarını korumaktan söz edilmesi örgütün söylemlerinde etnik unsuru öne çıkarmaktadır. 2016'dan itibaren Mali'nin ortasındaki Mopti bölgesinde yükselmeye başlayan Macina Ketibesi, devletin bölgede bıraktığı güvenlik boşluğundan yararlanarak bir terör havası oluşturmuştur. Fulanilerin neredeyse bütün Batı Afrika ülkelerinde var olması, örgütün hareket alanını genişletme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Örgütün aktif olduğundan beri saldırıları, Burkina Faso ve Fildişi Sahilleri'ne kadar geniş bir bölgeye uzanmıştır.²⁹⁵

Macina Ketibesi, Mali'nin Mopti bölgesinde artan terör saldırıları karşısında devletin zayıf kalması nedeniyle, bölgedeki Fulani olmayan etnik gruplar ve silahlı milis güçler kurmaya başlamıştır. Devletin bölgedeki “terör örgütleri”ne karşı mücadelesine destek vermek amacıyla bölgedeki Dozo (avcılar) tarafından kurulan Tanrıya Güvenen Avcılar (Dan Na Ambassagou) milisi, Mali ordusunun desteğiyle

²⁹⁴ “Le Front de libération du Macina menace la France et ses alliés dans une video”, RFI, Mayıs 2016. <<http://www.rfi.fr/afrique/20160518-mali-terrorisme-ansar-dine-aqmi-front-liberation-macina-video>>

²⁹⁵ “Le Burkina Faso désormais sur la carte du djihadisme”, Le Monde, Ekim 2018. <https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/10/18/le-burkina-faso-desormais-sur-la-carte-du-djihadisme_5371448_3212.html>

güçlendirilmiştir. Ancak bu milislerin “terör” saldırıları gerçekleştiğinde Fulani sivilleri hedef alması, bölgede etnik çatışmaya yol açmıştır. Macina Ketibesi’nin Fulanilerden oluşması, diğer etnik gruplarda Fulani eşittir terörist algısı oluşturmuştur.²⁹⁶ Ayrıca Mali ordusunun da Fulanilere karşı ayırım yapmadan şiddet kullanması, Fulanilerde maduriyet hissi oluşturmuş ve Fulani gençlerin Macina Ketibesi’nin propagandasına maruz kalmalarına yol açmıştır.

Etnik temelli yerel örgütleri oluşturma stratejisiyle bölgede kaos ortamı yaratan İMEK, devletin ve uluslararası kamuoyunun dikkatini ve enerjisini başka yöne çevirmeyi başarmıştır. Örneğin, Mart 2019’da Mali’nin Mopti bölgesindeki Ogossagou Köyü’ne saldırı düzenleyen Tanrıya Güvenen Avcılar milis gücü, çocuk, kadın ve yaşlıların olduğu 160 Fulani sivil öldürmesiyle dünya kamuoyunun dikkatini, ülkedeki etnik çatışmalara yöneltmiştir.²⁹⁷ Milis gücünün ağırlıklı olarak Dogon etnik grubundan oluşması nedeniyle, bu saldırıya karşılık olarak bir Dogon köyü olan Ouadou’ya düzenlenen saldırıda 6 sivil yaşamını yitirmiştir.²⁹⁸ Fulanilerin hayvancılıkla uğraşan göçebeler olması ve Dogonların ise tarımla uğraşan yerleşik toplum olması nedeniyle zaten var olan otlak bölge sorunu, iki grup arasındaki gerginliğin körüklenmesine sebep olmuştur.²⁹⁹ Bu etnik gerginliğin giderek artması, 2012’den beri silahlı gruplarla

²⁹⁶ “Entre faux djihadistes et faux chasseurs traditionnels”, les civils piégés dans le centre du Mali, The Conversation, Ekim 2018. <<https://theconversation.com/entre-faux-djihadistes-et-faux-chasseurs-traditionnels-les-civils-pieges-dans-le-centre-du-mali-105181?fbclid=IwAR3nWXbVCyNWetxqr3Gj9YPlp7pI4yTm0DLuOYWkQGqMTQctLy5WQQrB5U>>

²⁹⁷ “Mali’de ‘Tanrıya güvenen avcılar’dan Fulani katliamı”, Anadolu Ajansı, Mart 2019. <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/malide-tanriya-guvenen-avcilardan-fulani-katliami/1431197>>

²⁹⁸ “Plusieurs villageois dogons tués après le massacre de Peuls au Mali”, France24, Mart 2019. <https://www.france24.com/fr/20190327-mali-villageois-dogons-tues-massacre-peuls-minusma?ref=fb_i&fbclid=IwAR143ORwEKqGe0XNEktSfzVYmN3OJ9jLIGOGXOvCLSjSjGxB2jVzeClMB4s>

sürdürdüğü mücadeleyle zayıflayan Mali Devleti'ni yeni bir krizle karşı karşıya bırakmıştır.

Mali'de başlayan etnik temelli çatışmalar, İMEK ve kendine bağlı yerel örgütlerin faaliyet alanlarını genişletmesine imkan sağlarken, ülkedeki yabancı askeri operasyonların mücadele alanlarını genişletmektedir. Mali'nin Mopti bölgesinde artan saldırılar nedeniyle 2013'ten beri ülkenin kuzeyinde İMEK'e karşı mücadele eden Fransız askerlerinin gerçekleştirdiği operasyonlar ülkenin orta ve güney bölgesine doğru genişlemeye başlamıştır.³⁰⁰

Fransa "Barkhane" operasyonu kapsamında yaklaşık 4 bin kişilik askeri birliğiyle Mali'yi içine alan Sahel bölgesinde yürüttüğü "terörle mücadele"nin sonuç vermemesi üzerine Şubat 2014'te Mali, Moritanya, Çad, Burkina Faso ve Nijer'in bir araya gelip G5 Sahel Ortak Gücü oluşturmaya öncülük etmiştir.³⁰¹ Terör saldırılarına maruz kalan bölgedeki en önemli ülkelerden Cezayir ve Nijerya G5 Sahel Ortak Gücü'ne katılmamıştır. Özellikle Cezayir, Fransa'nın baskısına rağmen G5 Sahel'de yer almamıştır.³⁰² Fransa'nın inisiyatifiyle kurulan G5 Sahel zayıf ülkelerden oluşması nedeniyle şimdiye kadar önemli bir başarı elde edememiştir. Fransa'nın girişiyle uluslararası kamuoyundan toplanan para desteğine rağmen G5 Sahel'in 423 milyon avro

²⁹⁹ "Entre rivalités et terrorisme : le centre du Mali en proie au risque de nettoyage ethnique", Ouest-France, Mart 2019. <<https://www.ouest-france.fr/monde/mali/entre-rivalites-et-terrorisme-le-centre-du-mali-en-proie-au-risque-de-nettoyage-ethnique-6280506>>

³⁰⁰ "Au Mali, Barkhane se déploie vers le centre du pays", TV5 Monde, Nisan 2019. <<https://information.tv5monde.com/afrique/au-mali-barkhane-se-deploie-vers-le-centre-du-pays-293580>>

³⁰¹ "Afrika'daki terörle mücadele birimi: G5 Sahel Ortak Gücü", Anadolu Ajansı, Ocak 2018. <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikadaki-terorle-mucadele-birimi-g5-sahel-ortak-gucu/1027039>>

³⁰² "G5 Sahel Zirvesinde çemberin dışında kalan ülke: Cezayir", Anadolu Ajansı, Aralık 2017. <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/g5-sahel-zirvesinde-cemberin-disinda-kalan-ulke-cezayir-/1009102>>

olan bütçesinin toplanamaması nedeniyle istenilen noktaya gelinememiştir.³⁰³ G5 Sahel Ortak Gücü'nün kurulmasıyla Fransa, bölgede yaşanan güvenlik krizinde kendini baş aktör olarak konumlandırmıştır.

Fransa'nın girişiyle İMEK'e karşı mücadele etmek için G5 Sahel'in kurulması, İMEK'in stratejisini değiştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda İMEK, Sahel bölgesinde kendisine bağlı grupları, Mart 2017'de bir araya getirerek JNIM koalisyonu kurdurmuştur. Ensaruddin lideri İyad Agali'nin başında olduğu JNIM, Mali'nin kuzey ve orta bölgesi ve Burkina Faso'nun doğusunda koordineli faaliyetler yürütmektedir. İMEK'in bu stratejiyle, bölgeye kalıcı bir şekilde yerleştiği görünmektedir. İMEK'in bölgeyi güvenlikleştirme stratejisi, başka silahlı grupların ortaya çıkması veya bölgeye yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, DEAŞ'e bağlılığını açıklayan ve Burkina Faso'nun doğusu ve Mali-Nijer sınırlarında faaliyet gösteren DEAŞ'ın Sahra Vilayeti'nin (ISGS) yanında Burkina Faso'nun kuzey batısında faaliyet gösteren Ensarül İslam ve bazı marjinal örgütler de kendini göstermektedir.³⁰⁴ Burkina Faso istihbaratı, Nisan 2019'da telefon kayıtlarına dayanarak Burkina Faso'daki silahlı örgütlerin Benin, Togo ve Gana'ya yerleşmeye başladığı uyarısını yapmıştır.³⁰⁵ Mayıs 2019 başında Benin'de iki Fransız vatandaşı kaçırılarak Burkina Faso'ya götürülmüştür. Fransız ordusunun düzenlediği operasyonda, kaçırılan kişiler kurtarılırken iki Fransız askeri ölmüştür.³⁰⁶

³⁰³ “Le budget de la force militaire du G5 Sahel quasiment bouclé”, Reuters, Şubat 2018. <<https://fr.reuters.com/article/topNews/idFRKCN1G70TO-OF RTP>>

³⁰⁴ “The Complex and Growing Threat of Militant Islamist Groups in the Sahel”, Africa Center for Strategic Studies, Şubat 2019. <<https://africacenter.org/spotlight/the-complex-and-growing-threat-of-militant-islamist-groups-in-the-sahel/>>

³⁰⁵ “Des jihadistes présents au Bénin, au Togo et au Ghana”, selon les services burkinabè, Jeune Afrique, Nisan 2019. <<https://www.jeuneafrique.com/mag/762638/politique/burkina-des-jihadistes-de-lest-se-seraient-refugies-au-benin-au-togo-et-au-ghana/>>

³⁰⁶ “Otages libérés au Burkina: ce que l'on sait de l'opération et des ravisseurs”, RFI, Mayıs 2019. <<http://www.rfi.fr/afrique/20190511-otages-liberes-burkina-on-sait-operation-ravisseurs>>

Mali Devleti'nin baş ettiği Tuareg krizi ve İMEK sorununa etnik çatışmanın eklenmesi, ülkenin çok boyutlu güvenlik krizine sürüklenmesine yol açmıştır. Devletin çözüm üretememesi, halkın devlet üzerindeki baskısının artmasına neden olmakta ve siyasi krizi tetiklemektedir. Ayrıca ülkede Fransız askerleri ve BM'nin barış güçlerinin varlığına rağmen, güvenlik sorunlarının giderek artması, halk nezdinde ülkenin bölgesel ve küresel hesaplara maruz kaldığı düşüncesinin hakim olmasına yol açmıştır. Nitekim halk, ülkedeki yabancı askerlerin varlığına karşı protestolar düzenlemiştir.³⁰⁷

³⁰⁷ **Mali: des milliers de manifestants à Bamako contre les violences dans le Centre**, RFI, Nisan 2019. <<http://www.rfi.fr/afrique/20190405-mali-manifestations-appel-imam-dicko-ogossagou>>

SONUÇ

Bu çalışmada, tezin ana sorunsalı olan İMEK'in Kuzey Mali'ye yönelmesi ile hükmedilmeyen mekanlar arasındaki ilişki tartışılmıştır. Bu bağlamda Kuzey Mali'nin hükmedilmeyen mekan olup olmadığını tespit etmek için bölgenin sahip olduğu özellikler hükmedilmeyen mekan kavramının kriterleriyle ölçülmüştür. RAND Corporation'un çalışmalarında hükmedilmeyen mekanlar dört ana kritere bağlanmıştır. Birincisi, devletin halka ne kadar nüfuz ettiği, ikincisi, devletin kuvvet kullanma tekeli ne ölçüde elde ettiği, üçüncüsü, devletin kendi sınırlarını ne kadar kontrol edebildiği, dördüncüsü ise devletin başka devletler tarafından dış müdahaleye uğrayıp uğramamasıdır. Literatürde kavramın farklı tanımlarının olmasıyla birlikte genel itibarıyla yapılan tanımların bu dört kriter çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kullanılan kavramın temel iddiası, hükmedilmeyen mekanların devlet kontrolüne geçmemesi durumunda terör örgütleri ve suç örgütleri tarafından doldurulma potansiyeli taşımasıdır. Nitekim bu dört kriter dikkate alındığında Kuzey Mali'nin hükmedilmeyen mekan olduğu gözlemlenmektedir.

Devletin halka nüfuz edememesi olan birinci kriteri dikkate aldığımızda; tarihsel olarak Mali'nin bağımsızlığından önce Fransız sömürgeciyken kuzey bölgede yaşayan Tuareg halkının diğer etnik gruplara göre sınırlı otonomi ve belirli ayrıcalıklara sahip olması, bağımsızlıktan sonra yeni kurulan Mali Devleti'nden bağımsızlık talep etmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda Tuaregler, 1963, 1990, 2006 ve 2011'de Mali Devleti'ne karşı silahlı ayaklanma başlatmışlardır. Ayrıca Tuareglerin aşiret ve kabile sisteminin güçlü olması kendi geleneksel yapılarına daha fazla bağlı kalmalarıyla ilintili bir durumdur. Ek olarak devletin kurumsallaşmaması ve kötü yönetimden kaynaklanan sorunlardan ötürü devletin görevi olan temel sosyal hizmetleri sağlayamaması, bölge halkı ile devlet arasındaki bağın zayıflamasına yol açmaktadır. Buradan hareketle Kuzey Mali'deki Tuareg halkının önemli bir kısmının Mali

Devleti'ne olan aidiyet duygusunun zayıf kalması nedeniyle devletin bölgeye nüfuz etmesinin zorlaştığı görülmektedir. İkinci kriter olan devletin kuvvet kullanma tekeli ne ölçüde elde ettiğine bakıldığında; bölgedeki Tuareg silahlı grupların varlığının zaman zaman bölgeye hakim olmasının devletin bölgede güç kullanma tekeli ortadan kaldıran önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayrıca kuzey bölgedeki Tuareglerin aşiret önderlerine olan bağlılıklarının güçlü olması ve Mali Cumhuriyeti'ne olan aidiyet duygusunun zayıf olması nedeniyle bölgedeki merkezi otoriteyi temsil eden yerel yönetimin otoritesi de zayıflamıştır. Devletin kendi sınırlarını kontrol edebilmesi kriteri incelendiğinde, ekonomik anlamda zayıf olan Mali Devleti'nin sahip olduğu geniş yüzölçümünün (1 milyon 240 bin km²) neredeyse üçte ikisinin çöl olması ve 7 ülkeyle çevrili olması nedeniyle sınırlarını kontrol edemediği anlaşılmıştır. Ayrıca sınırlarda ortak etnik grupların olması, sınırların kontrolünü daha da zorlaştırmaktadır. Somut bir örnek vermek gerekirse Kuzey Mali bölgesindeki Tuareglerin, Cezayir, Nijer, Moritanya ve Burkina Faso'daki akrabalarıyla sıkı bağlantılarının olması, devletlerin sınır kontrolü sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, bölgenin uyuşturucu kaçakçılığı güzergahı için önemli noktalardan biri olmasına yol açmıştır. Kuzey Mali uzun dönemden beri yukarıda sayılan özellikleri taşıdığı için 2011'den önce yani Mali krizinden önce bölgenin hükmedilmeyen mekan olduğu değerlendirilmiştir.

İMEK, stratejik ve pragmatik bir seçimin sonucu olarak hükmedilmeyen mekan olarak değerlendirilen Kuzey Mali bölgesine kaymıştır. Zira örgüt 2000'lerin ortasından sonra varlığını sürdürebileceği, rahat hareket edebileceği ve belki de başarıya ulaşabileceği bir alana ihtiyaç duymaktaydı. Daha önce sadece kaçış yolu olarak kullandığı Kuzey Mali'yi 2011'den sonra önemli ana merkezi haline getirmiştir. 2012-2013 tarihleri arasında Kuzey Mali'yi işgal edip “şeriat” yönetimi kurması, örgütün yaptığı tercihin rastgele olmadığını göstermiştir. Bu arada örgütün bölgede hakimiyet kurmasında sadece bölgenin hükmedilmeyen mekan olması değil, Arap Baharı'yla

başlayan Libya krizi de önemli bir rol oynamıştır. Bu olaylarla birlikte ülkeye yayılan silahlar ve başka bölgelerde ortaya çıkan yeni küçük silahlı örgütlerin aktif olması, Kuzey Mali'nin yanı sıra Mali'nin orta bölgesini (Mopti Bölgesi) de hükmedilmeyen mekan haline getirmiştir. 2013'te Birleşmiş Milletler'in onayıyla gerçekleştirilen ve Kuzey Mali'deki işgali sona erdiren uluslararası müdahale neticesinde yukarıda sözü edilen kriterlerin dördüncüsü olan devletin başka devletler tarafından dış müdahaleye uğraması kriteri de gerçekleşmiş oldu. Uluslararası müdahaleden şimdiye kadar geçen süreç içerisinde ülkedeki güvenlik sorunu farklı bir hal alarak büyümüştür. Bu noktada belirtmek gerekir ki potansiyel olarak hükmedilmeyen mekan kriterleri taşıyan bölgeler, silahlı örgütlerin faaliyet göstermesi açısından önemi haizdir. Nijer, Moritanya, Burkina Faso ve Çad gibi ülkelerin de Mali'yle aşağı yukarı aynı özellikleri taşıdığı düşünülürse, hükmedilmeyen mekan kavramı üzerinden bu özellikleri taşıyan ülkeler için de benzer çalışmalar yapılması, benzer krizlerin önlenmesine katkı sağlayabilir. Bunun yanı sıra literatürde hükmedilmeyen mekan kavramının zenginleştirilmesi için bu kavramın Batılı ülkelerin “üçüncü dünya” ülkelerine yönelik güvenlik politikalarının kalıpları dışına çıkılarak çalışılması, akademik dünyaya önemli katkılar sağlayacaktır.

Kuzey Mali'ye yönelen İMEK, bölgeye yerleşip kalıcı olabilmek için uzun vadeli bir strateji geliştirmiştir. Bu stratejinin birinci ayağı örgütün Kuzey Mali'deki yerel halkla iyi ilişkiler kurmasına bağlıdır. Kuzey Mali'de Tuaregler ve Araplarla kurduğu derin bağlarla İMEK, bölgede kalıcı olmayı kısmen de olsa başarmış görünmektedir. Nitekim kendisine bağlı Ensaruddin gibi yerel örgütler oluşturabilmiştir. İMEK'in bölgeye yönelik etnik temelli yerleşme stratejisinin yarattığı etnik çatışma, var olan kaos ortamından yararlanan DAEŞ gibi başka örgütlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Örneğin Burkina Faso'nun doğusunda ve Mali-Nijer sınırlarında faaliyet gösteren DAEŞ'in Sahra Vilayeti (ISGS), son bir yıldır bölgeye yönelik saldırılar gerçekleştirmektedir.

Mali’de yerleşip kök salan İMEK, son yıllarda arka planda kalmış olsa da baş aktör olmaya devam etmektedir. İMEK, Nijer ve Burkina Faso’ya saldırmak suretiyle “terör” havası oluşturarak bölge ülkelerinin dikkatini dağıtmaya çalışmaktadır. Böylece tek yerden hedef olmaktan kurtularak kendisine avantaj sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca İMEK’in izlediği etnik temelli strateji sonucunda yerel örgütlerle yaşanmaya başlanan etnik gerginlikler, ülkeyi daha derin bir krize sürüklemektedir. İMEK, zaman zaman yaşanan etnik çatışmalardan yararlanarak, korumasız kalan bölge halkını devletten umudu kesmesi için zorlamaktadır. İMEK’in bu etno-cihatçılık stratejisinin ortadan kaldırılmaması durumunda, bölgenin çetrefilli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmaya devam edeceği görülmektedir. Bu durum, tüm bölge ülkelerinin istikrarının bozulmasına ve çatışmaların derinleşmesine yol açacaktır. Ayrıca mevcut durumun devam etmesi halinde uzun vadede bölgenin iç dinamiklerinin değişmesi ve beklenmeyen bir kaos ortamının çıkması durumuna şahit olunabilir. Bunun önünü alabilmek için Mali ordusunun güçlendirilmesi ve diyaloga açık olan yerel silahlı örgüt liderleriyle masaya oturulup bir barış yolunun aranması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abasa, Africano, **Ungoverned Spaces And The Survival Of Terrorist Groups In Africa: A Case Study Of The Lord's Resistance Army**, Naval Postgraduate School, Thesis, California 2015.

Afrika'daki terörle mücadele birimi: G5 Sahel Ortak Gücü, (Anadolu Ajansı, 2018), <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikadaki-terorle-mucadele-birimi-g5-sahel-ortak-gucu-/1027039>> (Son Erişim: 20.12.2018).

Afrique : le Mujao, la relève d'Aqmi ?, (Le Point, 2013), <https://www.lepoint.fr/editos-du-point/mireille-duteil/afrique-le-mujao-la-releve-d-aqmi-23-05-2013-1671611_239.php> (Son Erişim: 27.08.2018).

Al Qaeda leaders made plans for peace deal with Mauritania: documents, (Reuters, 2016), <<https://www.reuters.com/article/us-usa-binladen-mauritania/al-qaeda-leaders-made-plans-for-peace-deal-with-mauritania-documents-idUSKCN0W356G>> (Son Erişim: 05.04.2018).

Alaoui, Nezha, **La projection économique des pays du Maghreb sur l'Afrique subsaharienne**, Paris, Institut français des relations internationales, 2010.

Aldrich, Robert, **France and the South Pasific since 1940**, London, The Macmillan Press LTD, 1993.

Al-Qaeda 'issues France threat', BBC, Eylül 2006.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5345202.stm>

Al-Qaida au Maghreb islamique menace pour la première fois le Maroc et son roi, (Le Monde, 2013) <https://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/09/18/al-qaida-au-maghreb-islamique-menace-pour-la-premiere-fois-le-maroc-et-son-roi_3479759_3212.html> (Son Erişim: 03.04.2018).

Al-Targui, le chef d'Aqmi derrière l'assassinat des reporters de RFI, (France24, 2013), <<https://www.france24.com/fr/20131107-aqmi-al-targui-al-qaida-assassinat-journalistes-rfi>> (Son Erişim: 04.07.2018).

Al-Tawil, Camille, **Elharaka Elslamiya Elmousallaha in Algeria: Mina Alinkadh Ila Aljamaa**, Dar Ennahar Publishing, 1998.

Aqmi revendique le rapt des deux Français tués, (RFI, 2011), <<http://www.rfi.fr/afrique/20110113-aqmi-revendique-le-rapt-deux-francais>> (Son Erişim: 20.06.2018).

Aqmi: un tueur nommé Abou Zeid, Jeune Afrique, 2012. <<https://www.jeuneafrique.com/139881/politique/aqmi-un-tueur-nomm-abou-zeid/>> (Son Erişim: 08.12.2018).

Aron, Raymond, **Paix et Guerre entre les Nations**, Paris, Calmann-Lévy, 1962.

Attaque terroriste en Tunisie: "Katiba Okba Ibn Nafaa" revendique (Anadolu Ajansı, 2018), <<https://www.aa.com.tr/fr/afrique/attaque-terroriste-en-tunisie-katiba-okba-ibn-nafaa-revendique-/1198411>> (Son Erişim: 07.10.2018).

Attentat à Marrakech : 14 morts et la crainte de l'acte d'un kamikaze (Jeune Afrique, 2011) <<https://www.jeuneafrique.com/181328/societe/attentat-marrakech-14-morts-et-la-crainte-de-l-acte-d-un-kamikaze/>> (Son Erişim: 04.05.2018).

Au Mali, Barkhane se déploie vers le centre du pays, (TV5 Monde, 2019) <<https://information.tv5monde.com/afrique/au-mali-barkhane-se-deploie-vers-le-centre-du-pays-293580>> (Son Erişim: 06.04.2019).

B. Lloyd, Robert, **Ungoverned Spaces and Regional Insecurity: The Case of Mali**, SAIS Review of International Affairs, Volume 36, Number 1, Winter-Spring 2016.

- Badi, Dida, **Les relations des Touaregs aux Etats : le cas de l'Algérie et de la Libye**, Paris, Institut français des relations internationale, 2010.
- Bassou, Abdelhak, **Sahélisation de la violence extrémiste : Est-ce la naissance d'une troisième génération de terrorisme ?**, OCP Policy Center, PB-18/08, 2018.
- Bayramzadeh, Kamal, **Les États faillis et le terrorisme transnational**, Liège, Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège no: 1, 2015.
- Bencherif, Abid, **Al-Qaïda au Maghreb islamique : une hiérarchie en redéfinition sous fond de crise**, Chaire Raoul-Dandurand, 2012.
- Bencherif, Adib & Campana, Aurélie, **Alliances of convenience: assessing the dynamics of the Malian insurgency**, Mediterranean Politics, 22:1, 2017.
- Benchérif, Adib, **Al-Qaïda au Maghreb islamique : Une organisation changeante entre survivance et pragmatisme**, Québec, Université Laval, 2012.
- Bencherif, Adib, **De la « question touarègue » aux mémoires Du conflit : pour une réconciliation malienne**, Québec, UQAM Centre FrancoPaix en résolution des conflits et missions de paix, 2018.
- Bencherif, Adib, **From Resilience to Fragmentation: Al Qaeda in the Islamic Maghreb and Jihadist Group Modularity**, Routledge, 2017.
- Berghezan, Georges, **Panorama du trafic de cocaïne en Afrique de l'Ouest**, Paris, Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP), Rapport 6, 2006
- Bertoncello, Brigitte & Bredeloup, Sylvie, **Chine-Afrique ou la valse des entrepreneurs-migrants**, Revue européenne des migrations internationales, Université de Poitiers, vol. 25 - n°1, 2009.
- Bkz. Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA)'nın internet sayfasında yayınladığı ilk kuruluş bildirisi: <<http://www.mnlamov.net/projet-politique/37-projet-politique/72-communique-nd-1-du-mnla.html>> (Son Erişim: 06.05.2018).

- Blachère, Philippe, **Droit des relations internationales**, Paris, Litec, 2006.
- Boeke, Sergei, **Al Qaeda in the Islamic Maghreb: Terrorism, insurgency, or organized crime?**, Routledge Taylor & Francis Group, 2016.
- Boko Haram en renfort des islamistes armés dans le nord du Mali**, (RFI, 2012),
<<http://www.rfi.fr/afrique/20120410-mali-bamako-gao-tombouctou-boko-haram-ansar-dine>> (Son Erişim: 21.08.2018).
- Botha, Anneli, **Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism**, Institute of Security Studies, 2008.
- Botha, Anneli, **Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism**, 2008.
- Boubekeur, Amel, **L'impact de l'évolution de l'Islam Politique sur la Cohesion Nationale en Algérie**, Academia
- Boukhars, Anouar, **Algeria and the Conflict in Mali**, Washington, The Carnegie Papers, 2012.
- Bourdarias, Françoise, **Migrants chinois au Mali: une pluralité de mondes sociaux**, Revue
- Bourgeot, André, **Sahara de tous les enjeux**, Revue Hérodote, n° 142, 2011.
- Braud, Philippe, **Science politique**, l'État, Paris, Seuil, 1997.
- Burkina : Moustapha Chafi, un nomade à découvert**, (Jeune Afrique, 2014),
<<https://www.jeuneafrique.com/38891/politique/burkina-moustapha-chafi-un-nomade-d-couvert/>>, (Son Erişim: 04.06.2018).
- Byman, Daniel, **Al Qaeda, The Islamic State, and The Global Jihadist Movement**, Oxford University Press, 2015.
- C. Jones, Vivian & Williams, Brock R., **U.S. Trade and Investment Relations with Saharan Africa and the African Growth and Opportunity Act**, Congressional Research Service (CRS), U.S.A, Report for Congress, 2012.

Carré de Malberg, R., **Contribution à la théorie générale de l'État**, Paris, Dalloz, 1920.

Clunan, Anne L. & Trinkunas, Harold A., **Ungoverned Spaces Alternatives to State: Authority in an Era of Softened Sovereignty**, California, Stanford University Press, 2010.

Cole, Peter, **Borderline Chaos? Securing Libya's Periphery**, Washington, The Carnegie Papers, 2012.

Combating Terrorism -Actions Needed to Enhance Implementation of Trans-Sahara Counterterrorism Partnership, United States Government Accountability Office (GAO), Report to the Ranking Member, Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 2008.

Comras, Victor, **Al Qaeda Finances and Funding to Affiliated Groups**, Strategic Insights, Volume IV, Issue 1, 2015.

Concerted management of the shared water resources of a sahelian transboundarry aquifer, Tunis, Shara and Sahel Observatory, Synthesys Collection, 2008.

D. Lamb, Robert, **Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens**, Washington, Office of the Under Secretary of Defense for Policy, 2008.

D. P. Moroney, Jennifer, A. O'Brien, Kevin, E. Peters John, **Ungoverned Spaces: Understanding and Reducing Terrorism Risks**, California, RAND Corporation, 2007.

Des jihadistes présents au Bénin, au Togo et au Ghana, selon les services burkinabè, (Jeune Afrique, 2019),
<<https://www.jeuneafrique.com/mag/762638/politique/burkina-des-jihadistes-de-lest-se-seraient-refugies-au-benin-au-togo-et-au-ghana/>> (20.04.2019).

- Diarra, Oumar, **Insecurity and Instability in the Sahel Region: The Case of Mali**, United States Army War College, 2012.
- Edward Lenshie, Nsemba, **Political Economy of Ungoverned Space and Crude Oil Security Challenges in Nigeria's Niger Delta**, Prague, CEJISS, 2018.
- Enquete sur tes transferts d'armes transfrontaliers dans le Sahel**, Conflict Armament Research, 2016.
- Entre faux djihadistes et faux chasseurs traditionnels**, les civils piégés dans le centre du Mali, The Conversation, 2018.
- Entre rivalités et terrorisme : le centre du Mali en proie au risque de nettoyage ethnique**, (Ouest-France, 2019) <<https://www.ouest-france.fr/monde/mali/entre-rivalites-et-terrorisme-le-centre-du-mali-en-proie-au-risque-de-nettoyage-ethnique-6280506>> (Son Erişim: 02.04.2019).
- Entretien avec Mahmoud Dicko, président du Haut Conseil islamique du Mali**, (Youtube, 2016), <<https://www.youtube.com/watch?v=NNQCh1jnoDU>>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
- Evan F. Kohlmann, **Two Decades of Jihad in Algeria: the GIA, the GSPC and Al-QAEDA**, The NEFA Foundation, 2007.
- F. Kohlmann, Evan, **Two Decades of Jihad in Algeria: the GIA, the GSPC and Al-QAEDA**, 2007.
- Fanusie, Yaya J. & Entz, Alex, **Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Financial Assessment**, FDD Center on Sanctions and Illicit Finance (CSIF), 2017.
- Fates, Youcef, **L'islamisme algérien et le sport : entre rhétorique et action**, l'Harmatan, 2004.
- Fawaz, Gerges, **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**, Cambridge University Press, 2005.

- Feickert, Andrew, **The Unified Command Plan and Combatant Commands: Background and Issues for Congress**, Congressional Research Service(CRS) ,U.S.A, Report for Congress, 2013.
- Ferhavi, Fuad, **Afrika'da Küresel Rekabet ve Mali Krizi**, Ankara, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Filiu, Jean-Pierre, **Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Algerian Challenge or Global Threat?**, Carnegie, 2009.
- Finances of jihad: How extremist groups raise money**, (BBC, 2014) <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30393832>> (Son Erişim: 07.03.2018).
- French Forces Kill a Leader of Jihadists in Mali Raid**, (The New York Times, 2014), <<https://www.nytimes.com/2014/12/12/world/africa/french-forces-kill-jihadi-ahmed-tilemsi-mali.html>> (Son Erişim: 25.02.2018).
- G5 Sahel Zirvesinde çemberin dışında kalan ülke: Cezayir**, (Anadolu Ajansı, 2017), <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/g5-sahel-zirvesinde-cemberin-disinda-kalan-ulke-cezayir-1009102>> (Son Erişim: 03.01.2019).
- Germaneau, Michel, **un globe-trotter aguerri au service de l'humanitaire**, France24, Temmuz 2010. <<https://www.france24.com/fr/20100725-france-michel-germaneau-otage-sahel-mali-mauritanie-niger-algerie-humanitaire-enmilal>> (Son Erişim: 12.10.2018).
- Ghislaine Dupont et Claude Verlon: le point sur l'enquête**, (RFI 2017), <<http://www.rfi.fr/afrique/20171102-ghislaine-dupont-claude-verlon-mali-assassinat-kidal-minusma-le-drian-herbaut-arlit>> (Son Erişim: 03.08.2018).
- Gibbons-Neff, Thomas, **An Operation in Niger Went Fatally Awry. Who Is the Army Punishing?**, (The New York Times, 2018),

<<https://www.nytimes.com/2018/11/03/world/middleeast/army-niger-members-punished.html>> (Son Erişim: 22.08.2018).

Glavany, M. Jean, **La géopolitique de l'eau**, rapport d'information Assemblée Nationale de

Grégoire, Emmanuel, **Islamistes et rebelles touaregs maliens : alliances, rivalités et ruptures**, Paris, EchoGéo, Sur le Vif , 2013.

Grémont, Charles, **Touaregs et Arabes dans les forces armées coloniales et maliennes- Une histoire en trompe-l'oeil**, Paris, Institut français des relations internationale, 2010.

Guerrero Oris, Diego, & Arenas-García, Nahuel, **AQIM & Mauritania: Local paradoxes, regional dynamics and global challenges**, IECAH, 2012.

Guidere, Mathieu, **Al-Qaeda a la Conquête du Maghreb, le Terrorisme aux Portes de l'Europe**, Rocher, 2007.

Hajji, Khalifa, **The Origins And Strategic Objectives Of The Al-Qaeda Organization In The Islamic Maghreb (AQIM)**, Naval Postgraduate School, 2009.

Harmon, Stephen, **Terror and Insurgency in the Sahara-Sahel Region : Corruption, Contraband, Jihad and the Mali War of 2012–2013**, Ashgate, 2014.

Harmonized List of Fragile Situations, Washington, The World Bank, 2018 Report.

Histoire Generale De L'Afrique: III L'Afrique du VIIe au XIe siècle, UNESCO, Paris, 1990, s. 100-145.

Hoffman, Bruce, **Inside Terrorism**, New York, Colombia University Press, 2006.

Hoisington, Matthew, **International Law and Ungoverned Space**, California, BEPRESS, 2013.

Hoste, Jean-Christophe & Vlassenroot, Koen, **Climate Change and Conflict in Sub-Saharan Africa: the Mother of all Problems?**, Brussels, Royal Academy for Overseas Sciences United Nations Brussels, 2009.

Illy, Ousseni, **l'État Faillite en Droit International**, *Revue québécoise de droit international*, Québec, *Revue québécoise de droit international* 28-22, 2015.

Intelligence on Libya rebels shows "flickers" of Qaeda, (Reuters, 2011), <<https://www.reuters.com/article/us-libya-usa-intelligence/intelligence-on-libya-rebels-shows-flickers-of-qaeda-idUSTRE72S43P20110329>> (Son Erişim: 01.09.2018).

Islamisme, violence et réformes en Algérie: tourner la page, International Crisis Grou ICG Rapport Moyen-Orient et Afrique du Nord N°29, 2004.

Iyad Ag Ghaly - Mali's Islamist leader, (BBC, 2012), <<https://www.bbc.com/news/world-africa-18814291>> (Son Erişim: 17.06.2018).

Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin, Constellis, 2018.

Jebnoun, Noureddine, **Is the Maghreb the Next Afghanistan?: Mapping the Radicalization of the Algerian Salafi Jihadist Movement**, Center for Contemporary Arab Studies, 2007.

Jebnoun, Noureddine, **Is the Maghreb the Next Afghanistan?: Mapping the Radicalization of the Algerian Salafi Jihadist Movement**, 2007.

Jourde, Cédric, **Décoder les multiples strates de l'insécurité au Sahel: le cas mauritanien**, Bulletin de la sécurité Africaine, n°15, 2011.

Jouve, Arnaud, **Touaregs, les rébellions**, RFI, 15 Nisan 2016.

Julien Rocherieux, **l'Evolution de L'Algérie Depuis l'Indépendance**, ERES, 2001.

Julum, Jeffrey and Evans, Daniel, **The Specter of Ungoverned Spaces & How Advances in Network Analysis Can Assist Policymakers**, Bethesda, Small Wars Journal, 2015.

- Keister, Jennifer, **The Illusion of Chaos: Why Ungoverned Spaces Aren't Ungoverned, and Why That Matters**, Washington, Executive Summary, No. 766, Policy Analysis, CATO Institute, 2014.
- Keita, Kalifa, **Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali**, Carlisle, U.S. Army war college, Strategic Studies Institute (SSI) report, 1998.
- Kennedy Boudali, Lianne, **The GSPC: Newest Franchise in al-Qa'ida's Global Jihad**, The Combating Terrorism Center United States Military Academy, 2007.
- Kepel, Gilles. **Jihad: The Trail of Political Islam**, Harvard University Press, 2002.
- Korf, Benedikt & Schette, Conrad, **Räume des Ausnahmezustands Carl Schmitts Raumphilosophie, Frontiers und Ungoverned Territories**, Münster, BICC 32, 126/127, 2012.
- Kurth Cronin, Audrey, **How Terrorism Ends : Understanding the decline and demise of terrorist campaigns**, New Jersey, Princeton University Press, 2009.
- La « guerre contre le terrorisme » des États-Unis s'enfonce en Libye suite à une frappe de drone**, (Middle East Eye, 2018), <<https://www.middleeasteye.net/news/la-guerre-contre-le-terrorisme-des-etats-unis-senfonce-en-libye-suite-une-frappe-de-drone>> (Son Erişim: 02.08.2018).
- La Concorde Civile : Une Initiative De Paix Manquee**, International Crisis Group, ICG Rapport Afrique N° 31, 2001.
- La contrebande de cigarettes, une méthode de financement prisée des terroristes**, (France24, 2013) <<https://www.france24.com/fr/20150325-terrorisme-contrebande-cigarettes-financement-terroristes-taliban-al-qaida-ei>> (Son Erişim: 21.08.2018).

La Situation politique et sécuritaire au Nord (Maliweb 2007),
<<https://www.maliweb.net/category.php?NID=21880>> (Son Erişim:
08.05.2018).

La situation sécuritaire dans les pays de la zone sahélienne, Rapport de La
Commission des Affaires Étrangères de l'Assemblée Nationale Française (2012),
<<http://www.assemblee-nationale.fr/13/rap-info/i4431.asp>> (Son Erişim:
27.10.2018).

L'accord de paix pour le nord du Mali officiellement ratifié (RFI, 2015),
<[http://www.rfi.fr/afrique/2min/20150620-mali-signature-accord-paix-bamako-
cma-azawad/](http://www.rfi.fr/afrique/2min/20150620-mali-signature-accord-paix-bamako-cma-azawad/)> (Son Erişim: 12.05.2018).

Lacher, Wolfram, **Organized Crime and Conflict in the Sahel-Sahara Region**,
Washington, The Carnegie Papers, 2012.

Lamb, Robert D., **Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens**, U.S Office of
the Under Secretary of Defense for Policy, 2008.

Le budget de la force militaire du G5 Sahel quasiment bouclé, (Reuters, 2018),
<<https://fr.reuters.com/article/topNews/idFRKCN1G70TO-OF RTP>> (Son
Erişim: 02.03.2019).

Le Burkina Faso désormais sur la carte du djihadisme, (Le Monde, 2018),
<[https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/10/18/le-burkina-faso-desormais-
sur-la-carte-du-djihadisme_5371448_3212.html](https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/10/18/le-burkina-faso-desormais-sur-la-carte-du-djihadisme_5371448_3212.html)> (Son Erişim: 04.12.2018).

Le financement d'AQMI, (RFI, 2010), <[http://www.rfi.fr/emission/20100824-le-
financement-aqmi](http://www.rfi.fr/emission/20100824-le-financement-aqmi)> (Son Erişim: 03.04.2018).

**Le fondateur du GSPC, Hassan Hattab s'est "rendu" aux autorités algériennes fin
septembre**, lemonde, 2007.

- Le Front de libération du Macina menace la France et ses alliés dans une vidéo,** (RFI, 2016), <<http://www.rfi.fr/afrique/20160518-mali-terrorisme-ansar-dine-aqmi-front-liberation-macina-video>> (Son Erişim: 09.07.2018).
- Le Gouriellec, Sonia, **La menace stratégique des États faibles: quand les faits relativisent la théorie**, Paris, IRSEM Note de recherche stratégique n°18, 2015.
- Le projet du chef d'Aqmi pour le Mali,** (RFI, 2013), <<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-mali-vade-mecum-droukdel-mali-aqmi-terrorisme-al-qaida-sanguinaire>> (Son Erişim: 23.10.2018).
- Les Américains appelés à la vigilance en Algérie,** (El Watan, 2006), <<https://www.elwatan.com/archives/actualites/les-americaains-appelles-a-la-vigilance-en-algerie-12-12-2006>> (Son Erişim: 06.09.2018).
- Les autorités mauritaniennes lancent un mandat d'arrêt contre un opposant accusé de terrorisme,** (RFI, 2012), <<http://www.rfi.fr/afrique/20111229-autorites-mauritaniennes-mandat-arret-opposant-terrorisme-aqmi-nouakchott-chafi>> (Son Erişim: 26.05.2018).
- Les grandes dates de l'occupation jihadiste du nord du Mali,** (RFI, 2013), <<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-chronologie-aqmi>> (Son Erişim: 21.09.2018).
- Les islamistes du Mujao recrutent en masse parmi les jeunes du nord du Mali,** (RFI, 2012), <<http://www.rfi.fr/afrique/20120709-islamistes-mujao-recrutent-masse-parmi-jeunes-nord-mali>> (Son Erişim: 22.05.2018).
- Les mines, médaille d'or de l'économie du Mali,** (Le Nouvel Economiste, 2018), <<https://www.lenouveleconomiste.fr/mines-medaille-dor-de-leconomie-mali-2-62617/>> (Son Erişim: 14.12.2018).
- Les sources du financement des bandes armées au Sahel,** Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, (CMAIS), 2013.

Les sources du financement des bandes armées au Sahel, Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, (CMAIS), 2013.

Les structures de l'organisation terroriste Aqmi, (RFI, 2013),
<<http://www.rfi.fr/afrique/20131006-structures-organisation-terroriste-aqmi>>
(Son Erişim: 07.04.2018).

Liaisons dangereuses entre Aqmi et les insurgés libyens, (Jeune Afrique, 2011),
<<https://www.jeuneafrique.com/181715/politique/liaisons-dangereuses-entre-aqmi-et-les-insurg-s-libyens/>> (Son Erişim:: 04.08.2018).

Libye: Abu Talha al-Liby, chef d'Aqmi, tué dans le sud du pays, (RFI, 2019)
<http://www.rfi.fr/afrique/20190119-libye-abu-talha-al-libi-aqmi-tue-sebha-armee-nationale-libyenne-anl>> (Son Erişim: 16.04.2018).

Libye: Aqmi profiterait du conflit pour s'armer, (20 Minutes, 2011),
<https://www.20minutes.fr/monde/700693-20110404-monde-libye-aqmi-profilerait-conflit-armer>> (Son Erişim: 22.12.2018).

L'otage français Philippe Verdon est mort "assassiné", (France24, 2013),
<https://www.france24.com/fr/20130718-otage-francais-philippe-verdon-mort-assassine-enquete-aqmi-balle-tete>> (Son Erişim: 03.12.2018).

Lounnas, Djallil, **Al-Qaïda au Maghreb islamique et la crise malienne**, Sécurité globale, 2012.

Lounnas, Djallil, **The Transmutation Of Jihadi Organizations In The Sahel And The Regional Security Architecture**, MENARA, 2016.

Maïga, Ibrahim, **Armed groups in Mali: Beyond the labels**, ISSUE 17, 2016.

Mali : accord-cadre entre la junte et la Cedeao pour une transition dirigée par Dioncounda Traoré (Jeune Afrique, 2012),
<<https://www.jeuneafrique.com/176629/politique/mali-accord-cadre-entre-la->

junte-et-la-cedeao-pour-une-transition-dirig-e-par-dioncounda-traor/> (Son Erişim: 06.05.2018).

Mali : Dioncounda Traoré, investi président par intérim (RFI 2012), <<http://www.rfi.fr/afrique/5min/20120412-mali-Dioncounda-Traor%C3%A9-investi-pr%C3%A9sident-par-int%C3%A9rim-jeudi>> (Son Erişim: 06.05.2018).

Mali : en plein marché, Aqmi décapite un homme accusé de travailler pour les Français, (Jeune Afrique, 2015), <<https://www.jeuneafrique.com/228126/politique/mali-en-plein-march-aqmi-d-capite-un-homme-accus-de-travailler-pour-les-fran-ais/>> (Son Erişim: 20.11.2018).

Mali : Hamada Ould Mohamed Kheirou, le cerveau du Mujao, (Jeune Afrique, 2012), <<https://www.jeuneafrique.com/139880/politique/mali-hamada-ould-mohamed-kheirou-le-cerveau-du-mujao/>> (Son Erişim: 23.10.2018).

Mali : Kidal dans la fièvre de l'or (1), (Le Point, 2019), <https://www.lepoint.fr/economie/pour-le-point-afrique-mali-kidal-dans-la-fievre-de-l-or-1--13-04-2019-2307428_28.php> (Son Erişim: 26.08.2018).

Mali : la charia fait fureur à Tombouctou, (Le Point, 2012), <https://www.lepoint.fr/monde/mali-la-charia-fait-fureur-a-tombouctou-21-06-2012-1476076_24.php> (Son Erişim: 04.11.2018).

Mali : le chef jihadiste Abdelkrim al-Targui tué par l'armée française, (Jeune Afrique, 2015), <<https://www.jeuneafrique.com/232340/politique/mali-le-chef-jihadiste-abdelkrim-al-targui-tu-par-l-arm-e-fran-aise/>> (Son Erişim: 02.04.2018).

Mali: Conférence d'entente nationale: La charte pour la paix attendra! (Maliactu Net, 2017), <<https://maliactu.net/mali-conference-dentente-nationale-la-charte-pour-la-paix-attendra/>> (Son Erişim: 09.06.2018).

- Martinez, Luis, **Why the Violence in Algeria?**, The Journal of North African Studies 9, no. 2, 2004.
- Marx, Karl, **Le manifeste du parti communiste**, Paris, Flammarion, 1998.
- Mbonimpa, Melchior, **L'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent**, L'Harmattan, 2016.
- Mbonimpa, Melchior, **L'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent**, l'Harmattan, 2016.
- Medkdour, Mehdi, **Al Qaïda au Maghreb islamique**, GRIP, 2011.
- Medkdour, Mehdi, **Al Qaïda au Maghreb islamique**, GRIP, 2011.
- Melchior Mbonimpa, **L'Afrique, terre de jihad: les groupes islamistes armés sur le continent**, l'Harmattan, 2016.
- Memier, Marc, **AQMI et Al-Mourabitoun: Le jihad sahelien reunifié?**, Institut français des relations internationales (Ifri), Études de l'Ifri, 2017.
- Memier, Marc, **AQMI et Al-Mourabitoun: Le jihad sahelien reunifié?**, Institut français des relations internationales (Ifri), Études de l'Ifri, 2017.
- Menkhaus, Ken, **Terrorist Activities in Ungoverned Spaces: Evidence and Observations from the Horn of Africa**, Paper prepared for the "Southern Africa and International Terrorism" workshop, South Africa, 2007,
- Nay, Olivier, **La théorie des États fragiles : un nouveau développementalisme politique?**, Paris, Presses de Sciences Po, 2013.
- Nord du Mali : première rencontre entre Ansar Dine et le médiateur Blaise Compaoré**, (RFI, 2012), <<http://www.rfi.fr/afrique/20120618-nord-mali-premiere-rencontre-entre-ansar-dine-le-mediateur-compaore>> (Son Erişim: 24.08.2018).
- Nord-Mali : le Qatar accusé de financer les groupes islamistes de l'Azawad**, (Jeune Afrique, 2012), <<https://www.jeuneafrique.com/175735/politique/nord-mali-le->

qatar-accus-de-financer-les-groupes-islamistes-de-l-azawad/> (Son Erişim: 11.05.2018).

O'Regan, Davin, **Cocaïne et instabilité en Afrique: Enseignements tirés de l'Amérique latine et de la Caraïbe**, Washington, U.S.A National Defense University, Centre D'Études Stratégiques de L'Afrique, Bulletin de la sécurité Africaine n° 5, 2010.

Operation Barkhane and Boko Haram: French counterterrorism and military cooperation in the Sahel,TRENDS Research and Advisory, 2015.

Otages libérés au Burkina: ce que l'on sait de l'opération et des ravisseurs, (RFI, 2019), <<http://www.rfi.fr/afrique/20190511-otages-liberes-burkina-on-sait-operation-ravisseurs>> (Son Erişim: 18.05.2019).

Ould Ahmed Salem, Sidi Ahmed, **Northern Financial Crisis and Open Challenges**, Doha, Al-Jazeera Research Center, 2012.

Ould M. Salem, Lemine, **Le Ben Laden du Sahara : Sur les traces du jihadiste Mokhtar Belmokhtar**, La Martinière, Paris, 2014.

Ould M. Salem, Lemine, **Le Ben Laden du Sahara : Sur les traces du jihadiste Mokhtar Belmokhtar**, 2014.

Penney, Joe, **Blowback In Africa: How America's Counterterror Strategy Helped Destabilize Burkina Faso**, The Intercept, 2018. <<https://theintercept.com/2018/11/22/burkina-faso-us-relations/>> (Son Erişim: 26.01.2019).

Pham, J. Peter, **The Dangerous "Pragmatism" of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb**, The Journal of the Middle East and Africa, vol.2, n°1, Mayıs 2011.

Plusieurs villageois dogons tués après le massacre de Peuls au Mali, (France24, 2019), <<https://www.france24.com/fr/20190327-mali-villageois-dogons-tues-massacre->

peulsminusma?ref=fb_i&fbclid=IwAR143ORwEKqGe0XNEktSfzVYmN3OJ9j
LIGOGXOvCLSjSjGxB2jVzeClMB4s> (Son Erişim: 28.03.2019).

Prevost, Gary, Campos, C., Gary Prevost, Vanden, Harry, **US National Security Concerns in Latin America and the Caribbean: The Concept of Ungoverned Spaces and Failed States**, London, Palgrave Macmillan, 2014.

Prinz, Janosch & Schetter, Conrad, **Conditioned Sovereignty: The Creation and Legitimation of Spaces of Violence in 'War on Terror'**, New York, Sage Journals, 2017.

Prise d'otages d'In Amenas : récit d'une opération kamikaze, (Jeune Afrique, 2013)
<<https://www.jeuneafrique.com/138486/politique/prise-d-otages-d-in-amenas-r-cit-d-une-op-ration-kamikaze/>> (Son Erişim: 02.05.2018).

Profile: Mokhtar Belmokhtar, (BBC, 2015), <<https://www.bbc.com/news/world-africa-21061480>> (Son Erişim: 24.11.2018).

Qaeda Sahara obtains Libyan arms says commander, (Reuters, 2011),
<<https://af.reuters.com/article/topNews/idAFJOE7A90M320111110?sp=true>>
(Son Erişim: 06.08.2018).

Quatre touristes français abattus, (RFI, 2007),
<http://www1.rfi.fr/actufr/articles/096/article_60698.asp> (Son Erişim: 07.04.2018).

Qui participe à l'opération Serval au Mali ?, (Le Monde, 2013),
<https://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/01/29/qui-participe-a-l-operation-serval-au-mali_1824111_3212.html> (Son Erişim: 06.05.2018).

Qui sont les groupes jihadistes en Tunisie?, (Liberation, 2015)
<https://www.liberation.fr/planete/2015/03/18/qui-sont-les-groupes-jihadistes-en-tunisie_1223278> (Son Erişim: 02.05.2018).

Rabasa, Angel, Boraz, Steven, Chalk, Peter, Cragin, Kim, W. Karasik, Theodore,

Raleigh, C. and Dowd, C., **Governance and Conflict in the Sahel's 'Ungoverned Space'**, Kitchener, Stability: International Journal of Security and Development, 2(2), p.Art. 32. 2013.

Ransoms, Paying, **Europe Bankrolls Qaeda Terror**, (New York Times, 2014), <<https://www.nytimes.com/2014/07/30/world/africa/ransoming-citizens-europe-becomes-al-qaedas-patron.html>> (Son Erişim: 28.09:2018).

Rapport du Secrétaire général sur la situation au Mali, Birleşmiş Milletler Raporu: S/2012/894, < <https://undocs.org/fr/S/2012/894>> (Son Erişim: 07.05.2018).

Rapport: **Financement Du Terrorisme en Afrique De L'Ouest**, GAFI, 2013.

Rapport: **La crise alimentaire et nutritionnelle du Sahel: L'urgence d'appuyer la résilience des populations vulnérables- Cadre stratégique de réponse régionale Burkina Faso, Gambie, Mali, Mauritanie, Niger, Tchad, et Sénégal**, Rapport de FAO, 2012.

Rébellion du MNLA au Mali : Ag Najem, ou la soif de vengeance, (Jeune Afrique 2012), < <https://www.jeuneafrique.com/143212/politique/r-bellion-du-mnla-au-mali-ag-najem-ou-la-soif-de-vengeance/>> (Son Erişim: 06.05.2018).

Récit de l'attaque par notre correspondante à Nouakchott (RFI, 2008), <http://www1.rfi.fr/actufr/articles/098/article_62234.asp> (Son Erişim: 05.05.2018).

Repport: Fund For Peace (FFP), <https://fundforpeace.org/https://fragilestatesindex.org/methodology/>

Roberts, Hugh, **North African Islamism in the Building Light of 9-11**, London School of Economics, Development Research Centre, Working Paper no.34, 2003.

Saharan Africa and the African Growth and Opportunity Act, Congressional Research

- Sahel : à la découverte du système Mokhtar Belmokhtar**, (Jeune Afrique, 2017),
<<https://www.jeuneafrique.com/405743/politique/sahel-a-decouverte-systeme-mokhtar-belmokhtar/>> (Son Erişim: 24.05.2018).
- Scandinaves tuées: neuf autres personnes arrêtées**, (L'express, 2018),
<https://www.lexpress.fr/actualite/monde/afrique/scandinaves-tuees-au-maroc-les-suspects-ont-prete-allegeance-a-daech_2054366.html> (Son Erişim: 03.01.2019).
- Serge Lazarevic est libre: François Hollande annonce la libération du dernier otage français**, (Huffingpost, 2014),
<https://www.huffingtonpost.fr/2014/12/09/serge-lazarevic-libre-francois-hollande-annonce-liberation-dernier-otage-francais_n_6293422.html?utm_hp_ref=fr-serge-lazarevic> (Son Erişim: 02.06.2018).
- Sifaoui, Mohamed, **Histoire Secrete de l'Algérie Indépendante: L'Etat-DRS**, Nouveau Monde, 2012.
- Solomon, Hussein, **Terrorism and Counter-Terrorism in Africa : Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram**, London, Palgrave Macmillan, 2015.
- Tarnoff, Curt, **Millennium Challenge Corporation Specialist in Foreign Affairs**, Congressional Research Service(CRS), U.S.A, Report for Congress, 2012.
- Tawil, Camille, **Al-Qaeda in the Islamic Maghreb Calls on North African Jihadists to Fight in Sahel, Not Syria**, Terrorism Monitor Volume: 11 Issue: 6, 2013.
- Tawil, Camille, **The Al Qaeda organization in the Islamic Maghreb: Expansion in the Sahel and Challenges from within Jihadist circles**, The Jamestown Foundation, 2010.

Taylor, Andrew J., **Thought on the Nature and Consequences of Ungoverned Spaces**, Baltimore, SAIS Review of International Affairs, 36(1), 2016.

Taylor, Andrew J., **Thoughts on the Nature and Consequences of Ungoverned Spaces**, Baltimore, SAIS Review, vol. 36/1 2016.

Terrorisme : les ministres Sylla et Ayrault excluent toute négociation avec Iyad et Koufa, (Studio Tamani, 2017), <
<<https://www.studiotamani.org/index.php/themes/politique/11144-terrorisme-les-ministres-sylla-et-ayrault-excluent-toute-negociation-avec-iyad-et-koufa>>
(Son Erişim: 03.06.2018).

Terrorisme : qui sont les groupes jihadistes attirés par l'État islamique en Afrique? (Jeune Afrique, 2015),
<<https://www.jeuneafrique.com/34037/politique/terrorisme-qui-sont-les-groupes-jihadistes-attir-s-par-l-tat-islamique-en-afrique/>> (Son Erişim: 03.05.2018).

The Complex and Growing Threat of Militant Islamist Groups in the Sahel, Africa Center for Strategic Studies, 2019.

The link between 'ungoverned spaces' and terrorism: myth or reality?, UK Foreign and Commonwealth Office, 2014.

The National Intelligence Strategy of The United States of America, USA Director of National Intelligence, 2009.

The National Security Strategy of the United States of America Washington, DC: President of the United States, 2002. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>> (Son Erişim: 05.07.2018).

Touré, Mahamat Samba, **Les mutations d'Al Qaïda au Maghreb Islamique au Sahel**, Université Mohammed V. Academia.

Tunisie: quelle menace représente la katiba Ibn Nafaa pour le pays? (RFI, 2018)

<<http://www.rfi.fr/afrique/20180122-tunisie-terrorisme-aqmi-quelle-menace-represente-katiba-ibn-nafaa-le-pays>> (Son Erişim: 04.05.2018).

Turse, Nick, U.S. Military Says It Has A “Light Footprint” In Africa. These Documents Show A Vast Network Of Bases, The Intercept, 2018.

Une base arrière d'Aqmi démantelée au Maroc, (Le Figaro, 2011),

<<http://www.lefigaro.fr/international/2011/01/05/01003-20110105ARTFIG00682-une-base-arriere-d-aqmi-demantelee-au-maroc.php>> (Son Erişim: 04.05.2018).

Ungoverned Territories A Unique Front in the War on Terrorism, California, RAND Corporation, 2007.

United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Publication, UNODC World Drug Report, 2008.

Visuel interactif : le nouvel organigramme d'Aqmi, (Jeune Afrique, 2013),

<<https://www.jeuneafrique.com/167651/politique/visuel-interactif-le-nouvel-organigramme-d-aqmi/>> (Son Erişim: 02.03.2018).

Watts, Michael, Hazards and Crisis: A Political Economy of Drought and Famine in Northern Nigeria, Chapter in Critical Geographies: A Collection of Readings, Praxis Press, 1983.

Weber, Max, Le savant et le politique, Paris, Bibliothèque 10/11, 1998.

Whelan, Theresa, Africa's Ungoverned Space - A New Threat Paradigm, (Briefing for the Competitions & Conflict Seminar, Baltimore, Johns Hopkins APL, 2005.

Willson, Kate, Terrorism and Tobacco- How Cigarette Smuggling Finances Jihad and Insurgency Worldwide, Center for Public Integrity, 2009.

Woons, Marc & Weier, Sebastian, Critical Epistemologies of Global Politics, E-International Relations Publishing, 2017.

Yeşilyurt, Nuri, **Ortadoğu'da Rejim Güvenliği Ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği**, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.

Zartman, W., **Collapsed States : The disintegration and restoration of legitimate authority**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1995.

ÖZET

Bu tezin temel amacı, İMEK'in Kuzey Afrika'dan ve özellikle ortaya çıktığı Cezayir'den Batı Afrika ülkesi Mali'ye kayması ve yerleşmesinin sebeplerini, “hükmedilmeyen mekanlar” kavramı çerçevesinde tespit etmektir. Bu kapsamda RAND Corporation tarafından geliştirilen “hükmedilmeyen mekanlar” teriminin kavramsallaştırılması incelenerek tarihsel bir perspektifle İMEK'in yaşadığı dönüşüm sonucu, örgütün Kuzey Mali bölgesine yönelişinin sebepleri ortaya konmak amaçlanmıştır. Ayrıca tezde, “hükmedilmeyen mekanlar” kavramının eleştirel yaklaşımı da ele alınarak, kavramın ABD güvenlik politikası çerçevesinde nasıl geliştiği ile silahlı gruplar, başarısız devletler ve terörizmle ilişkisi detaylandırılmaktadır. Bunun çerçevesinde, İMEK'in Kuzey Mali'yi tercih etmesinin, bölgenin tarihsel olarak hükmedilmeyen mekan özellikleri taşımasında etkili olduğu savunulmaktadır. Bunun yanında 2011'den günümüze kadar devam eden Mali Krizi'nin ana aktörlerinden biri olan İMEK'in Sahel bölgesine kaymasının, örgütün hayatta kalma mücadelesinin sonucu olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca çalışmada, İMEK örgütünün bölgede izlediği strateji “yerelleşme stratejisi” olarak adlandırılmakta ve bu stratejinin etnik temelli silahlı oluşumların ortaya çıkmasına yol açtığı savunulmaktadır. Bu durum, Mali'de yeni etno-cihatçılık sorununu yaratmış ve etnik çatışmaya zemin hazırlamıştır. Bu stratejiyle İMEK'in hedefi, kaos ortamı yaratarak varlığını korumak ve gerekirse bölgesel genişlemeye yönelik kabiliyetlerini artırmaktır. Tez, hükmedilmeyen mekan kavramının, kalıcı askeri müdahaleye dayanak oluşturduğu, böylece bölgenin öngörülmeleyen bir istikrarsızlık sürecine sürüklendiği ve bölgedeki sosyo-politik dengeleri yeniden şekillendireceği iddialarını ispat etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mağrip el-Kaidesi, Sahel Bölgesi, Hükmedilmeyen Mekanlar, Kuzey Mali, Güvenlik, Afrika

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to determine the reasons for the shift and settlement of AQIM from North Africa and especially Algeria, where it emerged, to the West African country, Mali, within the framework of the concept of “non-governed spaces”. In this context, by examining the conceptualization of the term non-governed spaces developed by RAND Corporation, it is aimed to reveal the reasons for the organization's orientation towards the Northern Mali region as a result of the transformation of AQIM. In addition, the critical approach of the concept of non-governed spaces is discussed and the development of the concept within the framework of US security policy and its relationship with armed groups, failed states and terrorism are detailed. In the light of this, it is argued that AQIM's preference for Northern Mali is effective for the region's historically non-governed space features. In addition to this, the shift of AQIM, one of the main actors of the Mali Crisis, which has been continuing since 2011, to the Sahel region is claimed to be the result of the organization's struggle for survival. Furthermore, the strategy followed by AQIM in the region is called “localization strategy” and it is argued that this strategy leads to the emergence of ethnic-based armed formations. This has created a new ethno-jihadism problem in Mali and has paved the way for ethnic conflict. With this strategy, AQIM aims to maintain its existence by creating a climate of chaos and to increase its capabilities for regional expansion if necessary. The thesis tries to prove that the concept of non-governed space constitutes the basis of permanent military intervention, thus leading the region to an unstable process of instability and reshaping the socio-political balances in the region.

Key Words: Maghreb al-Qaeda, Sahel Region, Non-Governed Spaces, Northern Mali, Security, Africa